

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ETNOLOGIE

Diplomová práce

Adam Horálek

**POPULAČNĚ NÁRODNOSTNÍ POLITIKA
ČÍNSKÉ LIDOVÉ REPUBLIKY VE VZTAHU
K ETNICKÝM MENŠINÁM**

POPULATION (AND) NATIONAL POLICY OF THE PEOPLE'S
REPUBLIC OF CHINA TOWARDS ETHNIC MINORITIES

vedoucí práce: Prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.

Praha 2007

***Prohlašuji, že jsem diplomovou práci
vypracoval samostatně a že jsem uvedl
všechny použité prameny a literaturu.***

V Praze dne

Podpis

Poděkování

Při psaní této práce jsem využil rad a informací lidí, kterým bych chtěl
na tomto místě jmenovitě poděkovat:

Dr. Tomasz Wiśniewiczovi, UAM Poznań

Dr. Macieja Gacovi, UAM Poznań

Prof. Alfredu F. Majewiczovi, UAM Poznań

Prof. Nicolasi Tournaderovi, Université de Paris VIII

a

Mgr. Jakubu Hrubému, Orientální ústav AV ČR, v. v. i.

OBSAH

I. ÚVOD	8
II. POPULAČNĚ NÁRODNOSTNÍ POLITIKA – HISTORIE A TEORIE	16
II.1. Historické okolnosti vzniku populačně národnostní politiky	18
II.1.1. Populační politika	19
II.1.2. Národnostní politika	28
II.1.3. Populačně národnostní politika	36
II.2. Minzu 民族	40
II.2.1. Minzu- oficiální kategorie	42
II.2.2. Stalinistický model a konfuciánská hierarchie	43
II.2.3. Minzu – národ či etnikum?	45
II.3. Čínský šovinismus a lokální nacionalismus	48
III. POPULAČNĚ NÁRODNOSTNÍ POLITIKA – PRAXE A SOUČASNÁ SITUACE	52
III.1. Populačně národnostní politika	55
III.1.1. Populační politika a „národnostní“ liberalismus	55
III.1.2. Národnostní politika a administrativní „fragmentace“	62
IV. IDENTITA A OFICIÁLNÍ KATEGORIE	68
IV.1. Příklad sino-tibetského pomezí	69
IV.1.1. Tibeťané (Zangzu) 藏族	78
IV.1.2. Lisu 傈僳族	83
IV.1.3. Naxi 纳西族	87
IV.1.4. Qiang 羌族	91
IV.1.5. Hui 回族	95
IV.2. Školství a menšinové jazyky	97
IV.3. Etnické vědomí	105

V. REAKCE NA POPULAČNĚ NÁRODNOSTNÍ POLITIKU	110
V.1. Zdroje konfliktu (Heberer)	114
V.2. Separatismus (Tibetáné 藏族 a Ujguři 维吾尔族)	117
V.3. Emancipace (Hui 回族)	122
V.4. Adaptace (Naxi 纳西族)	123
V.5. Asimilace (ren 人)	124
VI. ZÁVĚR	125
VII. RESUMÉ	131
VIII. BIBLIOGRAFIE	133
IX. PŘÍLOHY	142
A. Etnické menšiny Číny- etnonyma	143
B. Etnické menšiny Číny- velikost populace	145
C. Etnické menšiny Číny- rozmístění	147
D. Čínská lidová republika – administrativní mapa (2001)	149
F. Lingvistické členění Číny	150
G. Administrativní členění Číny (2001)	151
H. Etnické menšiny dle administrativních jednotek	152
I. Administrativní členění sino-tibetského pomezí (2002)	153
J. Seznam prefektur a autonomních prefektur Číny	154
K. Převod mezi pinyinem a českým standardním přepisem	163

SEZNAM MAP

1. Mapa II.1.1.a.: Hustota zalidnění (Čína, 2001)	22
2. Mapa II.1.1.b.: Podíl etnických menšin (Čína, 2000)	23
3. Mapa II.1.1.c.: Genderový poměr (Čína, 2004)	26
4. Mapa II.1.2.a.: Rozdíl naděje dožití (Čína, 2000)	33
5. Mapa II.1.2.b.: Prodloužení naděje dožití (Čína, 1990-2000)	34
6. Mapa III.1.2.a.: Administrativní členění tibetských území v Číně (2000)	65
7. Mapa IV.1.a.: Sino-tibetské pomezí	70
8. Mapa IV.1.b.: Administrativní členění (Sino-tibetské pomezí, 2005)	71
9. Mapa IV.1.c.: Hustota zalidnění (Sino-tibetské pomezí, 2005)	74
10. Mapa IV.1.d.: Základní charakteristika sino-tibetského pomezí	77
11. Mapa IV.1.1.a.: Rozmístění etnických menšin (Sino-tibetské pomezí, 2005)	81
12. Mapa IV.1.2.a.: Naxi a Lisu (Diqing, Lijiang, Nujiang, 2005)	86
13. Mapa IV.1.4.a.: Qiang (Aba, 2005)	94

SEZNAM GRAFŮ

1. Graf II.a.: Populační vývoj Číny (1700-2000)	17
2. Graf II.1.1.a.: Vývoj natality, mortality a přirozeného přírůstku	20
3. Graf II.1.1.b.: Věková pyramida Číny	21
4. Graf II.1.1.c.: Relativní nárůst menšin a Hanů	24
5. Graf III.1.1.a.: Regionální rozdíly v příjmech rurálních domácností v letech 1985 a 1998	58

SEZNAM TABULEK

1. Tab II.1.1.a.: Populační vývoj (1953-2004)	20
2. Tab II.1.2.a.: Pobyt u menšin během Dlouhého pochodu	31
3. Tab II.1.3.a.: Hanizace AO Xinjiangu (1958-2000)	38
4. Tab III.1.1.a. Etnická skladba prefektury Nujiang	59
5. Tab III.1.2.a.: Hierarchický systém administrativního členění ČLR	62
6. Tab III.1.2.b.: Rozmístění Tibetánů dle prefektur (2000)	66
7. Tab IV.1.a. Srovnání sino-tibetského pomezí a provincií Sichuan a Yunnan	70
8. Graf IV.1.3.a.: Rozmístění Naxiů dle okresů	89

SEZNAM SCHÉMAT

Schéma II.1.3.a.: Hlavní migrační oblasti a trasy	37
Schéma III.a.: 4 typy zkreslení kauzality	54

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. IV.2.a.	101
--------------	-----

I.

ÚVOD

Všeobecný vývoj v sociálnych vedách směřuje k problémovému šetření prostřednictvím interdisciplinárního výzkumu namísto oborového přístupu. Tento trend odpovídá zrychlujícím se procesům nejen sociálním, ale též ekonomickým a kulturním. Demografická revoluce, která trvala v mnoha státech Evropy okolo sta let (cca 1850-1950), dnes probíhá v rozvojových zemích 30-50 let. Ekonomické cykly vykazují obdobné či větší zrychlení a dalších příkladů z těchto oblastí bychom našli množství.

Zkoumání procesů je náročnější než zkoumání stavů, neboť předmět zájmu se vyvíjí, není statický a v každé chvíli se proměňuje. Zrychlování dílčích procesů, jako např. zmíněná demografická revoluce, vede k minimalizaci statického prvku jak co do jeho významu, tak i do jeho délky trvání. Nacházíme se tedy v době, kdy potřebujeme zkoumat vše v procesu, za pochodu a neustále v tempu běhu změn.

Takové zkoumání nelze provádět z pozice institucionálně, terminologicky a metodologicky zakotveného oboru, který šetří to, co je předmětem jeho zkoumání, ale z pozice flexibilního interdisciplinárního přístupu, který se vytváří dle potřeb samotného předmětu zkoumání za použití metod, které jsou „po ruce“, efektivní a zachycují proces v jeho nejautentičtější podobě. Kromě flexibility, kterou interdisciplinární přístup nabízí, je to i perspektivistický pohled¹, který umožňuje jistou „objektivitu“ výstupu.

Čína je v současnosti jedním z nejdynamičtějších prostorů ekonomické, sociální i kulturní mapy světa. Je dynamická v poměrném vyjádření, navíc při absolutním vyjádření tato dynamika získává na neuvěřitelném objemu. Ačkoliv se čínská vláda pokouší udržet demokratizační reformy na úrovni ekonomické svobody, do oblasti sociální a kulturní tyto reformy silně zasahují. Současný etnický obraz Číny tak prochází stejně silnou proměnou jako základní jednotka společnosti- rodina. Tradiční velkorodinná struktura ustupuje moderní „západní“ nukleární rodi-

¹ Nietzsche (2001), apokryf o perspektivismu.

ně a stejně tak se i etnické menšiny transformují v nová etnika s novým vědomím a novou identitou.

Ze svých cest po Číně jsem si odnesl jednu hlavní myšlenku- v Číně je dnes vše v pohybu. Přesto, i když první pohled říká, že vše se v důsledku pohybu mění, není tomu tak. Lze najít několik jasných dokladů, že v pohybu není automaticky zakotvena i změna. Otázkou je, co si při pohybu současná Čína s sebou odnáší a co ponechává v zapomnění. Spíše než samotný pohyb trusí okolo zapomenuté hodnoty ojedinělé poskoky či spíše salta, přemety a kotrmelce.

V roce 2005 jsem uskutečnil v Číně čtvrtletní výzkumný pobyt. Jeho centrem pozornosti bylo sino-tibetské pomezí západního Sichuanu a severního Yunnanu. Výstupem z tohoto výzkumu, který se zaměřil na pět etnik v oblasti (Qiang, Hui, Lisu, Naxi a Tibeťané), byla práce, jež se zabývala STAVEM etnického vědomí v této oblasti. Jak však s odstupem času tuto práci hodnotím, jejím hlavním nedostatkem byl právě fakt, že se zabývala stavem, nikoli vývojem. Zachytit stav etnického vědomí je dnes v Číně velmi těžké. Platí to u snahy zachytit jakýkoliv stav a stav čehokoliv. Takové téma se stává zastaralým ještě než je dokončeno. Tuto skutečnost se snažím v předkládané práci napravit.

Není tedy nezbytné zabývat se, jaká stávající situace opravdu je, ale v jakém kontextu se vyvíjela a jaké základní rysy vykazuje. Optimální je z této znalosti být schopen nalézt i odpověď na otázku, kam další vývoj směřuje, aniž bychom opustili pole vědy. Proto tato práce nemá za ústřední téma mikroanalýzu nějakého etnika či regionu, ačkoli by taková analýza možná byla. Jako modelové území, na němž jsou trendy, procesy a vývoje dokládány, byl zvolen region, který má k onomu „mikro“ daleko. Sino-tibetské území, kde jsem strávil většinu z tří měsíců pobytu v oblasti, je rozlohou srovnatelné s Itálií a počtem obyvatel s Litvou. Mé získané informace tak představují spíše značně roztržitěnou mozaiku střípků informací získaných v různých koutech této oblasti i mimo ni. Přesto, jako doklad přednesených tvrzení tyto střípky dostačují.

Cílem předkládané práce tedy není podat hloubkovou analýzu mikroregionu, jako tak učinili např. Joniak a Lüthi (2001), Harrel (ed. 2001) či Hansen (1999), nýbrž komplexněji pojmut problém etnicity a etnického vědomí v kontextu celkového vývoje současné společnosti a její ekonomiky, politického a právního systému, kultury. Snahou je dojít k holistickému uchopení jevů a procesů souvisejících s etnickými menšinami a jejich pozicí v čínské společnosti. K tomu je zapotřebí přijmout množství relevantních informací i z jiných oborů než etnologie samotné, jako např. z politologie, geografie, ekonomie či statistiky. Práce by se tak mohla zdát, že nejde k meritu věci, k etnickým menšinám samotným. Menšiny samotné však zmíněným meritem nejsou², ale je to nastínění jejich situace, pozice a možností vývoje. Ty se odvíjejí od mnoha faktorů, a i když vezmeme v potaz mnoho z nich, nikdy nevezmeme všechny, ani ne většinu. Avšak na základě zde uvažovaných kauzalit k nějakým závěrům dojít lze.

Jako hlavní příčinu stávajícího vývoje etnických menšin od roku 1949 považuji zásahy státu, které však, jak se budu snažit dokázat, jsou v konečném důsledku pouze mediátorem mezi demografickými, ekonomickými a vnějšími činiteli na jedné straně a etnicitou na straně druhé. Mimo jiné se to pokusím dokázat na koncepci populačně národnostní politiky, neboť otázka národnosti je s otázkou populační v případě Číny úzce propojena.

Struktura práce

Pro snazší orientaci v textu je vhodné na počátku zmínit jeho strukturu, podobu a grafické členění. Koncepce celé práce vychází z podstaty kombinace teorie a praxe. Přestože, jak již názvy kapitol napovídají, je práce rozdělena na teoretickou, praktickou a aplikační část, každá z částí je integrálně propojena s ostatními. Nepovažuji za vhodné,

² Chápat charakteristiku jednotlivých etnik za podstatu práce by bylo zaměňováním pojmů objekt a předmět výzkumu.

aby byla teorie od praxe oddělena jak ve skutečnosti, tak ani v textu. Zkušenosti je nutno s teorií porovnávat a teorii přijímat nebo odmítat na základě praxe a zkušenosti, proto jejich prolínání v textu považuji za přínos.

Mezi jednotlivými částmi jsou značné přesahy. Základní charakteristika a odůvodnění struktury jsou následující:

Jelikož se jedná o specifický region a úzce vymezený předmět šetření v tomto regionu, je důležité uvést problematiku v širším rozsahu. Úvodní část se věnuje teoretickému zázemí populační a národnostní, resp. populačně národnostní politiky. Je doprovázena demografickou a sociálně geografickou charakteristikou, která nejen dokresluje okolnosti samotné politiky, ale je zdrojem, ze kterého, jak se domnívám, je důležité čerpat informace pro interpretaci důvodů vzniku politik a vztahů mezi oběma politikami. Ačkoliv se může zdát důraz na demografickou charakteristiku přehnaný, důvody redukce reprodukce populace takového rozměru, jakou je politika jednoho dítěte či jiné oblasti populační politiky Číny, v takových ukazatelích hledat musíme.

Jako druhá je zmíněna terminologie. Přestože ta bývá tradičně řazena jako první, v této práci považuji za vhodné ji umístit až za základní charakteristiku a teorii politik, neboť určitá znalost reálií spojených s tématem je pro chápání diametrálně odlišné čínské terminologie podstatná.

Druhou část tvoří praxe, která je členěna na všeobecnou rovinu (III. kapitola) a lokálně aplikovanou rovinu (IV. kapitola). Práce neobsahuje žádnou mikroanalýzu, jakou nabízí mnohé z použitých zdrojů (Joniak, Lüthi 2001, Harrell ed. 2001 aj.). Sledovaný mikroregion sino-tibetského pomezí sice jistou lokální studii představuje, neklade si ale za cíl být mikroanalýzou (což vzhledem k rozloze území ani není možné), ale jen určitou dokumentační podporou vlastních závěrů a interpretací. Odkazy na zde blíže specifikované a charakterizované území a jeho etnika však prostupují celou prací. Charakteristika se týká pěti etnik, jež byla předmětem mého výzkumu, provedeného v roce 2005.

Samostatně se zabývám dvěma základními otázkami spojenými se situací a možnostmi rozvoje etnických menšin- školstvím/jazykem a etnickým vědomím. Školstvím jako prostředím sekundární socializace nejmladší generace, vztahem k jazyku jako jednomu ze základních identifikačních znaků a etnickým vědomím v jeho holistickém pojetí.

Závěrečná kapitola je věnována opět spíše teorii. Její obsah je zaměřen na současný stav etnicity Číny s ohledem na skutečnosti zmíněné v kapitolách předešlých s pokusem o nastínění pravděpodobných možných budoucích vývojů bez jakékoliv aspirace přesahovat do oblasti futurologie.

Kromě poměrně bohatého kartografického materiálu, který je pro přehlednou orientaci umístěn přímo v textu (mapy, tabulky, grafy, schémata, obrázky), je součástí i několik příloh, které by samotný text zbytečně prodlužovaly a zneřehledňovaly, zároveň však jako zdroje dat a informací jsou pro úplnost práce žádoucí.

Kromě zdrojů uvedených v bibliografii se v této práci odkazují na výzkum, který jsem prováděl na sino-tibetském pomezí v roce 2005, a na rozhovory pořízené s místními obyvateli. Mimo ty se zde též odvolávám na setkání s Nicolasem Tournaderem v Sichuanu a na setkání s členy Katedry orientalistiky na Universitě Adama Mickiewicze v Poznani (Tomasz Wicherkiewicz, Maciej Gaca, Alfred F. Majewicz). Na tato setkání se odvolávám vždy, pokud za jménem není blíže určena publikace (prostřednictvím roku a příp. strany).

Zkrácené citace v textu jsou uvedeny jen v případě, že jich není více a nenarušují plynulost textu. V případě, že se odvolávám na více zdrojů či je odkaz doplněn poznámkou, jsou citace uvedeny v poznámce pod čarou.

V práci je použit pro zápis čínských názvů, jmen a slov výhradně upravený pinyin (bez tónů) jakožto mezinárodně uznávaný systém transliterace čínštiny vytvořený v ČLR. Pouze u těch slov, jež nejsou pů-

vodem čínská (jako např. tibetská, turkická aj.) anebo jejichž česká exonyma jsou již zažitá (např. Tibet, Ujguři, Mongolsko, Peking aj.), se přikláním k jejich jiné variantě. Přestože je v českém prostředí běžnější používat např. Mao Ce-tung, Sečuán, Jün-nan aj. namísto Mao Zedong, Sichuan, Yunnan, pro konzistentnost použité transliterace se i v takových případech přikláním k použití pinyin. K jisté nepřesnosti může dojít v používání názvů původem z jiných jazyků, jako je např. tibetština, přestože i zde jsem se snažil používat psaní rovněž jednotné, a to v tomto případě české. Pro faktografickou přesnost jsou u relevantních termínů, názvů a jmen uvedeny i čínské znaky. Jsou použity v takovém množství, aby nerušily plynulost textu, přičemž uvedena jsou převážně terminologická slova, geografické názvy (kromě názvů provincií, ty jsou uvedeny v přílohách) a vlastní jména nejsou v čínských znacích uvedena. Pro převod z pinyin do českého standardního přepisu je v přílohách pod písmenem K umístěna základní tabulka a v ostatních přílohách (A, B, C) jsou uvedeny jak pinyin včetně tónů, tak i znaková verze (A) nejčastějších pojmů (názvy etnik a provincií). Některé názvy jsou poupravené, obzvláště v mapách (např. Nei Mongol místo Nei Menggu) jsou pro jednodušší práci ponechány názvy užívané mezinárodně (i v ČLR).

Pro přehlednost textu bylo použito několik grafických úprav a stylů písma. Základní text je napsán v obyčejném písmu.

„Pro zápis z rozhovorů pořízených jak s nativními obyvateli, tak i odborníky je použito tučné kurzívy v menší sazbě a v uvozovkách.“

„Pro citaci ze zdroje uvedeného v seznamu použité literatury je použito obyčejné kurzívy v menší sazbě a v uvozovkách“

Doprovodné mapy, tabulky, grafy, schémata a obrázky jsou vždy označeny (Mapa, Tab, Graf, Schéma, Obr) a očíslovány dle příslušné (sub)kapitoly s přiděleným pořadovým písmenem (např. Mapa II.1.1.a. náležející ke kapitole II.1.1.). Podle tohoto označení jsou na ně uvedeny

odkazy v textu. Zároveň jsou mapy, tabulky a grafy očíslovány průběžně v celém textu pro dohledání v seznamech.

Pro zkrácení dlouhých a text zatěžujících oficiálních a korektních označení jsou použity v textu zkratky (uvedené zkratky jsou na několika místech v textu uvedeny v plném znění, aby si je čtenář ponechal v aktivní paměti). Jedná se především o:

AO	autonomní oblast
AP	autonomní prefektura
Ao	autonomní okres
PP	populační politika
NP	národnostní politika
PNP	populačně národnostní politika
ČLR	Čínská lidová republika

Případné další zkratky jsou rozepsány a zavedeny v textu.

Práce se věnuje situaci pouze v Čínské lidové republice, proto pro jednodušší a čitelnější text je použití termínů ČLR a Čína v této práci rovnocenné. Čína (čínská vláda, čínský aj.) je tak chápána pro potřeby této práce jako synonymum k Čínské lidové republice (vláda ČLR apod.).

II.

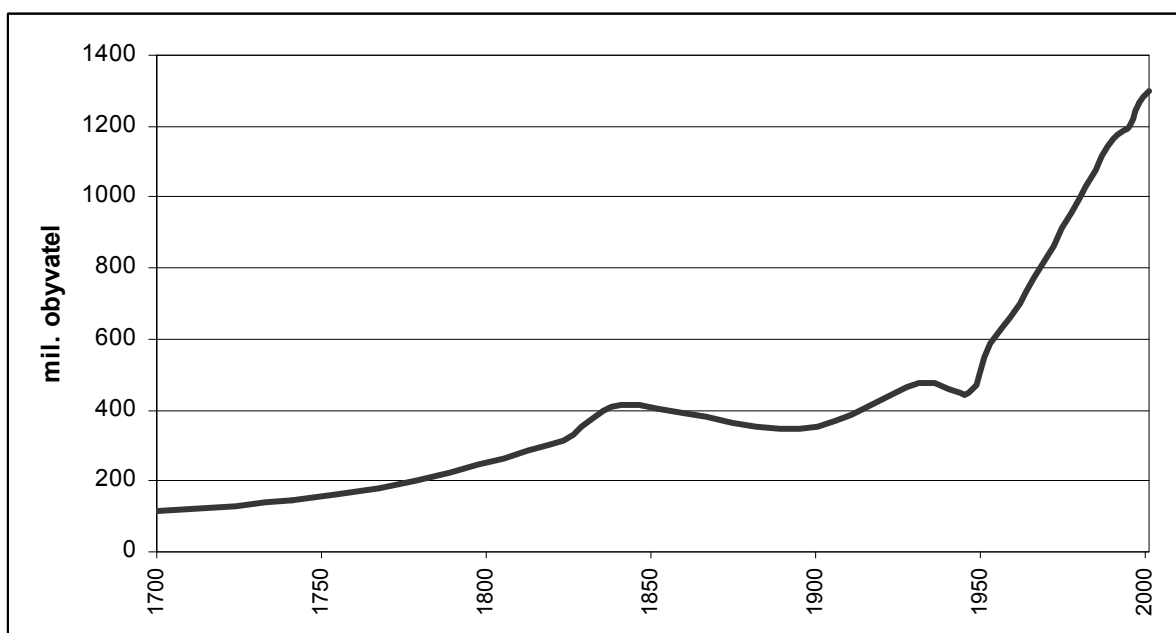
POPULAČNĚ NÁRODNOSTNÍ POLITIKA

—

HISTORIE A TEORIE

Čína si doposud drží světový primát v počtu obyvatel. Podle nejnovějších odhadů žije na území Čínské lidové republiky (ČLR) 1 314 000 000 obyvatel³. Ještě v polovině 20. století (1953) zde však žilo „pouhých“ 590 195 000 obyvatel⁴, tedy 45 % současné populace. Jak významný populační „boom“ druhá polovina 20. století představuje, dokládá Graf II.a.

1. Graf II.a.: Populační vývoj Číny (1700-2000)

Zdroj: Kolektiv (1985)

Jestliže ztrojnásobení populace v průběhu století mezi lety 1741-1841⁵ doprovázené neúrodou vyvolalo množství povstání, která podlomila moc poslední vládnoucí dynastie Qing 清朝 (1644-1911/12)⁶, pak zdvojnásobení populace během necelých 40-ti let (1953-1991) muselo u vládnoucích vrstev vyvolávat značné obavy. Do smrti předsedy Mao Ze-

³ Zaokrouhlený odhad k červenci 2006, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ch.html>.

⁴ Zaokrouhlený údaj, Kolektiv (1985).

⁵ Ze 143 411 000 v roce 1741 na 413 457 000 v roce 1841, Kolektiv (1985), Fairbank (1998).

⁶ Jednalo se hlavně o povstání taipingské a nienské, Fairbank, J. K. (1998): 238-250.

donga (1976) byla síla a moc komunistické Číny spojována s její populační silou a velikostí. O to razantnější byly ale kroky nástupců, vedených „šedou eminencí“ Deng Xiaopingem, jež vyústily v kontroverzní politiku jednoho dítěte, která se stala symbolem populační politiky.

Na rozdíl od populační politiky má národnostní politika delší historii a sahá k počátkům Čínské republiky (1912). Národnostní problematika se stala významným politikem již za prvního prezidenta Sun Yixiana (Sunjatsen), avšak nabyla na váze teprve v souboji mezi Guomindan-gem 国民党 a Komunistickou stranou Číny. Její koncepce se měnila mnohokrát a ovlivňovala společenské a politické dění nejen v Číně samotné, ale také v zahraničí, a to hlavně v SSSR a Japonsku. Po nástupu komunistů k moci roku 1949 měla dvě „zlatá období“- 50. a 80. léta. Avšak teprve od 80. let, kdy se rozmáhá populační politika, můžeme mluvit o významném propojení obou politik- populačně národnostní politice.

II.1. Historické okolnosti vzniku populačně národnostní politiky

Jak se v celé práci snažím zdůraznit a obhájit, chápat populační a národnostní politiky odděleně je zavádějící. Ačkoliv obě dvě složky mají jiné trvání a jinou historii, množství styčných a mnohdy sporných bodů vnucují myšlenku o jejich integrálním propojení.

Aby propojenost obou politik a jejich vliv na etnické menšiny byly patrné, je práce členěna na populační politiku (PP) a národnostní politiku (NP), přičemž v dílčích závěrech jsou zhodnoceny jako jednolitý a integrální celek (PNP).

II.1.1. Populační politika

Když v roce 1860 vtrhla anglo-francouzská vojska do Pekingu a vydrancovala jej společně s císařským Letním palácem, bylo to v době, kdy poslední vládnoucí dynastie Číny Qing ⁷ 清朝 utrpěla značný pád. Ačkoli porazila velká vnitřní povstání 50. až 70. let, doplňovaná zahraničními vpády, její pozice byla otřesena v základech, což postupně vedlo k pádu dynastie i v té době nejstaršího císařství na světě. Čínská císařovna regentka Cixi se utěšovala skutečností, že přestože ponížena, vládne stále nejlidnatější říši světa. A v lidnatosti Číny spatřovala její sílu (Fairbank 1998: 238-250). Avšak byla to právě lidnatost, jež otřásla základy její moci. Během sta let, mezi lety 1741 a 1841 se počet obyvatel Říše středu téměř ztrojnásobil, avšak systém státních sýpek, který redukoval následky neúrodných let, dostáčoval již jen na třetinovou populaci (Fairbank 1998: 238-250).

Obdobně jako Cixi i Mao Zedong spatřoval ve velikosti „čínského národa“⁸ zdroj síly a prosperity. Od nástupu KS Číny k moci v roce 1949 byl základním rysem čínské populace extrémní demografický růst. Každoroční absolutní přírůstek činil na počátku okolo 12 milionů a kulminoval v letech 1985-1989 (kromě jednoletého extrému 1960), kdy za jediný rok přibýlo okolo 17 milionů obyvatel (přestože již byla v této době aktivní politika jednoho dítěte!). Tab. II.1.1.a. dokládá, jak rapidní byl populační „boom“ v druhé polovině 20. století.

Populační růst druhé poloviny 20. století však nebyl zcela stabilní a pouze „vzestupný“. K významné demografické deformaci došlo v průběhu Velkého skoku (začíná 1958). Během něj došlo k bezprecedentnímu propadu natality a kulminaci mortality, v jejichž

⁷ Nikoli však čínská ve smyslu hanská 汉, neboť byla mandžuskou dynastií.

⁸ Zhonghua minzu 中华民族, viz níže.

důsledku došlo k přirozenému úbytku populace po krátké období cca jednoho až dvou let 1959-1960/1⁹ (viz. Graf II.1.1.a.).

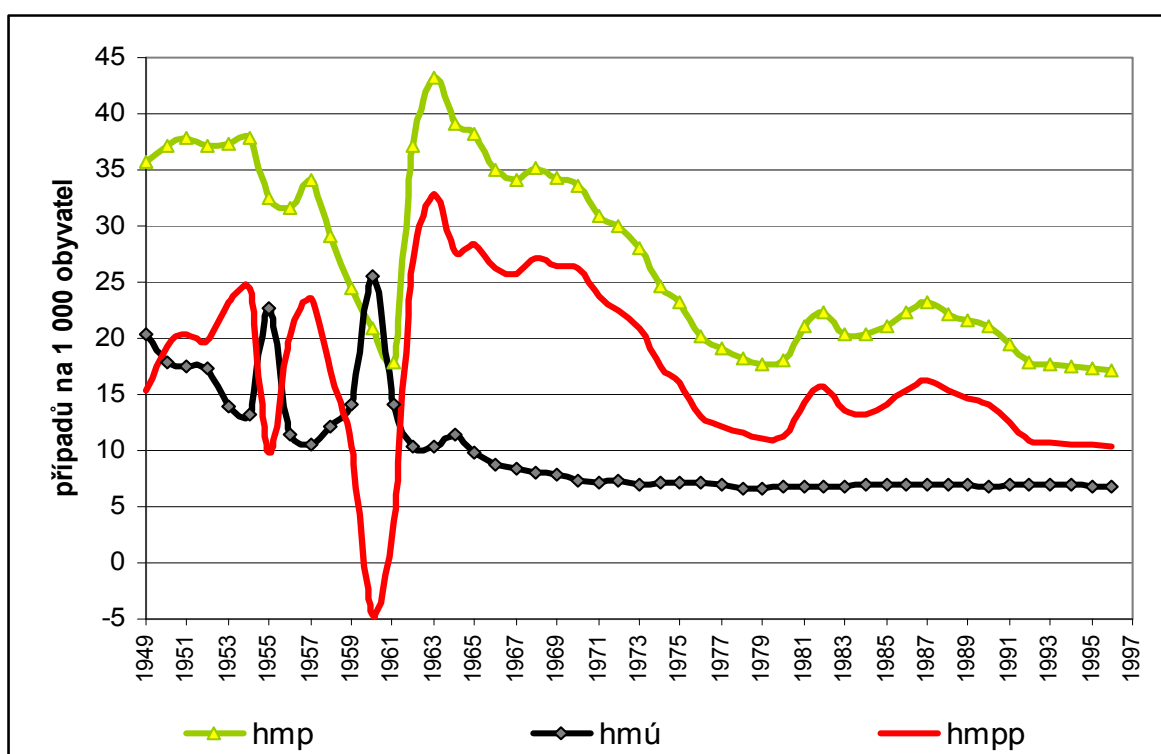
1. Tab II.1.1.a.: Populační vývoj (1953-2004)

rok	obyvatelstvo*			roční přírůstek*	genderový poměr	
	celkem	muži	ženy		relativně	absolutně*
1953	594 350	307 990	286 360	12 350	107,6	21 630
1964	694 580	356 520	338 060	9 112	105,5	18 460
1978	962 590	495 670	466 920	19 144	106,2	28 750
1980	987 050	507 850	479 200	12 230	106,0	28 650
1985	1 058 510	547 250	511 260	14 292	107,0	35 990
1990	1 143 330	589 040	554 290	16 964	106,3	34 750
1995	1 211 210	618 080	593 130	13 576	104,2	24 950
2000	1 267 430	654 370	613 060	11 244	106,7	41 310
2004	1 299 880	669 760	630 120	8 113	106,3	39 640

* v tisících

Zdroj: China Statistical Bureau: www.stats.gov.cn, vlastní výpočty

2. Graf II.1.1.a.: Vývoj natality, mortality a přirozeného přírůstku

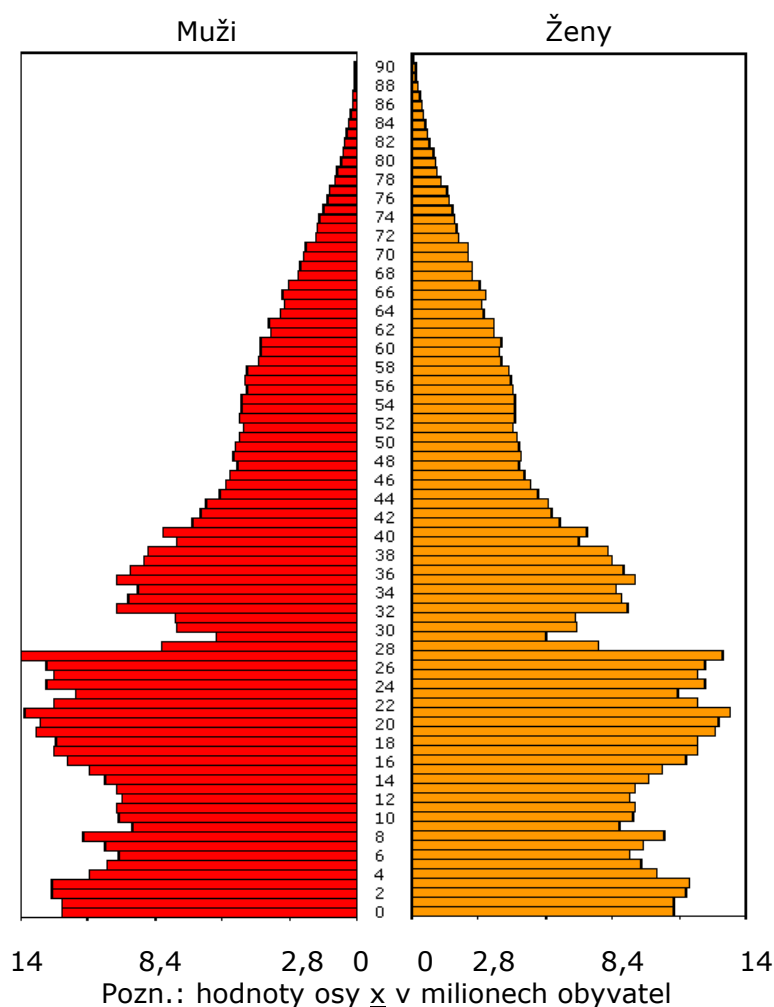
Vysvětlivky: hmp = hrubá míra porodnosti, hmú = hrubá míra úmrtnosti, hmpp = hrubá míra přirozeného přírůstku (hrubá míra vyjadřuje počet jevů na tisíc obyvatel)

Zdroj: www.iiasa.ac.at, vlastní výpočty

⁹ vzhledem ke specifikám období nelze statistiku považovat za zcela reprezentativní, a tak stanovit přesněji dobu trvání této anomálie.

Ohromný propad přírůstku byl záhy vystřídán druhým extrémem-populačním boomem. Ten dosáhl neuvěřitelných hodnot (byť v krátkém období), kdy přirozený přírůstek tvořil ca. 3,3 %, což při tehdejší velikosti populace představovalo 23 milionů obyvatel ročně, vůbec nejvyšší hodnota dosažená v dějinách světa¹⁰. Ačkoli tento nárůst byl jen jednoletý, zapříčinil výraznou anomálii na věkové pyramidě Číny, která je patrná ve výrazné „proluce“ u kohorty z let 1959-1961 (v grafu kohorta 30-letých) a následně řádově početnější kohortě 28-letých (Graf II.1.1.b.).

3. Graf II.1.1.b.: Věková pyramida Číny

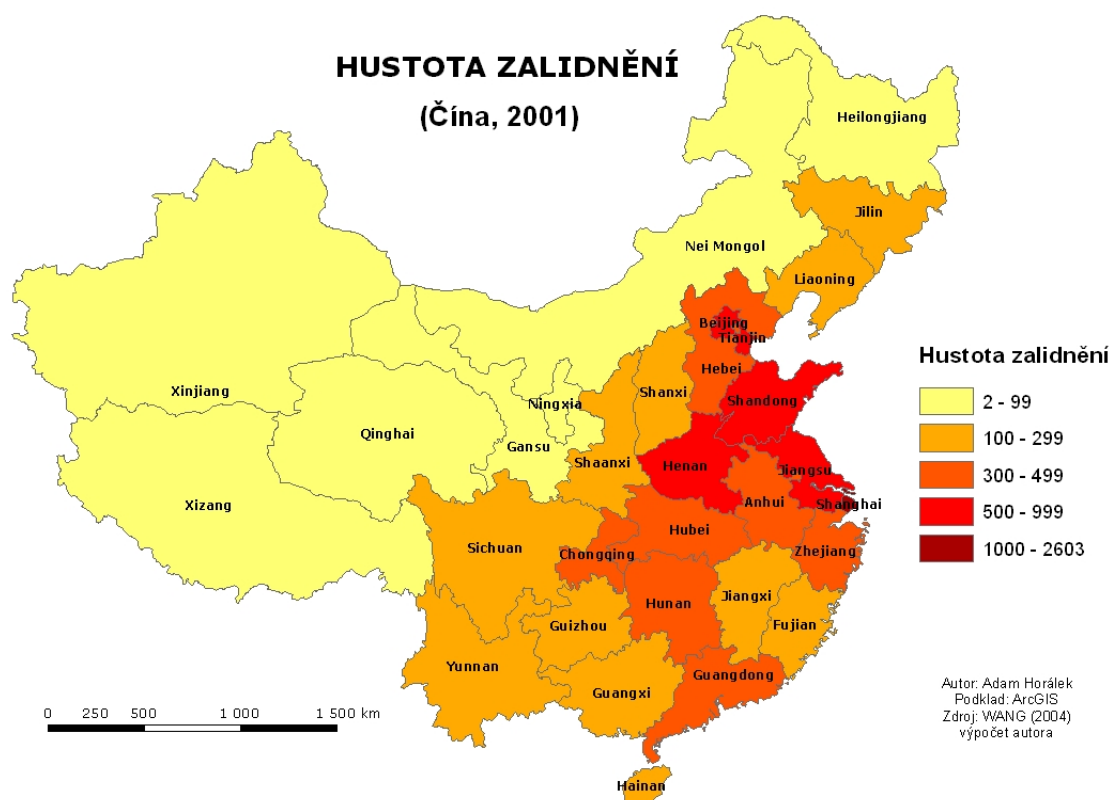
Zdroj: www.iiasa.ac.at, vlastní úprava

¹⁰ V roce 1963 se Čína podílela téměř z jedné třetiny na celosvětovém přírůstku populace!

V důsledku výše uvedených skutečností došlo v průběhu desetileté Kulturní revoluce (1966-1976) ke zvýšení počtu obyvatel o 180 milionů a Čína se přiblížila „magické“ hranici jedné miliardy obyvatel, již dosáhla o 5 let později, v roce 1981.

Rychlý růst populace¹¹ přinutil nástupce po Mao Zedongově smrti (1976) a pádu Kulturní revoluce přehodnotit dosavadní vidění velké populace jako zdroje moci na zdroj potenciálních problémů a nebezpečí. Kontroverzní (avšak značně účinné) řešení přinesla politika jednoho dítěte, která se stále nejčastěji spojuje či dokonce zaměňuje s populační politikou. Ta je však komplexnější a zahrnuje mnohem více jevů.

1. Mapa II.1.1.a.:

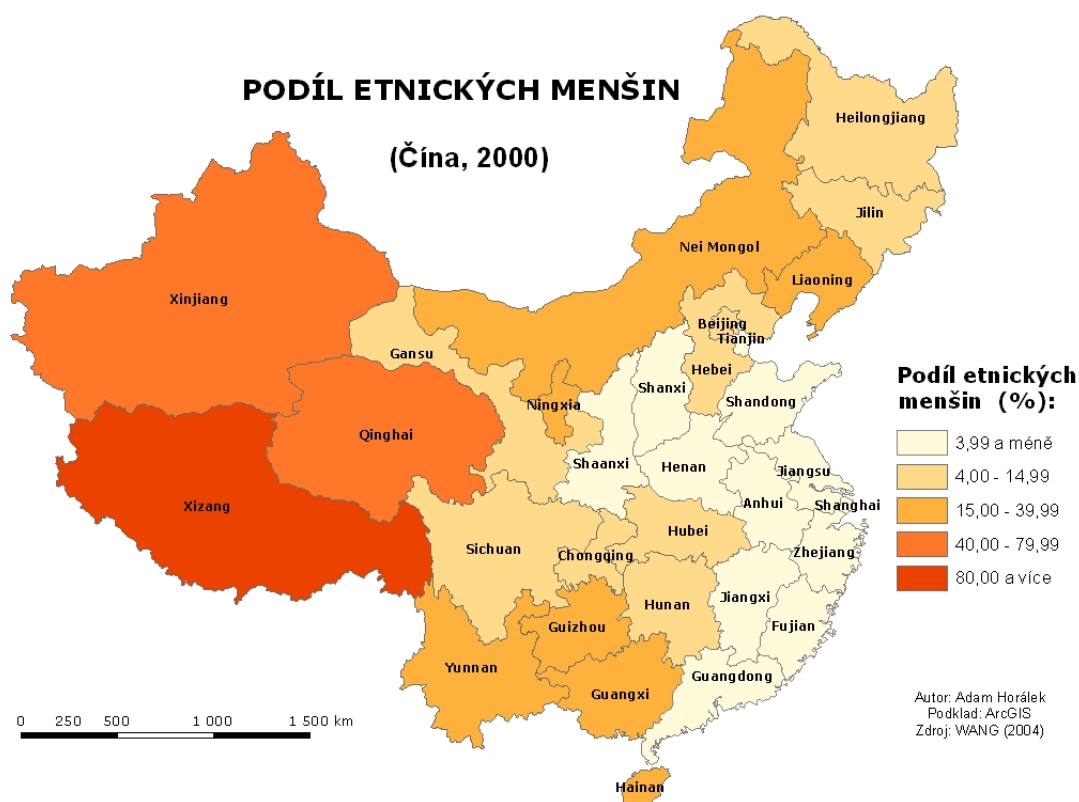

¹¹ Při tempu růstu z poloviny 70. let by podle Lutze, W. (www.iiasa.ac.at) dosáhla Čína 1 605 milionů obyvatel již v roce 2020 (ve srovnání s odhadem OSN – UN1994I3, který stejné číslo přiřazuje až k roku 2050, viz opět www.iiasa.ac.at).

Politika jednoho dítěte je důsledně uplatňována teprve od počátku 80. let 20. století, ačkoli její počátky sahají hned do období po pádu Kulturní revoluce. Snahou čínské centrální vlády bylo snižovat relativní přírůstek a zamezit tak přelidnění Číny. Tvrdé uplatňování této politiky se uchytilo pouze u nejchudších vrstev obyvatelstva, jež se nemohly proti nařízení nijak bránit a sankce a pokuty za „nadlimitní“ počet dětí představovaly (a představují) nepřekonatelnou bariéru. Jednalo se tak převážně o rurální složku společnosti.

Geograficky se politika jednoho dítěte uplatňovala převážně v nejzalidněnějších oblastech Číny (viz Mapa II.1.1.a.), tedy v provinciích Shandong, Jiangsu, Anhui, Henan a Sichuan. Neznamená to však, že by v těchto provinciích byla politika jednoho dítěte striktně dodržována. I zde, stejně jako v celé Číně, je důležitým faktorem protekce, stranická příslušnost a finanční zabezpečení (viz dále).

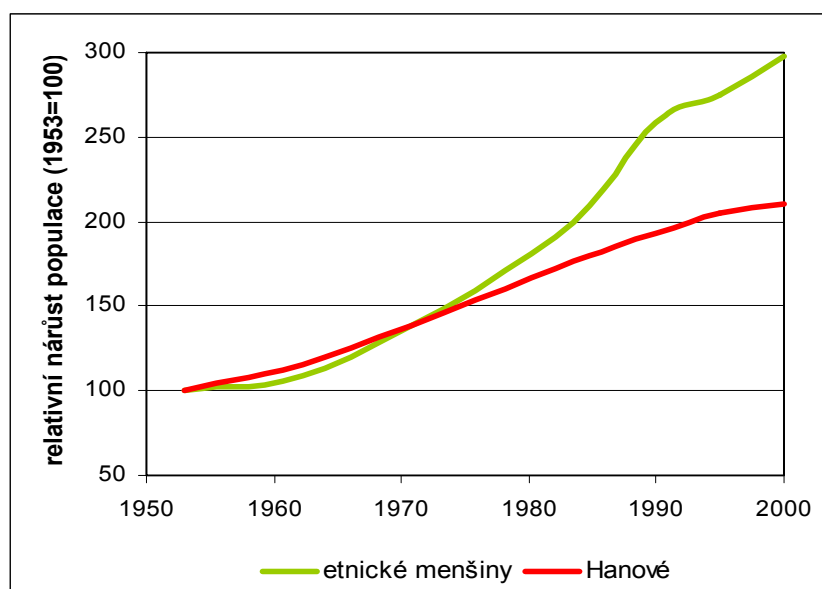
2. Mapa II.1.1.b.:

Etnické menšiny¹² byly od počátku v oblasti politiky jednoho dítěte pozitivně diskriminovány. Příčinou jejich „vyčlenění“ je jejich malá početnost a územní dekoncentrace.

Etnické menšiny tvoří pouze 8,4 % čínské populace, avšak obývají téměř 2/3 území Číny¹³ (Mapa II.1.1.b.). Jejich podíl na populaci se mírně zvyšuje, hlavně od 80. let, což je spojeno právě s pozitivní diskriminací. Od 50. let 20. století se populace etnických menšin zvýšila téměř třikrát, zatímco hanská „pouze“ dvakrát (Graf II.1.1.c.).

4. Graf II.1.1.c.: Relativní nárůst menšin a Hanů

Zdroj: Heberer, T. (a), vlastní výpočty

Autonomní správní celky všech kategorií hrají v případě tohoto benevolentního přístupu značnou roli. Příslušník (minzu 民族) žijící v autonomní oblasti svého etnika, jež má povoleno mít více jak jedno dítě, je oprávněn mít počet dětí, kolik stát povoluje členům daného etni-

¹² Terminologie minzu 民族-etnikum-národ je předmětem kapitoly III.2.

¹³ Mluvíme-li o etnikách územně konsolidovaných, jejichž území lze s relativní přesností stanovit (netýká se tedy disperzních komunit Huiů 回族 či Mandžů 满族).

ka. V případě multietnických správních celků¹⁴, jako je např. autonomní prefektura Aba v severozápadním Sichuanu, je počet povolených dětí stanoven podle toho etnika, jež má nejvyšší limit (v tomto případě tři děti pro Qiangy 羌族 a ostatní).

Na vyšší počet dětí v autonomních regionech však nemají nárok pouze ta etnika, pro něž byl daný region ustaven, ale pro všechny ostatní obyvatele bez rozdílů. Jde tedy o **územní princip populační politiky**. Obyvatelstvo žijící v autonomním regionu má bez rozdílu právo na maximální počet dětí zde povolených. Územní charakter se tak stává nástrojem alokace hanizačních procesů.

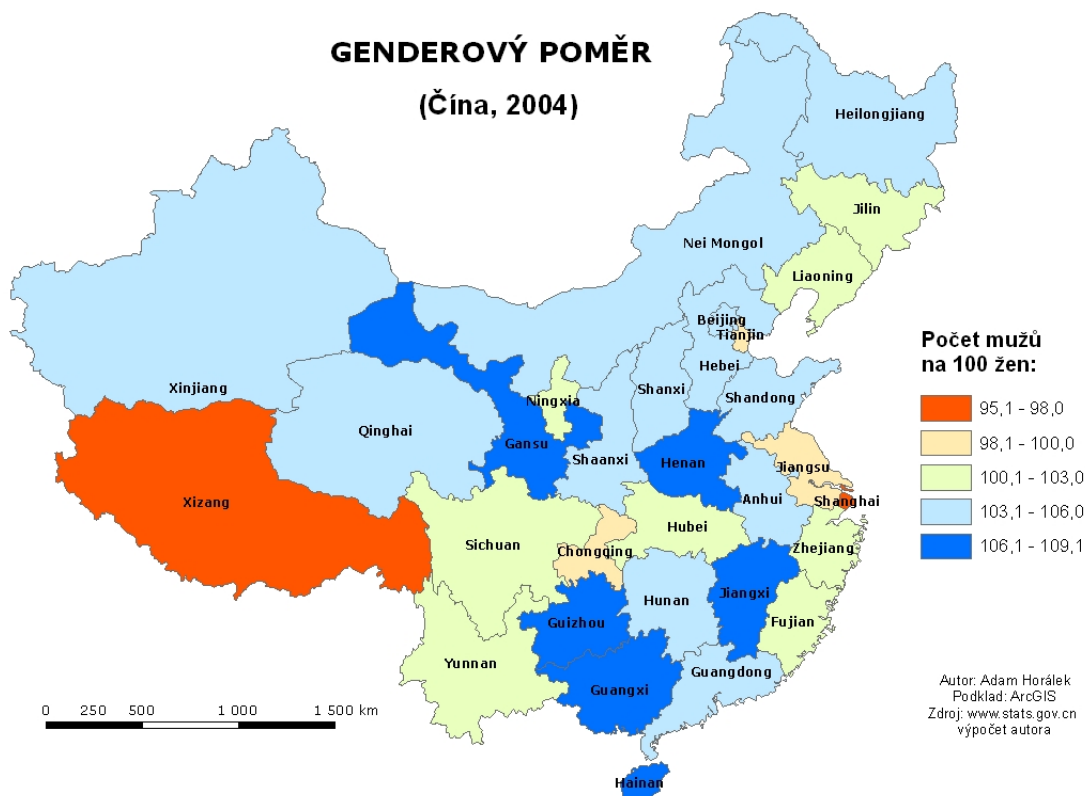
Existuje však i **etnický princip populační politiky**, podle kterého mohou mít příslušníci etnické menšiny (s povolením mít více dětí) více dětí i v oblastech neautonomních. V takovém případě je toto „privilegium“ přisouzeno pouze příslušníkům daného etnika.

Jedním z hlavních problémů politiky jednoho dítěte je genderový nepoměr. Jedná se o problematiku spojenou zejména s Hany, u nichž se kult předka a patrilinearita staly natolik významnými determinanty, že dokázaly dlouhodobě ovlivnit demografickou podobu celé společnosti. Odsunutí ženy „na druhou kolej“, jako „méněcenného potomka“, má odůvodnění v tradiční příbuzenské struktuře čínské (hanské) společnosti. Pouze muž byl hoden uctívání předků, stejně jako to byl právě muž, kdo si do rodiny přiváděl manželku a s ní zaopatřoval své rodiče na stáří. S rozpadem tradiční společnosti a velkorodiny a nástupem nukleární neolokální rodiny „západního stříhu“ původní funkce vymizela, avšak stereotypy přetrvávají. Výsledkem je značný „přebytek“ mužů nad ženami (který je v Číně tradiční a není pouze novodobým problémem), jenž je potenciálním zdrojem konfliktů; uvědomme si, že se jedná až o 40 milionů mužů, kteří nemohou sobě najít protějšek (viz výše Tab II.1.1.a).

¹⁴ Většinou se jedná o nižší (samo)správní jednotky- prefektury (zizhizhou 自治州) či okresy (zizhixian 自治县).

Genderový nepoměr tolik netíží etnické menšiny, kde tento nepoměr není tak výrazný, a pouze u několika málo etnik je opačný- normální¹⁵. Při celkovém počtu cca 100 milionů příslušníků etnických menšin však i u nich dochází k, byť minimální, převaze mužů, což je způsobeno hlavně islám vyznávajícími etniky¹⁶.

3. Mapa II.1.1.c.:

Populační politika je stále živým tématem. Na počátku 21. století (2004) byla učiněna opatření proti stále rostoucímu rozdílu počtu mužů a žen. V první řadě bylo zapovězeno informovat prvorodičky pomocí ultrazvuku o pohlaví dítěte. Tvrdé restrikce postihující infanticidu nepo-

¹⁵ Avšak mezi velkými etniky (nad 1 milion příslušníků) pouze u Tibeťanů je poměr mužů a žen podobný normálnímu, a to díky tradiční bratrské polyandrii. Mnoho etnických menšin je spojeno s islámem a muslimské společnosti mívají taktéž větší počet mužů než žen; to je případ např. Ujgurů 维吾尔族, Kazachů 察萨克族 či Huiů 回族.

¹⁶ Muslimská etnika tvoří cca 1/5 celkové menšinové populace.

máhají a každoroční počet násilně usmrčených novorozeňat ženského pohlaví stále dosahuje značných hodnot, nejvyšších na světě.

Politika jednoho dítěte doposud oficiálně platí, ale i zde se již zvažuje revize¹⁷. Během let 2006-2010 by měly nastoupit do hlavního reprodukčního věku první ročníky z počátků politiky jednoho dítěte. Snižování reprodukční kapacity by tak mělo být samovolným mechanismem a politika v této oblasti by přestala ztrácet význam¹⁸. To je jedním z důvodů, proč se v současnosti tvrdé trestání „nadlimitních“ dětí soustřeďuje jen do nejzalidněnějších oblastí a na venkov.

Etnické menšiny jsou PP dotčeny hlavně v rovině politiky jednoho dítěte. Její případné zrušení by, i přes stávající benevolenci, mělo výrazně pozitivní vliv, neboť územní princip politiky jednoho dítěte přinášel a přináší negativní proces samovolné (státem řízené i neřízené) hanizace. Ta spočívá ve stěhování hanských rodin do autonomních regionů kvůli „ilegálním“ či „nadlimitním“ dětem. Případné restrikce v oblastech s povoleným jedním dítětem představují nepřekonatelnou bariéru hlavně pro venkovské obyvatelstvo živící se zemědělstvím. Za „ilegální“ dítě¹⁹ hrozí v nejzalidněnějších oblastech²⁰ pokuty ve výši desetinásobku ročního příjmu rodiny(!)²¹, což často představuje dostatečnou motivaci k přestěhování do míst, kde mohou mít více dětí.

¹⁷ Srov. s oficiálními konstatováními centrální vlády ČLR: The Situation of Children in China (4/1996) In: GPRC (2000a): 25-58, China's Population and Development in the 21st Century.(12/2000) In:GPRC (2003): 336-364.

¹⁸ Srov. Graf II.1.1.a. a Graf II.1.1.b.

¹⁹ Tím je myšleno dítě porozené v ústraní, bez vědomí úřadů (způsob, jak se lidé vyhýbají případné soudně vymahatelné interrupci).

²⁰ Aplikace zákonů se regionálně výrazně liší (viz IV. PRAXE).

²¹ Z rozhovoru se zemědělcem z vesnice nedaleko Baoguo v Sichuanu, jenž se do této situace dostal a pokuta mu byla vyměřena na 40 000 yuanů (cca 110 000 Kč), viz níže.

II.1.2. Národnostní politika

Obdobně jako v Evropě, i v Číně se začínají etnické kategorie a nacionalismus objevovat teprve v polovině 19. století. Ačkoliv dichotomie my-oni existovala vždy a v Číně díky koncepci Zhongguo 中国 (viz kap. II.2.:40) byla velice silná, etnické kategorie se začaly objevovat teprve později. Mnohé studie zaměřené na etnogenezi či dějiny „národů“ Číny doposud používají etnické kategorie pro období, ve kterých je jejich implikace značně zavádějící²². Jako multietnickou označují Čínu při sjednocení²³ i oficiální dokumenty vlády ČLR:

„Čína je sjednocenou multietnickou zemí již od starověku. V roce 221 př. n. l. byl v Číně založen první jednotný multietnický centralizovaný stát Qinů.“

中国自古以来就是一个统一的多民族国家。公元前 221 年，中国建立了第一个统一的多民族的中央集权国家—秦朝。

GPRC (2000b): 424

Odmyslíme-li si politické argumenty pro takovou formulaci, musíme s anachronickým používáním etnických kategorií nesouhlasit. Podmínky pro vznik novodobých etnik a nacionalismu v 19. století nebyly příznivé pouze v Evropě, ale též v Číně. Aniž bych byl tedy na tomto místě etnocentrický, historicky spadají počátky moderních čínských „národů“ a etnik do stejného období jako v Evropě.

Již zmíněný extrémní populační nárůst v polovině 19. století ve spojení s několikaletými neúrodami (Fairbank 1998: 238-250) vyvolal vlnu povstání, jež sice zpočátku měla podobu „lidových povstání“, ale záhy, snad shodou okolností²⁴, přerostla v povstání, která již lze označit

²² Mimo jiné též práce Hinsche (2004), Kolmaše (2004) aj.

²³ první sjednocení Číny Qin Shihuangdim 秦始皇帝, 221 př. n. l.

²⁴ Neúrodou i následnými represemi nejpostiženější byly shodou okolností muslimy obývané oblasti.

za „národní“. V době taipingského a nienského povstání v 50. a 60. letech 19. století došlo současně i ke dvěma významným povstáním „národním“- miaoskému (1850-1872) a muslimskému/huiskému (1855-1874). Všechna povstání nakonec centrální vláda potlačila, avšak oslabení, které způsobila qingské dynastii, bylo velké.

Muslimská povstání, rozdělená do dvou hlavních oblastí- jižní (přibližně dnešní Yunnan) a severní (dnešní oblast AO Ningxia, Gansu, Shaanxi aj.), byla počátečním impulsem pro konsolidaci jednoho z největších (a zároveň nejspornějších) etnik v Číně- Huiů 回. Část z nich, obývajících horní část oblouku Žluté řeky (Huang He 黄河) a strategicky významný gansuský průsmyk severně od pohoří Qilian 祁连山, se nazývala Donganové 东安人. Ti zvolili po porážce povstání, které v severní oblasti organizovali, „odchod“, aby se tak vyhnuli případným trestům ze strany Qingů 清朝. Svůj nový domov našli až za targabatajským pohořím, v dnešním Kyrgyzstánu a Kazachstánu, téměř 3 000 km daleko od původní domoviny²⁵.

Se vznikem Čínské republiky (1911) došlo k významnému posunu v politickém přístupu k etnikům. Vzniknuvší republika v čele s prezidentem Sun Yixianem (Sunjatsen) zaujala nový postoj a jednotnou Čínu (Zhongguo 中国) pokládala za nedělitelnou „mozaiku“ pěti složek- Tibeťanů 藏族, Mongolů 蒙古族, Ujgurů 维吾尔族, Mandžů 满族 a Hanů 汉族. Taktéž se poprvé objevil pojem minzu 民族(viz dále)²⁶. Těchto pět etnik jako prvních získalo status „minzu“, avšak obsah tohoto pojmu, původem z japonštiny, byl odlišný od významu, který postupně vytvořila KSČ. Nadřazeným pojmem se stal Zhonghua minzu 中华民族, jenž sym-

²⁵ Srov. Hubinger, Honzák, Polišenský (1985) a Fairbank (1998).

²⁶ Viz Gaca (2006), Slobodník (2006).

bolizoval jednotu státního útvaru a jeho obyvatel, kteří jsou jedné „národnosti z pěti kořenů“²⁷.

Guomindang 国民党 vizi jednotné, v politickém smyslu unitární Číny s pěti „konstitutivními národy“ převzal. Kritika tohoto pohledu byla jedním ze základů komunistické opoziční politiky. První neoficiální manifesty práva na sebeurčení „národů“ se objevily již na konci 20. let 20. století, první oficiálně proklamované prvky této politiky pak byly obsaženy v ústavě Sovětské republiky ze 7. listopadu 1931²⁸. V té byla mimo práva na sebeurčení zakotvena také politická, kulturní, náboženská a občanská práva a svobody.

Na významné posílení národnostní politiky měly velký vliv události 30. let 20. století, obzvláště Dlouhý pochod. Na ten se komunisté vydali v říjnu roku 1934. Původními základnami komunistické strany Číny byly provincie Fujian a Jiangxi na jihovýchodě země, obývané Miaoy 苗族. Úzké a dobré vztahy s nimi byly zřejmě jedním ze zdrojů „promenštinové“ politiky²⁹. Dlouhý pochod, jenž směřoval na západ a na sever, trval přesně 371 dní, z toho 124 dní vedl územími obývanými menšinami (Tab II.1.2.a.)³⁰.

Dodnes jsou patrné stopy, které po sobě u místních komunit zanechal Dlouhý pochod, hlavně v oblasti západního Sichuanu. Nepřekvapí také, že všechna výše zmíněná etnika, přes jejichž území vedl Dlouhý pochod, byla uznána jako minzu hned v první vlně národnostní politiky (1954)³¹.

²⁷ Tato interpretace, dále podrobněji rozebraná, je určitým kompromisem mezi jednotlivými přístupy autorů, srov. Gaca (2006), Schwarz (1971), Slobodník (2006), Kolektiv (1985), Harrell (1998) či GPRC (2000b).

²⁸ Jednalo se o ústavu Čínské sovětské republiky, která však označení „čínská“ obsahovala až v textu samotném, Schwarz (1971): 49.

²⁹ Schwarz (1971): 7-28.

³⁰ Dtto.

³¹ Kromě Khampů, ti jsou považováni za „etnografickou“ skupinu Tibeťanů.

2. Tab II.1.2.a.: Pobyt u menšin během Dlouhého pochodu

Etnikum	Oblast	Dní	% pochodu
Dong	Guangxi, Guizhou	1	0,3
Yao	Guangxi, Guizhou	2	0,5
Hui	Během celé trasy	4	1,1
Yi	J Sichuan, Guizhou, Guangxi	5	1,3
Miao	Fujian, Jiangxi, Guizhou, Guangxi	21	5,7
Tibeťané	Území Ganzi (Sichuan)	91	24,5
-z toho*	Qiang	(5)	1,3
	(Khampové)	(70)	18,9
Celkem		124	33,4

*rozdělení „tibetské“ části pochodu vychází z terénního výzkumu v roce 2005;

Zdroj: Schwarz (1971): 12

Po protijaponské válce³² a vyhnání Guomindangu 国民党 na Taiwan byla 1. října vyhlášena Čínská lidová republika (Zhonghua renmin gongheguo 中华人民共和国). Přes původní proklamaci práva na sebeurčení „národů“ se vývoj na poli národnostní politiky ubíral jiným směrem. Již v roce 1945 (24.4.) použil Mao Zedong ve svém článku „Problém menšin“³³ termín „zhongzu“ 中族, jenž by bylo možné srovnávat s termínem zhonghua minzu 中华民族 a přeložit by se dal jako „národ Středu“. Patrné je, že se v tomto případě Mao Zedong opět přidržel státního pojetí etnicity³⁴.

V období 1949-1954 byla většina z 55 dnes oficiálně uznávaných etnik „legitimována“, což však představovalo pouze asi 1/8 z celkového počtu etnik, jež žádala o status minzu. Přes mnohé nepřesnosti se národnostní politika řídila stalinistickým modelem určování etnik. Současně však byla pečlivě institucionalizována hierarchie etnik v rámci ČLR a vytvářen zastřešující společný termín zhonghua minzu 中华民族 – „čínský národ“ (viz níže), byť v různých podobách.

³² Protijaponská válka je označení (nejen) v Číně pro druhou světovou válku v Asii.

³³ „The Problem of Minorities“, Schwarz (1971): 50-51.

³⁴ Snad srovnatelnou s francouzským pojetím národní identity, jež odpovídá státním hranicím více než hranicím etnickým. Srov. Šatava (2001), příp. Gellner (1993).

Jak dokládají mnohé dokumenty nejvyšších vládních činitelů, národnostní politika sledovala jak rovinu autonomie vzniklých minzu, tak jejich ekonomickou vyspělost a integraci do „čínské státotvorné rodiny“-zhongguojia 中国家.

Zhou Enlai³⁵ ve své zprávě „Vztahy mezi národy“³⁶ sice zmiňuje vznik a rozšiřování menšinových a lokálních časopisů, novin a publikací, avšak většinu hodnocení rozvoje menšin spojuje s jejich ekonomickou situací a nárůstem obchodu mezi menšinami a Hany. Ekonomické rozdíly mezi Vnitřní Čínou³⁷ a oblastmi etnických menšin byly a stále jsou patrné, avšak bylo by zcela účelové je označovat za důsledek nižší evoluční úrovně³⁸. Většina etnik, tedy 8 % čínské populace, obývá téměř 60 % území státu, neboť podmínky k životu zde jsou méně příznivé než ve Vnitřní Číně. Naopak, např. impakt novodobých zemědělských postupů a odlišná setba ve vnitrotibetských³⁹ údolích zapříčinily dlouhodobou degradaci zemědělské půdy i lokální neúrody. Méně výkonné zemědělství tedy nebylo způsobeno neefektivitou práce, ale nízkou bonitou půdy. V případě průmyslu je nutné si uvědomit, že oblasti etnických menšin jsou všeobecně značně periferní a přílišná alokace průmyslu do nich se nevyplácí.

Často používanou oblastí oficiální politiky pro ilustraci „zaostalosti“ etnických menšin a nutnosti jim pomáhat v rozvoji jsou demografické ukazatele- naděje dožití⁴⁰. Jak dokládají dvě následující mapy (Mapa II.1.2.a.,b.), oblasti s vysokým podílem etnických menšin (viz Mapa

³⁵ Předseda státní rady (premiér) v letech 1949-1976

³⁶ „Relations among Nationalities“, 23. října 1951, In: Schwarz (1971): 54-56.

³⁷ Označení historického území Číny, které přibližně odpovídá území tradičně dominantní koncentrace Hanů 汉族.

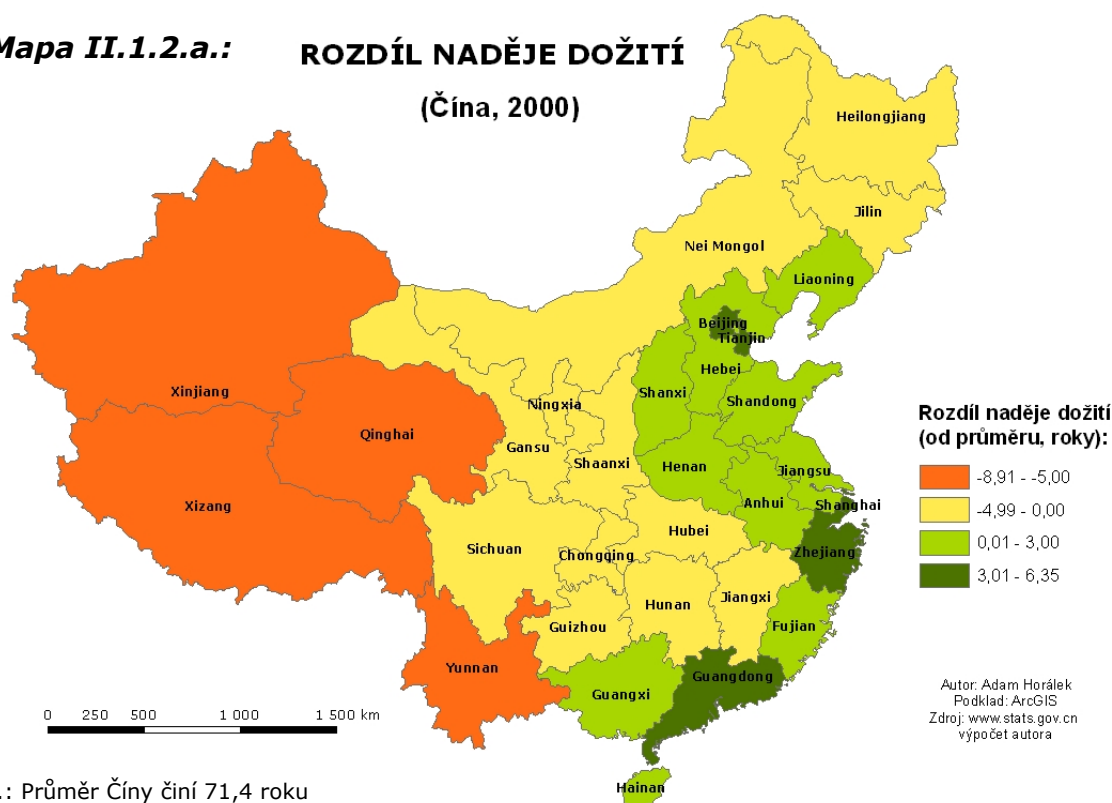
³⁸ Též v duchu stalinistické evoluční posloupnosti- prvobytně pospolná společnost- otrokářství-feudalismus-kapitalismus-socialismus-komunismus.

³⁹ Vnitřní Tibet je označení pro část Tibetu bližší Číně samotné, tedy hlavně historická území provincií Kham a Amdo, viz Kolmaš (2004), Baar (2001): 148-171.

⁴⁰ Srov. v obdobném duchu se vyjadřují autoři: JIN Fengjun, QIAN Jinkai (2003):83-90, Kolektiv (2005), GPRC (2000b).

II.1.1.b.) korespondují s oblastmi s nižší nadějí dožití. Větší nárůst naděje dožití v těchto oblastech je pak dáván do souvislosti s populační a národnostní politikou jako jejich výsledek. Aniž bych chtěl jakkoli čínskou politiku marginalizovat (ve shodě s daty použitými Yusufem a Byrnesem 1993), je nutné uvést, že obyvatelstvo např. Tibetu žije v průměrných nadmořských výškách nad 4 000 m, kde dlouhodobý pobyt Hanů sem přesídlených prudce snižuje jejich naději dožití dokonce pod průměr AO Tibet. Není to tedy důsledek vyspělosti, ale přírodních podmínek. Prodloužení naděje dožití je také vysvětlitelné jinak, mj. z důvodu jiného věkového základu, od něž se odvíjí.

4. Mapa II.1.2.a.: ROZDÍL NADĚJE DOŽITÍ
(Čína, 2000)

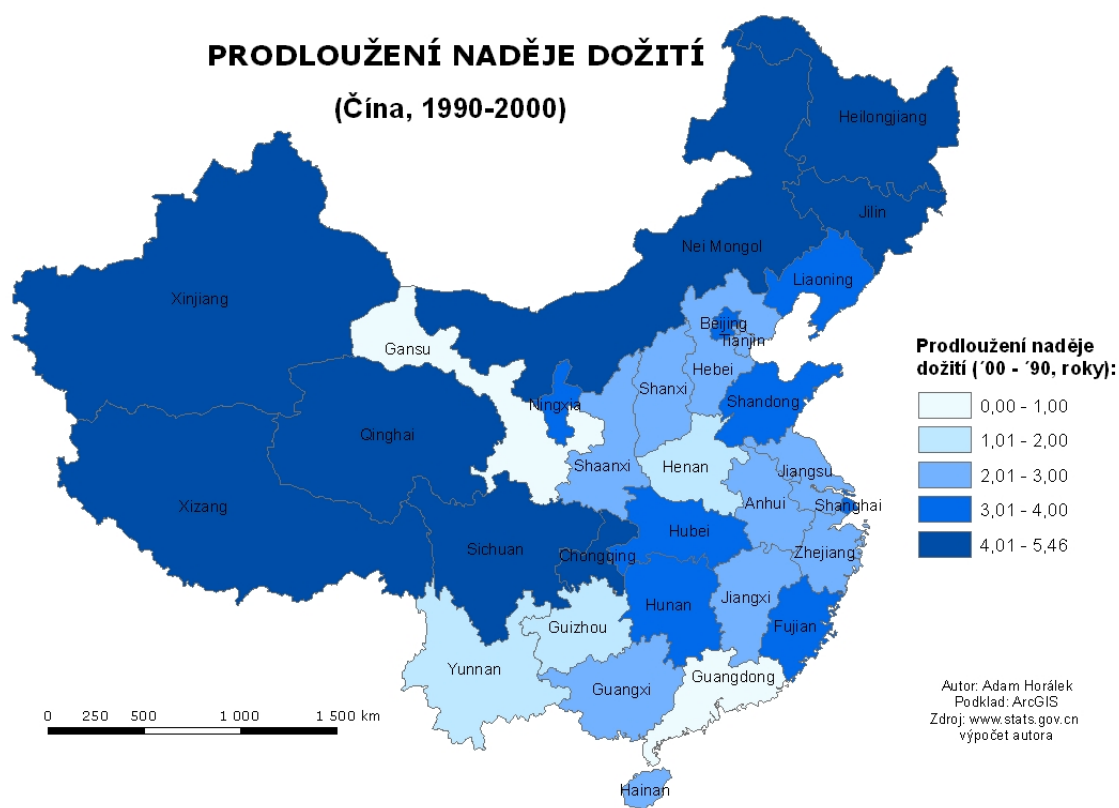
Pozn.: Průměr Číny činí 71,4 roku

„V Číně rovnost mezi etniky znamená, že bez ohledu na populační velikost, vyspělost ekonomickou a sociální, lidové zvyky, obyčeje a náboženské vyznání je každé etnikum součástí čínského národa...”

„在中国，民族平等是指：各民族不论人口多少，经济社会发展程度高低，风俗习惯和宗教信仰异同，都是中华民族的一部分，。。。”

Rovnost mezi etniky je ukotvena v ústavě⁴¹, zajišťována zákony a propagována oficiálními vládními dokumenty (GPRC 2000b: 423-489). Stevan Harrell však používá k označení hierarchické institucionalizace etnické skladby Číny pojem „Civilizing Projects“⁴². Jak rozumět tomuto termínu? Pohled Číňanů⁴³ na okolní etnika již historicky byl dán jistým despektem k „vnějšímu“ a úctou k „vnitřnímu“, „středovému“. Tento stereotyp je podle Harrella (a lze s ním souhlasit) silný i v současnosti a přirovnává ho s pocitem nadřazenosti evropských kolonizátorů při „civilizování“ koloniálního obyvatelstva (Harrell ed. 1997: 4).

5. Mapa II.1.2.b.:

⁴¹ 1. odstavec preambule Ústavy Čínské lidové republiky z 4. prosince 1982.

⁴² Srov. Harrell (ed., 1997): 3-36 a Harrell (1998).

⁴³ Číňané ve smyslu těch, co jsou nositeli čínské kultury- huaren 华人, tedy ne etnický- hanren 汉人.

Edward Said tvrdí, že:

„...současná identita Orientálců, obzvláště Arabů, byla výrazně ovlivněna západem..., západní cizinci využili své dominantní síly k přetvoření arabské identity způsobem, který vyhovoval zájmům těchto cizinců...”⁴⁴

Jinými slovy, jedno etnikum může konstruovat etnicitu jiných lidí jejich definováním jako „ostatní“ v kontrastu ke své vlastní identitě.

A jak dodává Hinsch:

„Jak štětce [kaligrafické], tak meče byly mocnými zbraněmi při konstrukci etnicity.”

Hinsch (2004):83

Konsolidování etnických skupin Číny není výsledkem pouze druhé poloviny 20. století, ale k jisté krystalizaci docházelo již v 19. století. Ačkoli je uplatňován princip rovnosti, jisté vertikální členění na základě etnických kategorií je stále patrné. Spojím-li úvahy Harrella a Saida (viz výše), že se uplatňuje proces civilizace, jenž je „jednosměrný směrem shora dolů“, tj. od Číňanů k ostatním, a že kategorie vytvořené mohou být vnějšího původu, tedy etnická identita menšin může být výsledkem internalizace čínské představy, pak docházím k hypotéze, že oficiální etnická skladba dnešní Číny je značně nekonzistentním, zpolitizovaným a multifunkčním produktem. Nejedná se o relativizaci samotných etnických menšin, ale oficiální kategorizace na minzu. Proto je nezbytné tento termín osvětlit.

⁴⁴ Said, E. (1979): Orientalism. Vintage, New York. In: Hinsch (2004): 83.

II.1.3. Populačně národnostní politika

Populačně národnostní politika (PNP) je výsledkem PP i NP. Nejedná se tedy o faktickou koncepci, ale o systém politických zásahů v oblasti populační a národnostní, jež mají na každodenní vliv příslušníků etnických menšin značný vliv. PNP se tak projevuje ve dvou základních procesech, které dnes můžeme sledovat- hanizaci a sinizaci.

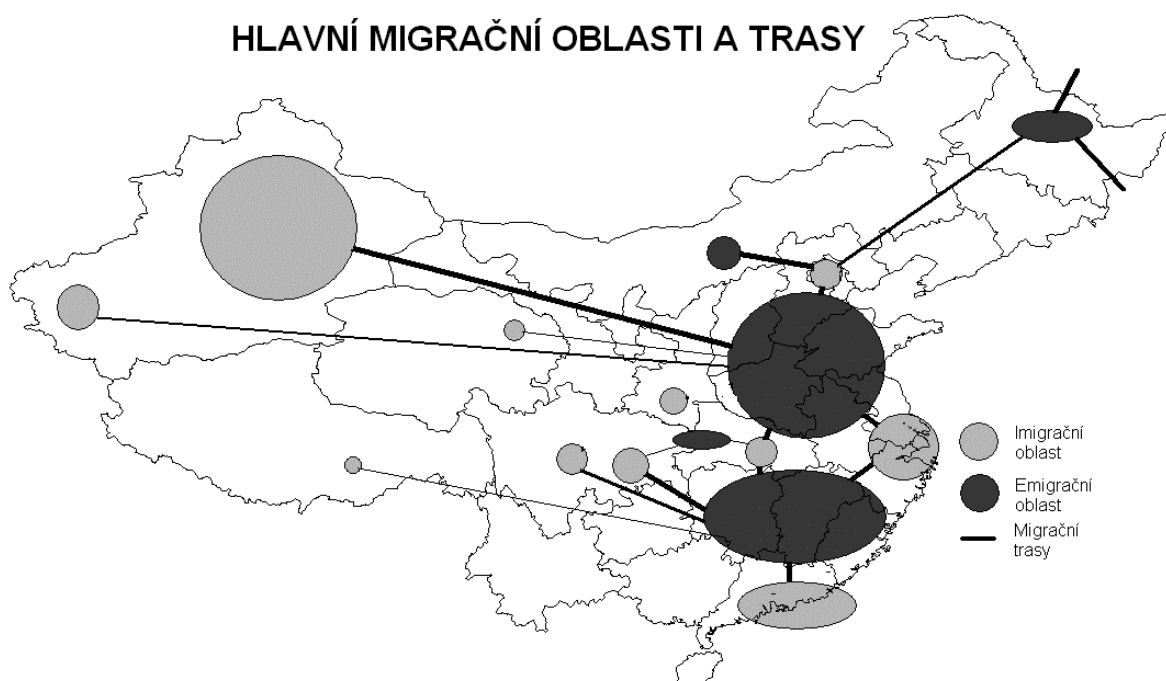
Hanizace je proces osídlování původně nehanských oblastí Hany 汉族, přičemž zdrojů tohoto procesu je několik. V důsledku populační politiky dochází k „dobrovolné“ migraci obyvatel, kteří by nemohli v dosavadním bydlišti mít možnost pořídit si více dětí. Taktéž lidé, kteří již zákon povolující jedno dítě porušili a chtějí se vyhnout přísným postihům (finančním), často volí jako jeden ze způsobů řešení takové situace odchod do autonomních prefektur či okresů.

Z rozhovoru s rolníkem z Baoguo též vyšlo najevo, že mnohé rodiny se pokouší řešit „nepovolené“ dítě dočasným odchodem matky k „příbuzným“ do autonomních regionů (dále jen AR), kde porodí „legálně“ a zpětně se přestěhují do původního bydliště. Tyto pokusy jsou prý časté, avšak jak samotný informátor přiznal, většinou se na tento podvod přijde a pokutě se rodina nevyhne. Je však větší pravděpodobnost, že takové „nelegální“ dítě již jednou „oficiálně“ porozené (v AR) získá ID- obdobu občanského průkazu. Avšak co se stát může a čeho se informátor obává, identifikační číslo i přesto nemusí být přiděleno, což má pro dítě dalekosáhlé následky: nemůže navštěvovat vyšší než základní školu, nemůže obdržet nejen cestovní pas, ale také se již nemůže oficiálně přestěhovat z rodného okresu, neboť pohyb obyvatelstva je úředně kontrolován, nemůže založit živnost; z úředního hlediska neexistuje.

Jiným typem je ekonomicky motivovaná a centrální vládou podporovaná záměrná hanizace. V případě ekonomických důvodů můžeme mluvit o procesu jako o klasické vnitrostátní migraci- ať už dlouhodobé za prací (gastarbeitři) či trvalé. V první vlně gastarbeiterů v 50. letech

20. století byli většinou vyškolení dělníci, kteří zakládali nové závody těžkého průmyslu, strojírenství apod., ale též celá města, jako např. Panzihua na pomezí Sichuanu a Yunnanu, dnes významnou téměř milionovou aglomeraci. Drtivá většina dnešních migrantů však pochází z nejpřelidněnějších provincií Číny (Jiangsu, Shandong, Henan aj.) a jsou přesídlováni v rámci centrálně plánovaného dosídlování západních nehanských území- Xinjangu, Qinghaie, Vnitřního Mongolska, Gansu, Ningxia aj. (Schéma II.1.2.a.).

Schéma II.1.3.a.:

Autor: Adam Horálek, na základě dat z www.stats.gov.cn

Jak silná hanizace byla a je, dokládají data o etnickém složení autonomní oblasti Xinjiang (Tab II.1.3.a.)

Je pravděpodobné, že pokud již nepřevýšil počet Hanů počet Ujgurů v AO Xinjangu, tak se tak stane dle dosavadního vývoje ve velmi krátké době. Není to však příklad pouze Xinjangu, ale např. i v AO

Vnitřním Mongolsku, kde žijí 2/3 všech Mongolů⁴⁵, tvoří Mongolové pouhou 1/5 obyvatelstva. Jedině AO Tibet stále zůstává nehanizována- autochtonní obyvatelstvo tvoří 94 % a pouze necelých 6 % Hanové, převážně ve Lhase a okolí, což je dáno extrémními klimatickými podmínkami a vysokou nadmořskou výškou, na kterou jsou Tibetané, na rozdíl od Hanů, adaptováni.

3. Tab II.1.3.a.: Hanizace AO Xinjiangu (1958-2000)

Minzu	(v %)	1958*	1999*	2000**
Ujguři	维吾尔族	75	44	44
Hanové	汉族	15	38	39
Ostatní		10	18	17

* Zdroj: POMFRET (2000)

** Zdroj: census 2000, www.stats.gov.cn

Sinizace představuje proces počínštění převážně ve smyslu jazykovém a kulturním. Jedná se o „protlačování“ čínštiny do každodenní komunikace, homogenizaci životního stylu v nejširším smyslu do (hanské) moderní podoby bez výraznějších lokálních specifik. Nutno poznamenat, že v jazykové oblasti dosáhla masmédiu a obzvláště televize (a satelity) naprostého triumfu nad politikou. Díky televizi, která se stává novodobým problémem mladé čínské generace společně s gamblerstvím a počítačovými hrami (počítači vůbec), se čínština objevuje i v rodinné komunikaci v oblastech, které jinak do styku s čínsky mluvícím úřednictvem či obyvatelstvem přicházejí jen výjimečně.

⁴⁵ V samostatném Mongolsku žije 2,8 mil. obyvatel, převážně Mongolů, přičemž v Číně dosahuje počet Mongolů 5,8 milionů. Z těch žije 4,5 mil. v AO Nei Mongol (Vnitřní Mongolsko). Přestože tedy z celkových cca. 7,5 milionů Mongolů žije v AO Nei Mongol 4,5 mil. (60 %) a jedná se tak o hlavní oblast jejich rozmístění, tvoří zde pouze cca 20% menšinu; Wang 2004:9,18 a www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/mg.html.

„Po dvoudenní cestě koňmo k hoře Xuebao východně od města Songpan (SZ Sichuan) jsme dorazili do „bezejmenné“ tibetské vesnice, kam nevedla cesta, ale jen stezka, po které se mohl dostat malý koňský či volský povoz anebo motorka. O to větším překvapením byla čínština, linoucí se ze zastaralé černobílé televize v hlavní místnosti ve statku u cesty. I zde měli nataženo elektrické vedení a na střeše staré usedlosti satelit. Třígenerační rodina, která ve statku žila, byla ukázkovým příkladem jazykové situace Vnitřního Tibetu. Nejstarší generace uměla pouze tibetštinu, střední ovládala i čínštinu, ale používala ji jen pro komunikaci s okolím (tedy i se mnou) a nejmladší generace malých dětí se již bavila i mezi sebou čínsky- hráli si na opičího krále, kterého znali z televizního seriálu⁴⁶.“

Songpan 松潘, Xuebaoding 薛宝鼎, 12.7.2005

Jazyková politika uplatňovaná vůči etnickým menšinám tak nyní ztrácí na významu a účinnosti. „Doplňková“ výuka mateřského jazyka děti spíše odrazuje a v souboji s médií mateřský jazyk prozatím prohrává.

Sinizace stejně jako hanizace jsou procesy, které nebyly a nejsou nijak oficiálně kodifikovány. Jsou výsledkem obou přístupů- PP a NP a každý z nich má více či méně prvků z obou politik. Je složité určit, nakolik jsou oba procesy výsledkem přirozených procesů ve společnosti a nakolik umělých zásahů státu.

⁴⁶ V Číně velmi oblíbený příběh i jeho seriálová podoba, v Československu běžel v roce 1991 (ČT); do češtiny přeložila Z. Heřmanová-Novotná.

II.2. Minzu 民族

Termín minzu 民族 pochází původně z japonštiny. Jako minzoku se užíval v Japonsku v éře Meidži (1968-1912)⁴⁷. Z Japonska se do Číny přenesl již v počátcích Čínské republiky. Významným „propagátorem“ byl i první čínský prezident Sun Yixian (Sunjatsen), který v Japonsku působil. Díky němu se pojem minzoku uchytil v čínštině v podobě minzu 民族, příp. jako sufix -zu 族. Byl to též Sunjatsen, kdo systematictěji zavedl užívání pojmu hanzu 汉族 – Hanové, vůči kterému postupně vykrystalizoval opačný termín – zhonghua minzu⁴⁸ 中华民族.

Český ekvivalent „čínské“ lze vyjádřit v čínštině několika způsoby, přičemž je lze rozdělit na dva základní typy- termíny státně-kulturní a etnické:

1. státně-kulturní: Zhongguo 中国, zhongguo minzu 中国民族 /zhonghua minzu 中华民族, zhongzu 中族- všechna jsou spojena s zhong 中 – střed a Zhongguo 中国, což znamená Říše Středu, království Středu⁴⁹. Zhongguo minzu je označení obyvatel Říše Středu/ Číny, jedná se tedy spíše o občanský princip identity; v tomto případě je velmi diskutabilní použití pojmů etnikum či národ. Zhongguo 中国 a zhonghua 中华 lze pro potřeby této práce považovat za synonymní.

Termín zhonghua minzu 中华民族 je starší a byl používán za Čínské republiky spíše jako označení těch, kteří jsou nositeli

⁴⁷ Wu (1991): 161, In: Slobodník (2006): 98, Gaca (2006).

⁴⁸ Srov. Slobodník (2006), Gaca (2006) a Joniak, Lüthi (2001).

⁴⁹ Střed symbolizuje z psychologického hlediska ego, na něž se koncentricky nabalují složky společnosti, hodnot a idejí- kultura. Střed je něčím, co bychom mohli přirovnat k Eliadeho Axis mundi (Eliade 2006), propojení s „oním světem“. Nebesa jsou kulatá a země hranatá a části čtverce, které z vepsané kružnice vyčnívají, jsou mimo ochranu nebes, proto to nejlepší je ve Středu a nejhorší na kraji. Proto kultura Středu- zhong 中 musí být vyšší než ostatní, i stát, který je ve Středu- zhong 中 musí být lepší.

hodnot Středu v kulturní rovině. Avšak jak dokládá Gladney, zhonghua minzu 中华民族 byl původně pojmem, jenž Sunjatsen používal jako zastřešující pojem pro pět „konstitutivních“ minzu 民族 (Joniak, Lüthi 2001: 20), bez nějaké explicitní vazby ke kultuře, ale spíše k územní celistvosti státu, či spíše přání územní celistvosti. Původní význam termínu zhonghua minzu by se tak dal zapsat do následujícího vzorce:

$$\begin{aligned} \text{zhonghua minzu} &= \text{Hanové} + \text{Mandžuvé} + \\ &\quad \text{Mongolové} + \text{Tibeťané}^{50} + \text{Huiové} \\ \text{中华民族} &= \text{汉族} + \text{满族} + \text{蒙古族} + \text{藏族} + \text{回族}, \end{aligned}$$

přičemž rovnítko mezi oběma stranami vzorce je zcela legitimní.

Zhongzu 中族 použil teprve Mao Zedong (Schwarz 1971: 50-51) a rozdíl spočívá ve vypuštění „hua“ 华, které samo o sobě označuje čínské- ve smyslu kulturním. Tedy lze zhongzu označit za více státně pojatou kategorii, avšak jeho užití je srovnatelné s zhonghua minzu.

2. etnický: hanzu 汉族- tedy explicitní výraz pro dnešní hanské etnikum, jehož etnonymum vychází ze jména významné dynastie Han⁵¹ 汉朝, má taktéž počátky v období Čínské republiky.

⁵⁰ Ve sledovaném období, 1912-1937, nebyl Tibet součástí Čínské republiky. Po vyhlášení republiky se již necítil být vázán vazalským vztahem vůči Qingské dynastii, jíž byl povinován, neboť ta byla sesazena. Oficiální čínská diplomacie nezávislost Tibetu neuznávala a považovala jej za „rebelující“ oblast (srov. Kolmaš 2004, Fairbank 1998 a Baar 2001: 162-168). Srov. též s dnešním přístupem k nezávislosti Taiwanu, jenž je oficiálními místy označován za „rebelující provincii“, viz „The Taiwan Question and Reunification of China“, In: GPRC 2000a: 277-216.

⁵¹ Dynastie Han (206 př. n. l. -220 n. l.) se dělí na Západní (206 př. n. l. – 8 n. l.) a Východní (25-220 n. l.)

Dalším termínem, který je nutno v této souvislosti uvést, je „minzu shibie“ 民族识别 (Joniak 2004: 111-120). Vznikl v 50. letech 20. století a lze jej přeložit jako „klasifikace etnických skupin“. V tomto termínu je obsažena veškerá teoretická báze pro vznik kategorie minzu 民族 i její aplikace. Minzu shibie je tedy nejen samotné členění etnické skladby Číny do 56 oficiálních minzu, ale též teorie, proč a na základě čeho tato klasifikace probíhá či má probíhat.

II.2.1. Minzu- oficiální kategorie

V dokumentu z 24. dubna 1945 použil Mao Zedong termín zhongzu 中族, jímž označil všechny čínské menšiny za „čínské kmeny“ (Schwarz 1971: 50). Minzu 民族, které jako oficiální kategorie bylo již v první ústavě ČLR z roku 1954 zakotveno, se stalo nástrojem značně politickým.

„Všechny národy naší země jsou spojeny v jedinou velkou rodinu svobodných a navzájem si rovných národů.“
Preambule ústavy ČLR (20. září 1954), In: Schwarz (1971): 82

Každé etnikum, které chtělo získat oficiální status minzu, muselo o to zažádat. Žádostí se na počátku 50. let 20. století sešlo okolo 400⁵²! Ústřední vládní komise pro národnostní otázky žádosti zpracovala a v „první vlně minzu“ v roce 1954 uznala práva 38 etnických menšin, mezi nimiž nechyběly „tradiční státotvorné národy“ Tibeťanů 藏族, Mongolů 蒙古族, Ujgurů 维吾尔族 a Huiů 回族, ale též všechna etnika, jež pomohla účastníkům Dlouhého pochodu, který vedl přes jejich území (Tab

⁵² přesné číslo se v žádném z dostupných zdrojů neuvádí, dokonce ani jinak přesné oficiální dokumenty centrální vlády přesné číslo nezveřejňují. Všeobecně se uvádí konsenzuální „okolo 400 etnických menšin“. Srov. Schwarz (1971), Harrell (1997,1998,2001), Heberer (2004), Wang (2004), GPRC (2000b) aj.

II.1.2.a.): Yao 瑶族, Dong 侗族, Miao 苗族, Qiang⁵³ 羌族 a Yi 彝族. Z dalších zde byla etnika velká či ta, jež zasahovala přes hranice a byla v ostatních zemích uznávaná: Korejci (Chaoxian 朝鲜族), Zhuangové 壮族, Kazaši 哈萨克族, Uzbeki 乌兹别克族, Dai 傣族, Naxi 纳西族 aj.

Druhá vlna „jmenování“ proběhla o deset let později, v roce 1964, a počet uznaných etnik se zvýšil o 15, z 38 na 53. Bylo to druhé a poslední tak „plošné“ uznání, po němž již došlo pouze ke dvěma separátním jmenováním- Luobaů 珞巴族 v roce 1965 a Jinuoů 基诺族 v roce 1979, čímž se doposud ukončil proces „jmenování minzu“ a ustálil se na počtu 55 + 1 (Hanové).

II.2.2. Stalinistický model a konfuciánská hierarchie

Čínská národnostní politika se orientovala značně prosovětsky. Byl převzat sovětský model autonomních administrativních celků. Ze SSSR byl rovněž přejat stalinistický model- jak model čtyř kritérií národa, tak společenské evoluce⁵⁴.

Stalinovo evoluční pojetí vyspělosti „národů“, které uvažovalo po sloupnost prvobytně pospolné- otrokářské- feudální- kapitalistické- socialistické- komunistické společnosti, se do značné míry shoduje s konfuciánskou hierarchií (Heberer 2004). Heberer spatřuje v konfuciánství samotném značný prvek stacionárnosti sociálních rolí. Jednosměrné hierarchizované vztahy otec-syn, stát/společnost-člověk, starší-mladší aj. neumožňují společenskou progresi, neboť mladší je vůči staršímu nezvratně podřízen. Projekce této vize ideálního společenského uspořádání do roviny státu a dílčích jednotek, či celé a dílčí společnosti

⁵³ Qiangové byli při jmenování v roce 1954 druhým nejmenším z minzu, měli pouze 36 000 příslušníků.

⁵⁴ Gaca (2006), Slobodník (2006), Schwarz (1971) aj.

představuje značně evolucionistický koncept. Proto nahlížení menšin z pohledu Číňanů⁵⁵ jako evolučně nižších, má historické odůvodnění.

Menšiny jsou ti, co potřebují podporu od evolučně vyspělejších, přičemž „vzdálenost“ se nesnižuje vyspělostí menšin samotných, ale srovnáním menšinové společnosti či kultury se společností či kulturou vyšší- hanskou, čínskou. Tato koncepce je navíc umocněná stalinistickým modelem a převedena do ideologického rámce komunismu⁵⁶. Ideálním výsledkem takové pomoci etnickým menšinám je jejich socialistická vyspělost, jež se ne nezbytně, avšak většinově kryje s procesem, jenž bychom mohli nazvat homogenizace, Henry G. Schwarz (1971: 26) používá označení „Gleichschaltung“. Termín minzu navíc neodráží evropskou nomenklaturu a neumožňuje hierarchizaci obdobnou české: etnikum-(národnost)-národ.

Při konstituování minzu byly použity též stalinistická kritéria „národa“- společné území, jazyk, ekonomika a psychologická povaha⁵⁷. Tyto atributy byly rozhodující při uznávání žádostí etnik o přiznání statusu minzu 民族, avšak ne vždy mohla být tato kritéria jednoznačně použita.

Množství výjimek bylo značné. Huiové 回族, etnicky zcela nekonzistentní skupina složená z příslušníků arabského, turkického, altajského, čínského aj. původu, představují jeden z nejspornějších příkladů minzu. Neodpovídají téměř žádnému ze čtyř stalinovských kritérií (atributů): nemají žádné koncentrované sídelní zázemí, obývají téměř celou Čínu a i ve všech třech hlavních oblastech výskytu⁵⁸ dohromady sdružují sotva 2/3 populace, přičemž tato centra jsou od sebe značně vzdálena. Ani jazyk není společný a původní, používají většinou čínštinu a jediným jednotícím je liturgický jazyk- klasická arabština. Vzhledem k odlišnému původu jednotlivých skupin i etnogenezi je nelze charakterizovat ani na

⁵⁵ Ať už etnicky či kulturně uvažováno.

⁵⁶ Jak marxismu-leninismu, tak i maoismu.

⁵⁷ Slobodník (2006): 99, Schwarz (1971): 7-28, Gaca (2006).

⁵⁸ Huiská AO Ningxia, provincie Yunnan s centrem v pásu Kunming-Dali (Xiaguan) a Guangdong.

základě společné psychologické povahy a konečně společná ekonomika v případě takto disperzní populace je také nemožná. Oproti stalinovským kritériím však disponují velice silným identifikačním znakem- islámem⁵⁹.

Obdobně jako Huiové jsou diskutabilní též Mandžuoové 满族, kteří také představují značně umělý etnický koncept pocházející teprve z poloviny 17. století⁶⁰. Jedno či více stalinistických kritérií nesplňuje mnoho dalších minzu. Avšak zde byl problém trochu jiný, neboť např. Yiové 彝族 či Yaové 瑶族 jsou tvořeni množstvím dílčích etnik, jež mají společné jen určité rysy. Tak došlo k tomu, že v některých minzu bychom byli schopni identifikovat 20-25 vyčlenitelných samostatných etnik⁶¹.

II.2.3. Minzu 民族 – národ či etnikum?

Zůstává otázkou, jak co nejpřesněji stanovit synonymum k termínu minzu. Jak již je z předchozích částí patrné, většinou se přidržují označení etnikum, které považují za jediný možný ekvivalent. Avšak

⁵⁹ Což však nevysvětluje jejich vymezování se vůči ostatním muslimským etnikům, např. Ujgurům. Navíc i v případě islámu existují mezi Huiy značné rozdíly. Všichni sice vyznávají sunnitskou větev islámu, avšak dělí se na dva značně odlišné tábory- súfisty (mystický směr islámu hlásající původní myšlenku úplného zřeknutí se individuální vůle: Akademický slovník cizích slov) a nesúfisty. Dále i tyto skupiny jsou vnitřně členěny, objevují se sekty Hedina, Yihewani (vychází ze středoasijského wahhabismu), Hi Dano Tong a ještě se člení etnicky na příslušníky „klanů“ Shahou 稍后, Beishan 北山, Xindianzi 西点子, Banqiao 板桥 a Nanchuan 难船. Viz www.chsource.org/Hui.htm. Mezi těmito sektami se objevují i militantní složky, jež se čínská vláda snaží hlídat a monitorovat prostřednictvím IAC- čínské islámské asociace.

⁶⁰ Mandžuská identita se utvořila teprve nástupem Džürčenů na čínský císařský trůn. Ačkoliv vznikla procesem „melting potu“- scelením různých etnik v oblasti v jednotlý a velký „národ“, stále je rozmístěna pouze bodově a koncentrována hlavně do měst.

⁶¹ Srov. Wang (2004) a Harrell (1997,1998,ed.2001).

minzu vykazuje i mnohé rysy, jež by bylo lze označit za „národní“. Někteří autoři odmítají jakékoliv „vyrovnávání“ termínu minzu s euroamerickou tradicí etnických kategorií⁶².

„Etnické skupiny jsou většinou nahlíženy jako kontextuální a proměnné, zatímco minzu je fixní ...“

Harrell (1995:102), In: Joniak, Lüthi (2001:22)

„...co ultimativně vytváří skupinu minzu je, že vláda, přesněji Komise pro minzu, řekne, že toto je minzu.“

Harrell (1989:181), In: Joniak, Lüthi (2001:22)

Askriptivní, primordialistické pojetí minzu vychází ze stalinistických kritérií. Neshoduje se s dnes uznávaným arbitrárním pojetím etnicity jako konstruovaného (Hinsch 2004:82), imaginárního (Bauman 1996:162-163) vzorce sebeidentifikace. S odvoláním na Bergera a Luckmanna, identity jsou procesem socializace neustále obměňovány, redefinovány či nahrazovány, a proto používat askriptivní kategorie na něco tak subjektivního, jako je etnicita, je zavádějící, neboť etnická příslušnost není ničím jiným, než určitým, byť významným typem identity.

„Identita se vytváří během sociálních procesů. Jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudována sociálními vztahy.“

Berger, Luckmann (1999):170-171

Vymezení obsahu minzu a přístupu k němu má tři aspekty. Předně je tu skutečnost, že stávající obsah minzu vychází ze stalinistické koncepce „národů“⁶³. Zadruhé, minzu, jak již bylo zmíněno, představuje značně politický konstrukt. Zatřetí, existuje tu ještě několik dalších označení, jež se od 90. let 20. století stávají společensky či politicky

⁶² např. Harrell (1997), Joniak, Lüthi (2001).

⁶³ Či nacionálností.

„korektními“ či dokonce termíny. Jedná se především o rozšířené shaoshu minzu 少数民族 a ren 人.

Shaoshu minzu 少数民族 lze do češtiny přeložit jako „etnická menšina“. Ačkoliv i v české literatuře se objevuje označení „národnostní menšina“ (Šatava 1994), jedná se dnes již o spíše zastaralé označení a dává se přednost adjektivu etnická. Proto minzu jako součást označení shaoshu minzu by se mělo taktéž překládat jako etnikum. Přestože se shaoshu minzu klade do opozice Hanzu⁶⁴ 汉族 (tedy do opozice k majoritě), jsou oficiálně oba termíny pokládány za sobě rovné (GPRC 2000b: 426)

Ren 人 znamená v čínštině člověk. V politickém i vědeckém diskurzu konce 90. let 20. století a počátkem 21. století vykrystalizoval pojem ren v obligátní termín, jímž se označují všechna ostatní etnika, jež nezískala oficiální status minzu⁶⁵. Proto se dnes rozlišuje Naxi-zu 纳西族 a Mosu-ren 摩梭人, Yi-zu 彝族 a Luoluo-ren 落落人. Z této dichotomie je zřejmé, že by v takovém případě bylo oprávněnější používat k minzu ekvivalent národ, neboť je to oficiální kategorie, a k ren etnikum. Avšak vzhledem k tomu, že ren není nijak v současnosti oficiálně kodifikován a jedná se o označení konsensuální, přidržují se minzu jako etnika a pro ren bych upřednostňoval „etnografická skupina“ s vědomím značné rozporuplnosti tohoto použití. Použijeme-li němčiny pro ilustraci vztahů mezi termíny, pak ren by odpovídal německému Volk, Shaoshu minzu ethnische Minderheit a minzu Nation.

Shrnu-li výše uvedené argumenty, je opravdu těžké najít pro minzu v českém jazyce (i ostatních evropských jazycích) ekvivalent. Lze souhlasit s přístupem Lüthiho (Joniak, Lüthi 2001:16-28), který se staví kriticky k srovnávání minzu s etnikem. Avšak i tito autoři, vycházející

⁶⁴ Srov. přístup různých autorů: Majewicz (2005a,b), Gaca (2001), GPRC (2000b) aj.

⁶⁵ K tomuto tématu např. Wu (1995). Jedná se o zcela nový a zatím „nezažitý“ termín na rozdíl od minzu, kterému se odborná veřejnost doposud příliš nevěnovala.

především z prací Harrellových, práce Oommena⁶⁶ a dalších, se později k používání etnických kategorií ve všech pádech a variantách přiklání. Obdobně i Harrell (1997, 1998, ed.2001 a 2001) ve svých pracích pravidelně střídá pojmy minzu a etnikum. Naopak Hansen (1999:xii) používá ekvivalent menšina (minority). Dalším faktorem ztěžujícím výběr ekvivalentu je určitá nesouměřitelnost jednotlivých minzu. Na jedné straně jsou zde několikamilionová etnika Mongolů, Tibeťanů či Ujgurů, kteří byli v minulosti státotvornými celky se specifickou kulturou, dějinami, jazykem i písmem, a na druhou stranu jsou zde několikatisícová etnika (např. Menbaové 门巴族), jež se spíše podobají etnografickým skupinám – ren 人. Použití etnika jako ekvivalentu k minzu 民族, etnické menšiny k shaoshu minzu 少数民族 a etnografické skupiny k pojmu ren 人 považují proto za legitimní, byť zdaleka ne optimální.

II.3. Čínský šovinismus a lokální nacionalismus

V 50. letech 20. století byli jedněmi z ústředních témat národnostní otázky čínský šovinismus a lokální nacionalismus (Schwarz 1971:7-26). Těmi se zabývali ve svých zprávách téměř všichni vrcholní političtí představitelé- Mao Zedong⁶⁷, Zhou Enlai⁶⁸, Ulanfu⁶⁹, Liu Shaochi⁷⁰,

⁶⁶ Oommen, T. K. (1997): *Citizenship, Nationality and Ethnicity. Reconciling Competing Identities*. Polity Press Cambridge.

⁶⁷ „The Problem of Minorities“ (24. dubna 1945) a znovu pod stejným názvem 27. února 1957, In: Schwarz (1971): 50-51, resp. 101-102. Blíže viz Klein, Clark (1971): Vol.2, pp. 677-688.

⁶⁸ „Relations among Nationalities“ (23. října 1951), In: Schwarz (1971): 54-56, „Report on the Work of the Government“ (23. září 1954), In: Schwarz (1971): 87-88, stejnojmenný dokument z 18. dubna 1959, In: Schwarz (1971): 136-138 či „Summary of Report on the Work of the Government“ (21.-22. prosince 1964), In: Schwarz (1971): 196-198.

Zhou Enlai (1898-1976), v letech 1949-1976 předseda vlády ČLR (funkce předsedy Státní rady), blíže viz Klein, Clark (1971): Vol.1, pp. 204-219.

Deng Xiaoping⁷¹ a další⁷². Hlavním představitelem v této oblasti však byl Wang Feng⁷³, jenž byl stranickým specialistou na národnostní problematiku a jehož kritika obojího- čínského šovinismu i lokálního nacionalismu- se stala zdrojem pro další politická rozhodování.

„Lokální nacionalismus a čínský šovinismus jsou buržoazní přežitky, nekompatibilní se socialistickou společností...”

Wang Feng, 9. února 1958 (Schwarz 1971: 112)

„Jak mohou Číňané, kteří tvoří 94 % populace země, a příslušníci několika tuctů menšin, čítající pouze 6 %, vytvořit oddělené federativní republiky a autonomní regiony?”

Wang Feng, 9. února 1958 (Schwarz 1971: 116)

I v současnosti se tyto dva termíny stále v oficiálních textech používají (GPRC 2000b: 423-489). V Případě lokálního nacionalismu je

⁶⁹ „Report on the General Program for the Implementation of Regional Autonomy for Minorities” (8. srpna 1952), In: Schwarz (1971): 61-62.

Ulanfu byl nejvýznamnějším nehanským komunistickým politikem v období do konce Kulturní revoluce. Pocházel z Vnitřního Mongolska a zastával velmi vysoké funkce. Mimo jiné byl i předsedou Komise pro národnostní záležitosti, předsedou AO Nei Mongol/Nei Menggu a prvním tajemníkem KSČ, blíže viz Klein, Clark (1971): Vol.2, pp. 880-885.

⁷⁰ „Political Report of the Central Committee of the Chinese Communist Party” (26. prosince 1956), In: Schwarz (1971): 93-96.

Liu Shaochi, vrstevník Zhou Enlaie, v letech 1959-1968 zastával úřad předsedy ČLR (obdoba prezidentského úřadu), blíže viz Klein, Clark (1971): Vol.1, pp. 616-626.

⁷¹ „On Minorities” (23. září 1957), In: Schwarz (1971): 103-105.

⁷² Liu Chun, Chang Chiyi

⁷³ „On the Rectification Campaign and Socialist Education among Minorities” (9. února 1958), In: Schwarz (1971): 106-135, „The Great Victory in our Nationalities Policy” 27. září 1959, In: Schwarz (1971): 139-159.

Wang Feng byl předsedou KS Číny v Gansu, odkud pocházel. Byl hlavním koordinátorem národnostní politiky na Severozápadu (tj. území AO Xinjiang, Qinghai, Gansu, AO Ningxia a Shaanxi), blíže viz Klein, Clark (1971): Vol.2, pp. 904-906.

hlavní kritika směřována na jakékoliv projevy separatismu. V 90. letech se kritika separatismu obracela hlavně proti militantním skupinám v ujgurské AO Xinjiang. Aktivně se kritika projevila ve značných „preventivních“ opatřeních následujících po bombových útocích exilových nacionalistických radikálů na počátku roku 1997 (Kolektiv 1999: 92, Baar 2001:159-162). Některé oblasti, jako např. Kashi byly pro zahraniční pozorovatele zcela nepřístupnými i několik měsíců.

Interpretace událostí oficiálními čínskými úřady a exilovými organizacemi se značně liší⁷⁴. To však není problém pouze Xinjangu a Ujgurů, ale též Tibetu a Tibeťanů. Kromě těchto dvou hlavních etnik, která zastiňují problematiku ostatních, lze očekávat obdobné separatistické tendence i u etnik západní Číny, hlavně u těch, která mají za hranicemi vlastní stát. Jde hlavně o Kazachy, Uzbeky, Tádžiky a Kyrgyzy, zcela specifickým případem jsou Mongolové. Jak se ve své studii domnívají Carney a Moran (2000: 194-195) či Baar (2001:159-162, 320-338), rozpad SSSR a vznik nových nacionalistických hnutí iredentistického charakteru ve Střední Asii mohou mít velký vliv na separatistické akce i středoasijských etnik žijících na území Číny (převážně v AO Xinjiang⁷⁵).

Čínský šovinismus je sice chápán taktéž negativně, ale ve srovnání s lokálním nacionalismem není považován za tolik nebezpečný (Schwarz 1971: 25). Jeho kritika probíhala hlavně v 50. letech a jak dokládají noviny Renmin ribao (1953, In: Schwarz 1971: 78), negativní následky v podobě sinizace nepřispívaly k dobrým vztahům mezi etniky a Hany a bránily rozvoji společnosti. Čínský šovinismus byl chápán hlav-

⁷⁴ Srov. Erkinay (2005), Muhammidi (2003), Atihan (2002) vs. „Human Rights in China“, In: GPRC (2000a): 1-122, „Progress in China´s Human Rights Cause in 1996“, In: GPRC (2000b): 155-194, „Progress in China´s Human Rights Cause in 2000“, In: GPRC (2003): 365-416.

⁷⁵ Např. Kazachové však nežijí pouze v AO Xinjiang, která s územím samostatného státu Kazachstán sousedí, ale též v oblasti dnešní provincie Qinghai. Ale přestože se jedná o Kazachy a jsou tak nazíráni i čínskou vládou, jejich etnogeneze je poněkud odlišná od dnešních Kazachů v Kazachstánu. Proto i identita je zde více lokálního charakteru než iredentistického- pankazašského.

ně jako „brzdny“ proces při „Socializing Projects“ (Harrell 1997:3-36). Avšak v současnosti, přestože v oficiálních dokumentech se jeho kritika stále objevuje (GPRC 2000b: 423-489), již nepředstavuje nijak znepokojivý jev, kvůli kterému by bylo zapotřebí utvářet speciální politiku na jeho potírání.

III.

POPULAČNĚ NÁRODNOSTNÍ POLITIKA

—

PRAXE A SOUČASNÁ SITUACE

V případě teorie PNP je nutno rozlišovat PP a NP. Jejich oficiální politické linie jsou samostatně definovány a mají značně navzájem autonomní charakter. Při jejich aplikaci však dochází k významnému propojení jak procesů, tak i výsledků. Můžeme nazvat tento proces synergií, kdy jedna politika umocní „úspěšnost“ té druhé. Hlavní oblastí, kde dochází k významné součinnosti obou politik, je hanizace a sinizace, což je důvod, proč se čínská vláda k důsledkům takové synergie téměř nevyjadřuje⁷⁶. I odborné práce zaměřené na etnickou problematiku Číny jsou zaměřeny na lokální studie, vzdělávací systém či jazykovou situaci, ale nikoliv na kauzalitu obou politik⁷⁷. A právě mnohé procesy, jako hanizace, sinizace, language shift či ztráta identity, je nutno vidět a interpretovat z perspektivy obou politik- národnostní i populační. Příliš úzké zaměření na jeden zdroj současného stavu (NP) může velice snadno vést k několika zkreslením.

Jak ukazuje Schéma III.a., reálných kauzálních vztahů může být několik. Stejně tak i např. identifikace jedince s minzu nemusí být primárně důsledkem internalizace samotné kategorie minzu, ale důsledkem vlastní definice v opozici vůči určitému procesu, který je chápán jako „ohrožující“. Proto lze v odůvodněných případech odmítat Barthovo tvrzení, že:

„...etnické skupiny jsou kategorie připsané a identifikované aktérem samotným...”

Barth (1969:295), In: Joniak, Lüthi (2001):22,

neboť, ačkoliv „poslední slovo“ má vždy aktér sám, příčiny přijetí kategorií nemusí být výsledkem dobrovolného procesu identifikace, ale „nut-

⁷⁶ V tomto případě je nutné číst „mezi řádky“ a propojovat oficiální konstatování vydaná k jedné z politik.

⁷⁷ Práce Harrella (1997, 1998, ed. 2001, 2001), Joniak, Lüthiho (2001), Gacy (2006), Slobodníka (2006), Majewicze (2005a, b), Kurpasky (2005), Hansen (1999) aj., jinak podrobné studie, se touto problematikou nezabývají.

ného" vymezení z důvodu určitého specifického pocitu ohrožení (např. ze strany hanizace). Chápání etnicity jako fluida, arbitrární a konstruované reality (Hinsch 2004:82) se může proměnit v její vidění jako nezbytné opoziční kategorie, která není určována přáními a představami individua, ale okolnostmi, které nabízejí omezený výběr jeho identifikace.

Schéma III.a.: 4 typy zkreslení kauzality

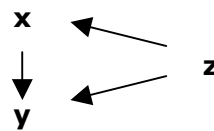
(při zahrnutí pouze dvou ze tří reálných proměnných)

1. nepravá korelace

model

skutečnost

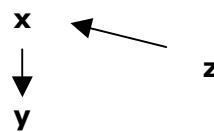

2. vývojová sekvence

model

skutečnost

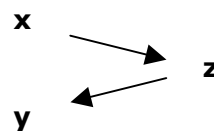

3. chybějící střední člen

model

skutečnost

4. dvojí příčina

model

skutečnost

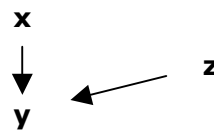

Schéma převzato z .pdf prezentace k přednášce *Statistická analýza dat*, Dzúrová, Spilková, Spurná, LS 2007, PŘF UK v Praze.

III.1. Populačně národnostní politika

Praxe PNP se zdá být z pohledu celočínského poněkud regionálně roztříštěná a nesystematická. Roztříštěností mám na mysli územní disproporce v jejím uplatňování a nesystematičností její rozdílné přístupy jak k individuálním, tak k lokálním případům. Dvěma základními charakteristikami jsou „národnostní liberalismus“ a administrativní „fragmentace“.

III.1.1. Populační politika a „národnostní“ liberalismus

Dosáhnout jednoho dítěte na rodinu byl na počátku této politiky velmi ambiciózní plán. Velmi striktními zákony a hlavně trestním postihem za porušování této politiky se podařilo úhrnnou plodnost opravdu rapidně snížit. Státem regulovaná reprodukce však měla skuliny, a ty se časem stále zvětšovaly. V parafrázi na Murphyho (2001: 74-75), stát se snaží kontrolovat něco, co je bytostně intimní záležitostí a co je velmi těžko kontrolovatelné.

Být Han, bydlet ve Vnitřní Číně a mít dvě děti není až takovou neobvyklostí. Většina takových lidí, které jsem poznal, dokonce nejsou nijak politicky angažováni⁷⁸ a dvě děti mají. Často se jedná o učitele a o městské obyvatelstvo střední třídy, u kterých se druhé dítě buď zcela toleruje, anebo se uděluje mírnější pokuta či se promíjí. Přesto na většinu obyvatelstva rurálního (a tedy všeobecně chudšího) se pravidla uplatňují velmi přísně. Jedná se tak o používání „dvojího metru“, podle něhož je jedno dítě vyžadováno hlavně od nejchudších, s jejichž situací

⁷⁸ Politika je v běžné konverzaci v Číně spíše tabu, je možné, že mnozí jsou členy komunistické strany (celkový počet členů je přes 60 milionů!), ale nezastávají žádnou politickou funkci a jejich členství může být jen formalitou.

ekonomickou, sociální a kulturní je populační a národnostní problematika spojena nejvíce.

Čína je stále silně agrárním státem. Téměř polovina ekonomicky aktivního obyvatelstva pracuje v zemědělství. Avšak na hrubém domácím produktu se primér podílí pouze cca 12 %⁷⁹ a na příjmech státu pouze necelými 4 %⁸⁰ (díky daňovému uvolnění⁸¹ od roku 2006 ještě méně), což činí 90,2 mld. RMB. Z toho vyplývá, že na jednoho obyvatele závislého na zemědělství připadá daň ve výši 120 RMB. Vzhledem k tomu, že stále přetrvává rodinný způsob hospodaření (celá rodina pracuje v zemědělství) a roční příjmy dosahují okolo 1 500 RMB, je pro takové rodiny druhé dítě příliš velkou zátěží. Navíc děti již dnes nelze v Číně chápat jako pracovní sílu, byť samozřejmě pomáhají. Navíc školní docházka, která je povinná, významně rodinu finančně zatěžuje (viz dále III.2.1.).

Etnické menšiny nejsou sice tolik omezovány v počtu dětí, ale jejich ekonomická situace přílišnému optimismu nenasvědčuje. Ve srovnání s průměrem Číny (a už vůbec ne s nejbohatšími zemědělskými provinciemi) je ekonomická produktivita zemědělství v minoritních oblastech značně nižší (Tab III.1.1.a.).

„Při výzkumu u Lisuů v okolí města Fugongu byla situace ještě horší. Vzhledem k nedůvěře venkovského obyvatelstva k „bílému muži“ jsem měl možnost pobýt pouze u jednoho zemědělce a jeho rodiny cca dvě hodiny cesty východně od města. Malý domek se dvěma stěnami kamennými a dvěma proplétanými palmovým listím, sestával ze dvou místností. První byla světnicí, kuchyní a příležitostnou noclehárnou pro dvě děti. Podlaha z udusané hlíny, ale na jediné

⁷⁹ <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ch.html>

⁸⁰ www.stats.gov.cn

⁸¹ reforma zemědělství a jeho zdanění byla zaváděna postupně podle vyspělosti provincií již od 90. let, ale od roku 2006 se uplatňuje celoplošně.

komodě v celém domě zastaralá černobílá televize a na plechové střeše satelit. Elektrinu by si rodina nemohla finančně dovolit, proto ji stejně jako většina v okolí odebírala načerno.

Rodina měla malý záhumenek se dvěma stromy, malou zeleninovou zahrádkou a malým rýžovým políčkem (cca 20 x 20 m). Jak mi hlava rodiny sdělila, živí se téměř subsistenčním systémem. Žádné potraviny doposud nekupuje, žije z vypěstovaného a směnou se sousedy. Něco málo si rodina vydělá každoročně za práci na místních komunálních polích⁸², avšak podle jeho slov to činí pouhých 300 – 400 yuanů (RMB). Nákup v místním (Fugongském) supermarketu si rodina doposud nemohla dopřát.

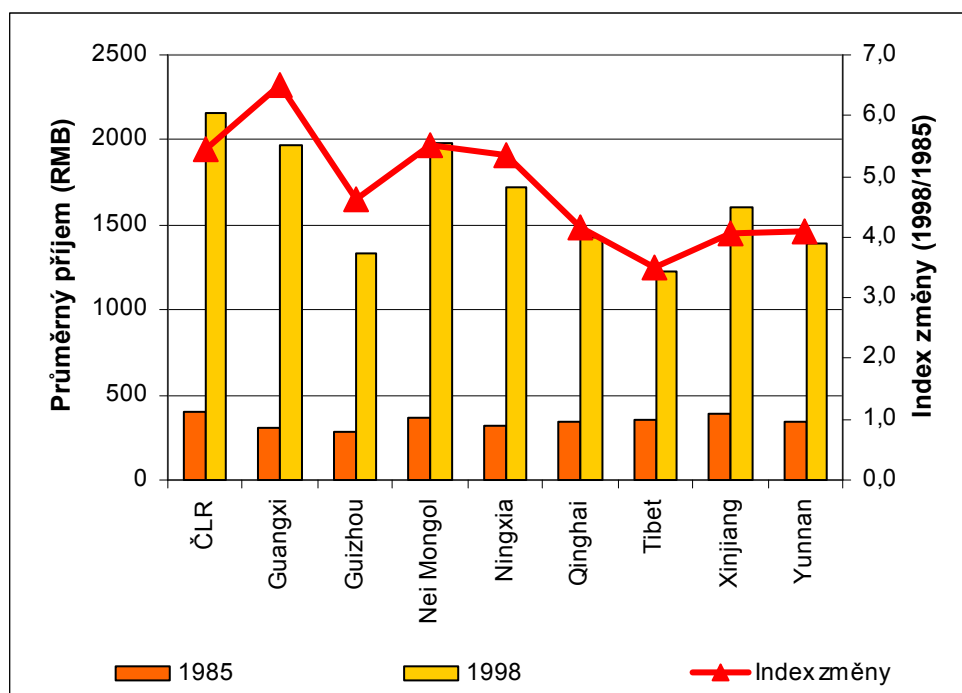
Rodina měla dvě děti, naštěstí obě předškolní. Naštěstí, neboť jak jsem se dozvěděl, i z těch 400 yuanů odkládá rodina na školní uniformu a pomůcky. Otec působil i přes ekonomicky nepříznivou situaci spokojeně a o vzdělávání svých dětí byl pevně přesvědčen. On sám ovládal kromě lisuštiny a čínštiny (náš dorozumívací jazyk) ještě nuštinu, jazyk sousedního etnika. Děti již obě ovládaly čínštinu díky televizi. Manželka jediná čínštinu neovládala."

Fugong, Nujiang, Yunnan, 26.8.2005

Lisuové mají povoleno mít tři děti. Jejich populace se však ve srovnání s ostatními etniky rozrůstá pomalu. Případ mého informátora není ojedinělý. Život na venkově a ve městě představuje v Číně dva odlišné světy, v případě etnických menšin je tento rozdíl ještě výraznější.

⁸² V roce 2005 ještě fungovaly komuny, společná zemědělská družstva.

**5. Graf III.1.1.a.: Regionální rozdíly v příjmech
rurálních domácností v letech 1985 a 1998**

Zdroj: Zhongguo tongji nianjian 1999 (中国统计年鉴 1999 年): 339,

In: Heberer (2006), vlastní úpravy

Ze zákona „národnostně“ liberálního, jenž zajišťuje nejen právo na vlastní jazyk (ve škole i na úřadě), ale i právo více dětí, musí rodiče povinně posílat děti do škol. Ty jsou sice bezplatné, ale povinnou uniformu a pomůcky zajišťují rodiče z vlastních prostředků. Děti se tím o čas výuky méně podílejí na práci v rodině. Navíc efektivita času stráveného ve škole je nízká. Jak dokládá z jiné oblasti Joniak a Lüthi (2001: 117), více ročníků v jedné třídě s šedesáti i více dětmi ve věku od 8 do 18 let nejsou doposud výjimkou.

Výše uvedené dokládá, že ne všichni příslušníci etnických menšin právo více dětí využijí. Většinou je důvodem ekonomická situace rodin. Na druhou stranu se počet Hanů žijících ve Fugongu značně zvýšil. V současnosti zde tvoří přibližně 1/8 (Tab III.1.1.a.), ale jejich počet se za posledních 20 let zdvojnásobil. Jsou značně koncentrováni do měst. Mnoho Hanů sem přišlo v rámci dřívější vojenské služby a i dnes jsou zde značně početné vojenské stanice (kvůli nedalekým čínsko-

barmským hranicím a opiové stezce). Lze se však domnívat, že množství Hanů do oblasti přišlo kvůli možnosti mít více dětí (hlavně z oblastí nedalekých, ale neautonomních- Baoshan aj.).

4. Tab III.1.1.a. Etnická skladba prefektury Nujiang

Minzu	Počet	%
Lisu	231 819	47,13
Bai	132 622	26,97
Han	64 585	13,13
Nu	26 670	5,42
Pumi	14 374	2,92
Yi	9 805	1,99
Derung	5 456	1,11
Naxi	2 121	0,43
Tibeťané	1 805	0,37
Dai	465	0,09
Hui	429	0,09
Zhuangů	342	0,07
ostatní	1 331	0,28

Zdroj: Census 2000, http://en.wikipedia.org/wiki/Nujiang_Lisu_Autonomous_Prefecture

Pokuty spojené s nadlimitním počtem dětí se tedy vztahují hlavně na Hany a jsou navíc velmi individuální a žádné teoretizující závěry se nedají dělat. Základem je horní strop. Ten je stanoven na desetinásobku ročního příjmu rodiny⁸³. V případě průměrné vesnické rodiny živící se zemědělstvím by se jednalo o částku 15 000 RMB, tedy v přepočtu cca 40 000 Kč. Taková částka je pro chudé rodiny zcela neřešitelnou situací a oficiální úřady si uvědomují, že pokutování tuto částku nejsou s to zaplatit. Přestože se formálně celá platba děje prostřednictvím „dlouhodobého dluhu u státu“, jak tvrdí informátor z Baoguo, přesto i v horizontu dvou až tří desetiletí nejsou rodiny schopny takovou částku zaplatit.

⁸³ K této definici nejsou „běžně“ dostupné žádné oficiální zdroje, ale takové pravidlo mi bylo několika důvěryhodnými informátory nezávisle na sobě potvrzeno.

Přesto úřady k takovým postihům přistupují, avšak zřejmě s vědomím spíše „exemplárního potrestání“.

Ve městech je praxe mírnější, příjmy zde jsou vyšší řádově a případné pokuty by mohly šplhat do závratných částek. Podle informátora, částky nad 50 000 RMB se udělují zcela výjimečně. Výsledkem je, že v poměru k příjmům jsou „nadlimitní“ děti nejdražší pro nejchudší obyvatelstvo. Nabízí se tak otázka, zda jsou „nadlimitní“ děti pro střední městské vrstvy snáze dostupnými než pro nejchudší minoritní zemědělce, kteří více dětí ze zákona mít mohou, ale neuživil by je. Další otázkou, která vyplývá z uvedených skutečností, je, zda limitování jedním dítětem je proces zaměřený proti množství dětí, anebo k motivaci lidí ke stěhování do menšinových oblastí. Přestože primární účel politiky jednoho dítěte byl a je redukce porodnosti (úhrnné plodnosti), vedlejší efekty tím způsobené jsou výrazné.

Častým impulsem pro přestěhování Hanů do minoritních území je právě přání mít více dětí anebo snaha řešit již nastalé „nadlimitní“ dítě a vyhnout se pokutě. Oficiálními úřady „neoficiálně“ plánované hanizační procesy existují, byť ne ve všech oblastech a ne vůči všem etnickým menšinám. Ve vztahu k nejproblémovějším oblastem, Xinjiangu a Tibetu, je vládní koncepce propojené populační a národnostní politiky zcela evidentní.

Oficiální místa mají pro všechny přestěhované do Xinjiangu a Tibetu jednoduché vysvětlení, že se jedná o migraci za prací a politiku „uvolňování“ přelidnění v nejzalidněnějších provinciích. Zároveň značná část migrantů představuje lidi s vyšším vzděláním, neboť v případě Xinjiangu značný počet představují lidé z energetického průmyslu, hutnictví, zpracování nerostných surovin a stavebnictví, v případě Tibetu hlavně ze stavebnictví a státní správy, což lze interpretovat jako „pomoc“ při hos-

podářském rozvoji, rozvoji sociálního kapitálu oblastí⁸⁴ i podpory v rámci „Civilizing Projects“ (viz výše, Harrell 1997: 3-36). Na druhou stranu, exilové organizace Ujgurů⁸⁵ a Tibeťanů⁸⁶ každého přistěhovalého Hana na jejich nárokováná území označují za „okupanta“, „hanizátora“⁸⁷.

Skutečnost je, jak už tomu bývá, někde uprostřed. Samozřejmě byly a jsou snahy vlády o vytvoření lokálních minorit z dosavadních majorit v oblastech, jež nejsou „zcela loajální podle představ“ centrální vlády. Výrazný nárůst hanského podílu na xinjiangském obyvatelstvu (viz výše II.1.3.a.) není náhodný, přestože ekonomické důvody migrace do této oblasti jsou velmi významné. Značná averze vůči Hanům vyvrcholila v době neklidů mezi lety 1996-1998, kdy byly vztahy mezi oběma tábory, čínskou vládou (centrální i lokální) a ujgurským exilem, velmi vyostřené⁸⁸.

Kromě samotného hanizování ujgurského území jsou zde ale další dva důležité faktory, jež se často staly námětem sporu. V první řadě je to „drancování ujgurského národního nerostného bohatství“, v druhé pak „ničení domoviny“ testováním jaderných zbraní. Obě zmíněné oblasti jsou pro Ujgury stejně citlivé a bolestné jako hanizace samotná⁸⁹. Oficiální představitelé čínské vlády již v 50. letech považovali za nutné

⁸⁴ Srov. mapy ekonomických i sociálních charakteristik Západní Číny ve vztahu k celé Číně: Jin, Qian (2003):28-41 (The Economy), 42-57 (Investment and Infrastructure Construction), 58-69 (Social Development) či Kolektiv (2005): 73-102 (Social Development).

⁸⁵ Hlavní organizací Ujgurů je East Turkistan Information Center se stránkami <http://www.uygur.org/>. Východní Turkestán je jiné označení Xinjiangu. Xinjiang samotný znamená v překladu „Nové pohraničí“, neboť tato oblast byla k Číně připojena trvaleji a pevněji až v 19. století. Ujguři nemají žádnou tak konsolidovanou exilovou vládu jako má Tibet v čele se 14. dalajlámou.

⁸⁶ www.tibet.org, oficiální stránky exilové vlády Tibetu.

⁸⁷ Viz www.uygur.org a www.tibet.org, taktéž Atihan (2002), Erkinay (2005) aj.

⁸⁸ Viz články datované do tohoto období a krátce po něm uveřejněné na www.uygur.org či Pomfret (2000).

⁸⁹ Srov. Atihan (2002) a další články na www.uygur.org v sekcích Human Rights a Etic Reports, http://www.uygur.org/enorg/h_rights/human_r.htm.

upozornit na to, že minoritní území „nedrancují“, ale že objem obchodu mezi samotnou Čínou a minoritními oblastmi značně převažuje ve směru do minoritních oblastí⁹⁰. Na druhou stranu však význam nerostných surovin na minoritních územích dokázali ocenit⁹¹.

III.1.2. Národnostní politika a administrativní „fragmentace“

Od roku 1979 se počet minzu ustálil na 55 + 1 (Hanové). Vývoj zde však nadále probíhal, a to hlavně v oblasti administrativního členění. Hierarchie správního členění Číny je značně složitá a má šest vertikál-

5. Tab III.1.2.a.: Hierarchický systém administrativního členění ČLR

stupeň	hanské oblasti			menšinové oblasti		
	české označení	pinyin	znaky	české označení	pinyin	znaky
1. ústřední	Všečínské shromáždění lidových zástupců, Státní výbor					
2. provinční	provincie samosprávná města	sheng zhixia-shi	省 直辖市	autonomní oblast (AO)	zizhiqu	自治区
3. prefekturní	prefektury ligy samosprávná provinční města	diqu meng dijishi	地区 盟 地级市	autonomní prefektury (AP)	zizhizhou	自治州
4. okresní	okresy chošuny samosprávná prefekturní města okrsky provinčních měst	xian qi xianjishi shijiaqu	县 旗 县级市 十家区	autonomní okresy (Ao) autonomní chošuny (Ach)	zizhixian zizhiqi	自治县 自治旗
5. okrskový	(občas)			-		
6. městský	města obce	zhen xiang	镇 乡	obce menšin (Om)	minzuxiang	民族乡

Zdroj: Baar, V.: Národy na prahu 21. století- emancipace nebo nacionalismus? Ostrava, Tilia 2001, s. 152

Upraveno autorem (znaková část a pinyin)

⁹⁰ Zhou Enlai (1951): In Schwarz (1971):54-56.

⁹¹ Zpráva centrální komise a státního úřadu z 12. prosince 1956, In: Schwarz (1971): 96.

ních stupňů (Tab III.1.2.a.). Navíc je členěna na administrativní jednotky hanských a minoritních oblastí.

Vývoj autonomních menšinových jednotek na nejvyšší hierarchické úrovni- na úrovni autonomních oblastí (zizhiqu 自治区) byl dokončen již roku 1965 vytvořením poslední autonomní oblasti Tibet (Xizang Zangzu Zizhiqu)⁹². Všechny AO dohromady zaujímají 2/5 čínského území, avšak soustřeďují pouhou 1/13 obyvatelstva Číny⁹³. Z celkového počtu zde žijícího obyvatelstva (98,67 milionů) tvoří menšiny pouze 1/3, 37,97 milionu obyvatel⁹⁴. Z celkového počtu 106,85 milionů příslušníků etnických menšin tak žije jen každý třetí na území některé z autonomních oblastí (35,54 %)⁹⁵.

O stupeň níže jsou autonomní prefektury 自治州. Těch je 30⁹⁶, přičemž pět z nich je v AO Xinjiang jako AP pro ostatní menšiny oblasti⁹⁷ a ostatní mimo AO. Ze zbývajících 25 AP se 8 nachází v provincii Yunnan, 6 v Qinghaji (všechny jsou tibetské), 3 v Sichuanu, 3 v Guizhou, 2 v Gansu a po jedné v Jilinu (korejská AP), Hunanu (tujiaoská AP) a Hubei (též tujiaoská AP)⁹⁸. Vezmeme-li všechny AO a AP, pak na těchto

⁹² První autonomní oblastí byla Mongolská AO Vnitřní Mongolsko (Nei Mongol/Nei Menggu Mengguzu Zizhiqu), založená již roku 1947, tedy před vyhlášením ČLR (jako symbolické poděkování za loajální postoj vůči KSČ), druhou byla roku 1955 vyhlášená Ujgurská AO Xinjiang (Xinjiang Weiwuerzu Zizhiqu), dále roku 1958 vyhlášená Huiská AO Ningxia (Ningxia Huizu Zizhiqu) a Zhuangská AO Guangxi (Guangxi Zhuangzu Zizhiqu), viz Slobodník (2006): 100.

⁹³ K roku 2001: 44,84 % území a 7,61 % obyvatelstva (Kolektiv 2002: 22-23), vlastní výpočet.

⁹⁴ Kolektiv (2002):22-23 a Wang (2004): 18

⁹⁵ vlastní výpočet na základě dat z Wang (2004): 18 a Kolektiv (2002): 22-23.

⁹⁶ Heberer (1989:40), In: Slobodník (2006:100): uvádí 31, avšak Wang (2004: 28) i na <http://www.statoids.com/ycn.html> uvádí 30 (včetně výčtu, viz Příloha Prefektury).

⁹⁷ Dvě AP pro Mongoly a po jedné pro Kyrgyzy, Kazachy a Huie, viz Příloha Prefektury.

⁹⁸ Viz Příloha J.

dvou nejvyšších administrativních úrovních užívá autonomii 19 etnik (minzu)⁹⁹.

Na nižších než prefekturních úrovních, hlavně na úrovni autonomních okresů (Ao), kterých je celkem 120¹⁰⁰, získalo do roku 2003 autonomii dalších 26 etnických menšin, takže celkový počet minzu s vlastní autonomií na úrovni AO, AP i Ao je 45 z 55¹⁰¹.

Více než samotné přidělení či nepřidělení autonomních regionů určité úrovně příslušným etnikům je zajímavější koncentrace menšin v nich. Na úrovni autonomních oblastí bydlí v autonomním regionu jedna třetina etnik (35,54 %), na úrovni autonomních prefektur přibližně polovina (51 %) a na úrovni všech autonomních jednotek (AO, AP i Ao) tři čtvrtiny (75 %) příslušníků etnických menšin¹⁰².

S údajů výše uvedených vyplývá, že celá čtvrtina minoritní populace Číny neužívá autonomních práv, tedy i práv na vzdělávání či úřední jednání ve vlastním jazyce či respektování určitých kulturních tradic.

Dalším sporným bodem „fragmentace“ minoritních oblastí je politicky motivovaná snaha roztržít územní kontinuitu historických územních celků. Jedná se hlavně o Tibet, který v dnes prezentované podobě AO Tibet (Xizang) představuje pouze cca polovinu tibetského území a Tibeťanů zde žije o něco málo méně než mimo něj, v okolních provinciích. Hranice historicky tradičních území Tibeťanů jsou dodnes živé, ales-

⁹⁹ Jedná se o: Tibeťany (Zang), Ujgury (Weiwuer), Mongoly (Menggu), Huie, Zhuangy na úrovni AO i AP a Dong, Buyi, Miao, Tujia, Korejci (Chaoxian), Qiang, Yi, Kyrgyzové (Keerkezi), Kazaši (Hasake), Dai, Jingpo, Bai a Lisu na úrovni AP. Viz Příloha J, příp. Příloha A.

¹⁰⁰ Wang (2004): 28, srov. opět s Heberer (1989:40), In: Slobodník (2006: 100): uvádí 105, avšak zde je pravděpodobné, že během let 1989-2003 „chybějících“ 15 autonomních okresů (Ao) mohlo být zřízeno. V případě prefektur je však číslo prozatím definitivní již od roku 1982.

¹⁰¹ Administrativní členění na úrovni Ao nebylo k dispozici, takže není možné říct, která etnika autonomii nemají, s odvoláním na Wanga (2004): 28-29.

¹⁰² Vlastní výpočty na základě dat z Wanga (2004), <http://www.statoids.com/ycn.html>, Kolektiv (2002).

poň co se týče rozmístění Tibeťanů v nich a demografických charakteristik. Jak dokládá Mapa III.1.2.a. a Tab III.1.2.b., Tibeťané na svých územích tvoří stále dominantní složku. Je to jediné etnikum v Číně, které tak dobře odolává hanizaci. Jen výjimečně klesá podíl Tibeťanů v tradičně tibetských (etnicky myšleno) územích pod 50 % (jedná se o Haixi, Haibei a Diqing). V samotné AO Tibet (Xizang) naopak tvoří 92,8 % populace! Je to dáno hlavně geografickými podmínkami (aniž bych se přikláněl k fyzickogeografickému determinismu), neboť celé Tibeťany obývané území zcela kopíruje horský systém. Dlouhodobému pobytu v průměrných čtyř až pětistícových nadmořských výškách nesvědčí fyzické dispozice Hanů, a proto jen v nižších polohách vytváření větší kolonie.

6. Mapa III.1.2.a.:

Jaký lze tedy učinit závěr? Jestliže je Tibet jediným územím Číny, který nemůže být podmaněn hanizací, nabízí se jeho administrativní roztříštěnost v duchu „rozděl a panuj“. Kdyby byl Tibet autonomní oblastí v původních hranicích¹⁰³, měl by rozlohu 2,2 milionu kilometrů

lastí v původních hranicích¹⁰³, měl by rozlohu 2,2 milionu kilometrů čtverečních a pouze 7 milionů obyvatel. Etnickému složení by dominovali Tibeťané, a to ze 70,5 %, přičemž více by se již hanizovat zřejmě dlouhodobě nedal. Do Indie by se tak vzdálenost přes tibetské území prodloužila na dvojnásobek. Obdobně geopoliticky důležitým územím pro „kontrolu“ situace ve Střední Asii je Xinjiang, který Čína, na rozdíl od Tibetu, hanizovat dokázala.

6. Tab III.1.2.b.: Rozmístění Tibeťanů dle prefektur (2000)

Autonomní oblast Tibet a autonomní prefektury	rozloha (km2)	obyvatelstvo						
		celkem	Tibetáné	%	Hanové	%	ostatní	%
Xizang Zangzu	1 220 000	2 616 329	2 427 168	92,8	158 570	6,1	30 591	1,2
Aba Zangzu Qiangzu	84 242	847 468	455 238	53,7	209 270	24,7	182 960	21,6
Diqing Zangzu	23 546	353 518	117 099	33,1	57 928	16,4	178 491	50,5
Gannan Zangzu	39 247	640 106	329 278	51,4	267 260	41,8	43 568	6,8
Ganzi Zangzu	152 629	897 239	703 168	78,4	163 648	18,2	30 423	3,4
Guoluo Zangzu	76 443	137 940	126 395	91,6	9 096	6,6	2 449	1,8
Haibei Zangzu	33 350	258 922	62 520	24,1	94 841	36,6	101 561	39,2
Hainan Zangzu	44 921	375 426	235 663	62,8	105 337	28,1	34 426	9,2
Haixi Mengguzu Zang- zu	325 785	332 094	40 371	12,2	215 706	65,0	76 017	22,9
Yushu Zangzu	191 178	262 661	255 167	97,1	5 970	2,3	1 524	0,6
Huangnan Zangzu	27 646	214 642	142 360	66,3	16 194	7,5	56 088	26,1
AO Tibet	1 220 000	2 616 329	2 427 168	92,8	158 570	6,1	30 591	1,2
ostatní oblasti	998 987	4 320 016	2 467 259	57,1	1 145 250	26,5	707 507	16,4

Zdroj: census 2000, In: <http://en.wikipedia.org/wiki/Tibet>

Kromě Tibeťanů a Ujgurů nejsou žádné tak patrné případy velmi pragmatické politiky s cílem „pojistit“ si území. V případě Vnitřního Mongolska již tradičně byl vyšší podíl Hanů než tomu bylo u Xinjiangu a hanizace tak není ve srovnání s Xinjiangem tolik markantní. Huiové svou disperzní podstatou rozmístění ani hanizování být nemohou, spíše by bylo lze mluvit o jakémsi procesu „huiizace“ čínských území. Jejich hlavní koncentrační území- autonomní oblast Ningxia s 5,6 miliony obyvatel, je obývána pouze cca 1,12 milionem Huiů (ve vlastní AO tvoří

¹⁰³ Zde pracujeme jen s Tibetem na území ČLR, nikoli mimo ni, avšak množství původně tibetských oblastí najdeme i v Indii (Ladakh, Mustang, Sikkim aj.), Nepálu či Bhútánu. Hranicemi jsou myšleny ty etnické, hranice státního útvaru Tibet jsou značně sporné.

20% menšinu!), což z jejich celkové populace 9,8 milionů představuje necelou devítinu¹⁰⁴. Kromě AO Ningxia mají též dvě AP v Gansu a Xinjiangu. Přesto zhruba 80-85 % Huiů žije mimo autonomní území. Vzhledem k tomu, že vlastní jazyk nemají, příliš mnoho výhod z autonomie nevyužijí.

V případě ostatních menšin je situace odlišná. Žádné jiné etnikum kromě Huiů nemá takovou „diasporu“. Přesto téměř žádné z etnik nezaujímá jednolitě území. V etnicky nejpestřejší provincii Yunnan je to způsobeno značnou koncentrací etnik. Na území srovnatelném s Německem žije 25 minzu, přičemž kdybychom vzali všechna ostatní etnika, jež statusu minzu nedosáhla, ale jejichž etnonyma jsou mezi etnology známá (Mosuo, Nosu...), došli bychom k číslu blížícímu se v případě střízlivého odhadu jednomu stu, v případě velkorysejším až ke dvěma stům¹⁰⁵. Vzájemné sdílení území množstvím mnohdy značně odlišných etnik je v celé jihozápadní Číně běžné. I v případě, kdy pracujeme jen s oficiálními minzu, je těžké až nemožné vytvořit přehlednou a věcně správnou mapu tohoto území pro více etnik zároveň.

Zvláštností autonomního administrativního členění jsou Mandžuoové. Jak již bylo zmíněno dříve, z etnického hlediska jsou Mandžuoové zvláštní případ. I z pohledu národnostní politiky jsou Mandžuoové specifictí. Na jedné straně byli jedním z pěti „konstitutivních“ etnik již za Čínské republiky, na straně druhé dodnes nemají autonomii¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Data z Wang (2004): 9,18 a Kolektiv (2002): 22-23, <http://en.wikipedia.org/wiki/Ningxia>.

¹⁰⁵ Drtivá většina lokálních studií použitých při této práci se lokálně zaměřuje právě na tuto oblast, přičemž představy jednotlivých autorů o opravdovém počtu etnik v provincii se výrazně liší. Osobně se domnívám, že počet neoficiálních etnik zde může dosahovat spíše horní hranice 200, a to hlavně ve srovnání s počtem žádostí v 50. letech 20. století, kterých se sešlo na 400 (viz výše). Dále také nutno poznamenat, že v této oblasti nalezneme malé skupiny téměř všech etnik, které se nacházejí v okolních provinciích, dokonce i Mongoly (Joniak, Lüthi 2001: 70-109).

¹⁰⁶ Na úrovni AO a AP nemají, o autonomii na nižší úrovni žádný ze zdrojů nemluví.

IV.

IDENTITA

A

OFICIÁLNÍ KATEGORIE

IV.1. Příklad sino-tibetského pomezí

Oblast provincií Yunnan a Sichuan je z etnologického hlediska jednou z nejzajímavějších oblastí Číny soustřeďující více jak polovinu čínské „etnodiversity“¹⁰⁷. Provincie Yunnan je domovem 25 dnes uznávaných etnických menšin (shaoshu minzu) z jejich celkového počtu 55. Obdobně pestrá oblast představuje Východní Turkestán¹⁰⁸, autonomní oblast Xinjiang na západě Číny. Obě se však zcela odlišují v etnickém i lingvistickém pojetí. Yunnan i Sichuan spadají do sino-tibetské rodiny a především do její tibeto-barmské větve, Xinjiang je naopak obydlen mluvčími především altajské jazykové rodiny (nepočítáme-li hanskou populaci).

Sino-tibetské pomezí není žádným oficiálním termínem, který by přesněji vymezoval nějaké území. Jak název napovídá, jedná se o území na pomezí čínského a tibetského zájmového území. Oblast tvoří značnou část historických oblastí Vnitřního Tibetu¹⁰⁹, které byly v 18. století připojeny k čínské říši za vlády dynastie Qing. V této práci je však uvažováno sino-tibetské pomezí pouze v provinciích Sichuan a Yunnan (Mapa IV.1.a.).

Jelikož nejsou dostupnější a podrobnější regionalizace tohoto území, zakládá se vymezení na administrativních jednotkách. Celé zájmové území je tak definováno v hranicích pěti prefektur- autonomních prefektur Aba, Ganzi, Diqing a Nujiang a prefektury města Lijiang. Takto vymezené území není ideální, ale pro možnost propojení dostupných statistických dat a výzkumu zde prováděného v létě roku 2005 se jedná o nejvhodnější volbu (pro orientaci v prostoru viz Mapa IV.1.b.).

¹⁰⁷ V parafrázi na Nettle-Romaine, In: Šatava (2001): 16, viz též předchozí kapitola.

¹⁰⁸ Historické označení Xinjangu, které prosazují mj. i ujugurské exilové instituce (www.uygur.org).

¹⁰⁹ Vnitřní ve vztahu k Pekingu, obdobně jako Vnitřní Mongolsko; zcela odpovídá koncepci Zhongguo (viz výše).

7. Mapa IV.1.a.:

Rozlohou i počtem obyvatel se zdaleka nejedná o analýzu mikro-regionu. Celé území má rozlohu 300 tis. km² srovnatelnou s Itálií a počtem obyvatel 3,6 milionu ho lze srovnat s Moravou (Tab IV.1.a.). Je obýváno množstvím etnik, z nichž se budu věnovat pěti, u nichž jsem prováděl výzkum – Qiangům 羌族, Tibeťanům (Zangzu 藏族), Huiům 回族, Naxiům 纳西族 a Lisuům 傈僳族.

**7. Tab IV.1.a. Srovnání sino-tibetského pomezí
a provincií Sichuan a Yunnan**

		počet obyvatel		Rozloha		Hustota zalidnění
		(tis.)	(%)	(km ²)	(%)	
Sichuan	celkem*	86 400	100,0	488 000	100,0	177
	Aba a Ganzi	1 730	2,0	236 871	48,5	7
Yunnan	celkem*	42 870	100,0	394 000	100,0	109
	Diqing, Nujiang a Lijiang	1 910	4,5	59 792	15,2	32
Sichuan a Yunnan*		129 270	100,0	882 000	100,0	147
Sino-tibetské pomezí		3 640	2,8	296 663	33,6	12

* stav k roku 2001

Zdroj: China 2002. Beijing, New Star Publishers 2001; <http://www.xzqh.org/QUHUA/>

8. Mapa IV.1.b.:

Pozn.: Názvy okresů jsou uvedeny podle kódů v Příloze I, viz též Mapa IV.1.c.

Toto území, ačkoliv je vymezené uměle na základě postupu „co je k dispozici“ místo „jak by to mělo být“, vystihuje hlavní rysy sino-tibetského pomezí velice dobře.

Vnitřní Čína patří k oblastem s nejvyšší koncentrací obyvatelstva na světě jak absolutně, tak relativně (k ploše území). Naopak Tibet patří k nejméně osídlenému území světa. Nížinná a úrodná Vnitřní Čína je ve vztahu k vysokohorskému a neúrodnému Tibetu dalším protikladem. Sino-tibetské území i tuto čistě geografickou charakteristiku dokresluje. Vymezená oblast je pomezím mezi Tibetskou náhorní plošinou na západě a Sichuanskou pánví na východě, tvořeným vysokými hřebeny zdvihajícími se z pánve a hlubokými údolími zařezávajícími se do náhorní plošiny. Pouze na severu oblasti, v prefektuře Aba, se rozevírají východo-tibetské pláně a mokřady.

Ze západu vtékají do oblasti tři mocné veletoky, které vytvářejí hluboká údolí- centra pro usazování kočovných kmenů ze severozápadu na počátku osídlování oblasti- Nujiang, etnicky nejpestřejší údolí s etniky Nu 怒族, Va 佤族, Jingpo 景颇族, Lisu 傈僳族, Pumi 普米族, Bai 白族, Naxi 纳西族 aj., Jinshajiang (horní tok řeky Changjiang), a Lancangjiang (Mekong). Oddělují od sebe tři významná pohoří oblasti Gaoligong, Nu a Yun Ling. Na východě prefektury Ganzi se tyčí nejvyšší pohoří Daxue Shan s horou Gongga Shan (7 556 m n. m.). Významnou řekou je dále řeka Minjiang na východě prefektury Aba, kolem níž se nachází hlavní oblast qiangského osídlení.

Obyvatelstvo je značně nerovnoměrně rozmístěné. Severozápadně-jihovýchodní gradient hustoty zalidnění odpovídá charakteristice postupného přechodu mezi hustě osídlenými čínskými¹¹⁰ oblastmi na jihu a východě a spíše osídlenými náhorními plošinami Tibetu na západě. Hlavní rozdíl je mezi prefekturami sichuanskými a yunnanskými. V prefekturách Ganzi a Aba dosahuje průměrná hustota zalidnění 7 oby-

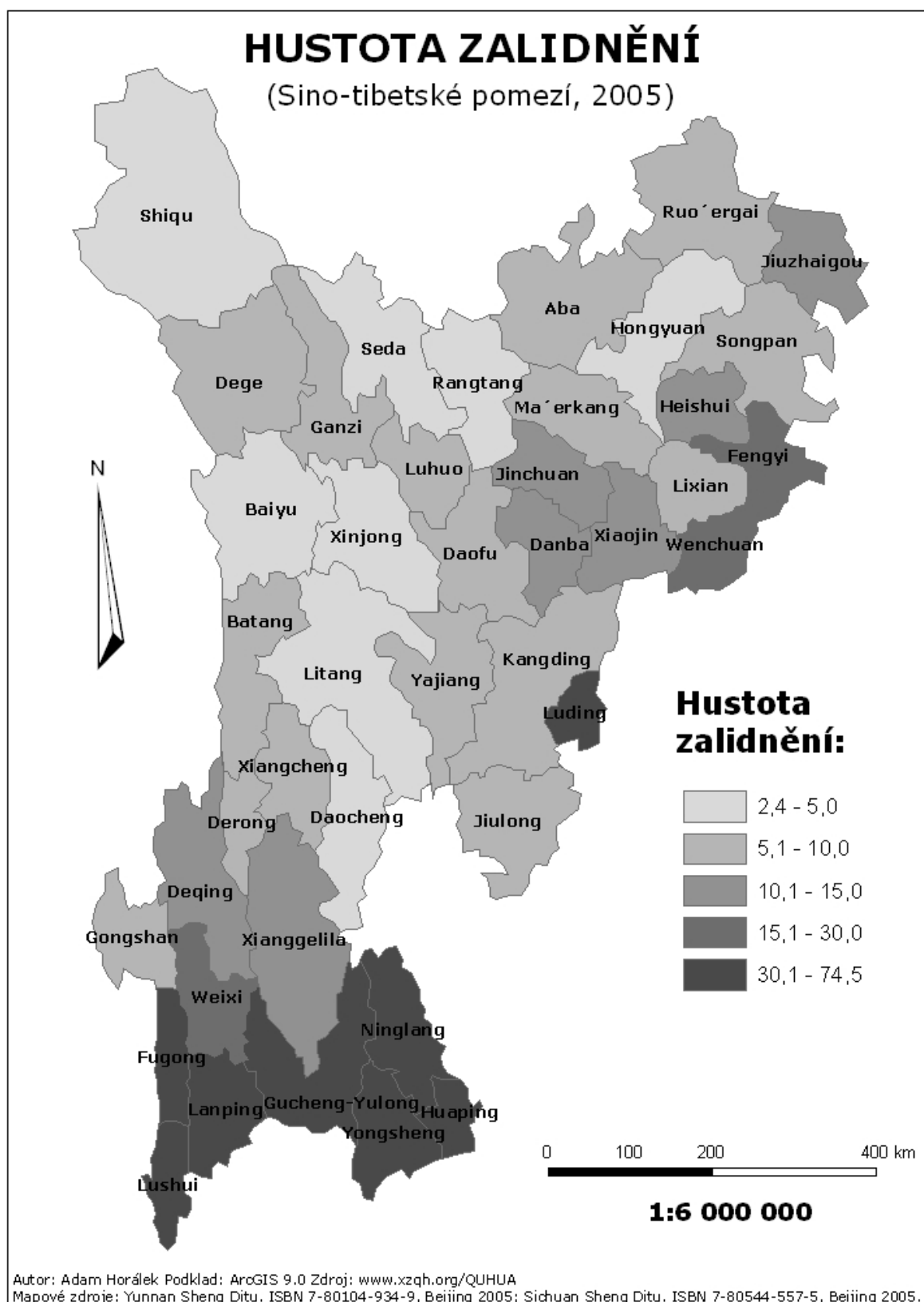
¹¹⁰ Ve smyslu tradičně Čínou ovládané.

vatel/1 km², zatímco v yunnanských prefekturách Nujiang, Diqing a Lijiang 32 obyvatel/1 km² (Mapa IV.1.c.). Obě hodnoty jsou vůči průměrné hustotě zalidnění provincií Yunnan a Sichuan značně nižší, přesto jsou určitým ukazatelem značně odlišné míry hanizace. Prefektury Ganzi a Aba jsou „opravdu“ horské, nadmořská výška zde většinou převyšuje hranici 3 000 m n. m., což je též hranice, za kterou již počet Hanů rapidně klesá. Proto kromě několika málo hlubokých údolí, jako například údolí řeky Yalong ve středním Ganzi, je počet Hanů v AP Ganzi, Aba i Diqing (Yunnan) nízký. Hanové zde tvoří pouze v průměru 20% menšinu (viz výše Tab III.1.2.b.). Přestože jsou i Nujiang a Lijiang značně hornaté prefektury a nadmořská výška neklesá příliš pod 2 000 m n. m., počet Hanů je zde výrazně vyšší.

„Etnodiversita“ oblasti je ve srovnání se zbývajících částí Yunnanu chudší, oproti Sichuanu větší ¹¹¹. Oblast sousedí na severozápadu s Tibetem.

¹¹¹ Veškerá data týkající se počtu etnik jsou v této kapitole brána z výsledků censu 2000 publikovaných na www.wikipedia.org, pokud není uvedeno jinak. Údaje jsou ale dostupné na úrovni prefektur, nikoli na úrovni okresů; zde se odvolávám na osobní odhady a propočty, jež však při dvouleté práci s dostupnými kusými daty velmi korespondují. Mapy IV.1.1.a., IV.1.2.a. a IV.1.4.a. vycházejí z těchto výpočtů, navíc jsou zobrazeny bodovou metodou, kterou SW ArcGIS 9.0 používá bez ohledu na reliéf a skutečné rozmístění obyvatelstva v regionu. Algoritmy rozmístění jsou vztaženy na polygony okresů. To však základní výpovědní hodnotu uvedených map příliš nesnižuje, hlavním cílem je totiž ukázat prostupování jednotlivých menšinových území, na což plošné zobrazení použít nelze. Všechny hlavní gradienty- východo-západní nárůst tibetské populace, západo-východní nárůst hanské populace a územní dekoncentraci a „prostupnost“ území obývaných Qiangy, Lisuy a Naxiy. Taktéž „diaspora“ Huiů je patrná. Pro upřesnění výpovědní hodnoty bodového zobrazení může posloužit Mapa IV.1.d., která charakterizuje oblast na základě dostupných demografických charakteristik- gramotnosti, genderového poměru a podílu dvou hlavních etnik oblasti-Tibeťanů (Zang) a Hanů.

9. Mapa IV.1.c.:

Z porovnání čtyř kartogramů (Mapa IV.1.d.) jsou zřejmé některé základní charakteristiky sino-tibetského pomezí. Tradiční polyandrie u Tibeťanů 藏族 či matrilineární příbuzenský systém u Naxiů 纳西族 (a Mosuů) předpokládá jiné sociální postavení žen ve společnosti, než je tomu v případě Hanů 汉族. Tento fakt se odráží ve zcela odlišném genderovém poměru- počtu mužů na 100 žen. Jedině oblasti obývané Tibeťany¹¹² dnes vykazují výraznou početní převahu žen nad muži. Tradičně jsou tyto hodnoty podobné i u jiných etnik, jež jsou v tomto ohledu blízké Tibetu. Např. u Naxiů jsou si potomci obou pohlaví rovnocenní, což znamená, že by neměl být mírný „přebytek“ žen ve společnosti nijak kulturně redukován. Z dat za okresy však vyplývá, že oblasti obývané Naxii mají značnou převahu mužské složky, což je nepřímým dokladem relativně vysokého podílu Hanů.

Obdobně lze vysvětlit tuto demografickou „anomálii“ i v případě okresů v prefekturách Aba (Wenchuan) i Ganzi (Kangding). I v případě jižních okresů prefektury Nujiang (Lushui a Lanping) převažující počet mužů koresponduje s oblastí hlavního rozšíření Hanů. V některých případech nelze tuto skutečnost vysvětlit pomocí hanizace oblasti, neboť zde hraje významnou roli podíl Huiů 回族 a dalších etnik (Qiang 羌族).

Kromě prefektur Lijiang a Nujiang jsou mapy podílu Tibeťanů a Hanů vůči sobě inverzní. Nejen že toto rozmístění koresponduje s fyzickogeografickými podmínkami, ale též s některými ukazateli, mezi něž patří např. i gramotnost. Výraznější negramotnost území obývaných Tibeťany a jinými etniky byla a je stále nástrojem interpretace nezbytné „pomoci“ v rámci „Civilizing Projects“. Ačkoli je sino-tibetské pomezí obýváno převážně usedlými Tibeťany¹¹³, je zajištění školní docházky v odlehlých a těžko dostupných horských vesnicích složité. Také nedostatek tibetských učitelů zapříčiňuje značný podíl učitelů- Hanů a vyučo-

¹¹² S výjimkou několika málo ojedinělých případů okresů ve Vnitřní Číně (Shanghai aj.), viz Kolektiv (1994): 35-38.

¹¹³ Kočovní Tibeťané (tzv. „černí“, podle černých plachet stanů) se v oblasti nacházejí, ale jejich podíl je minimální.

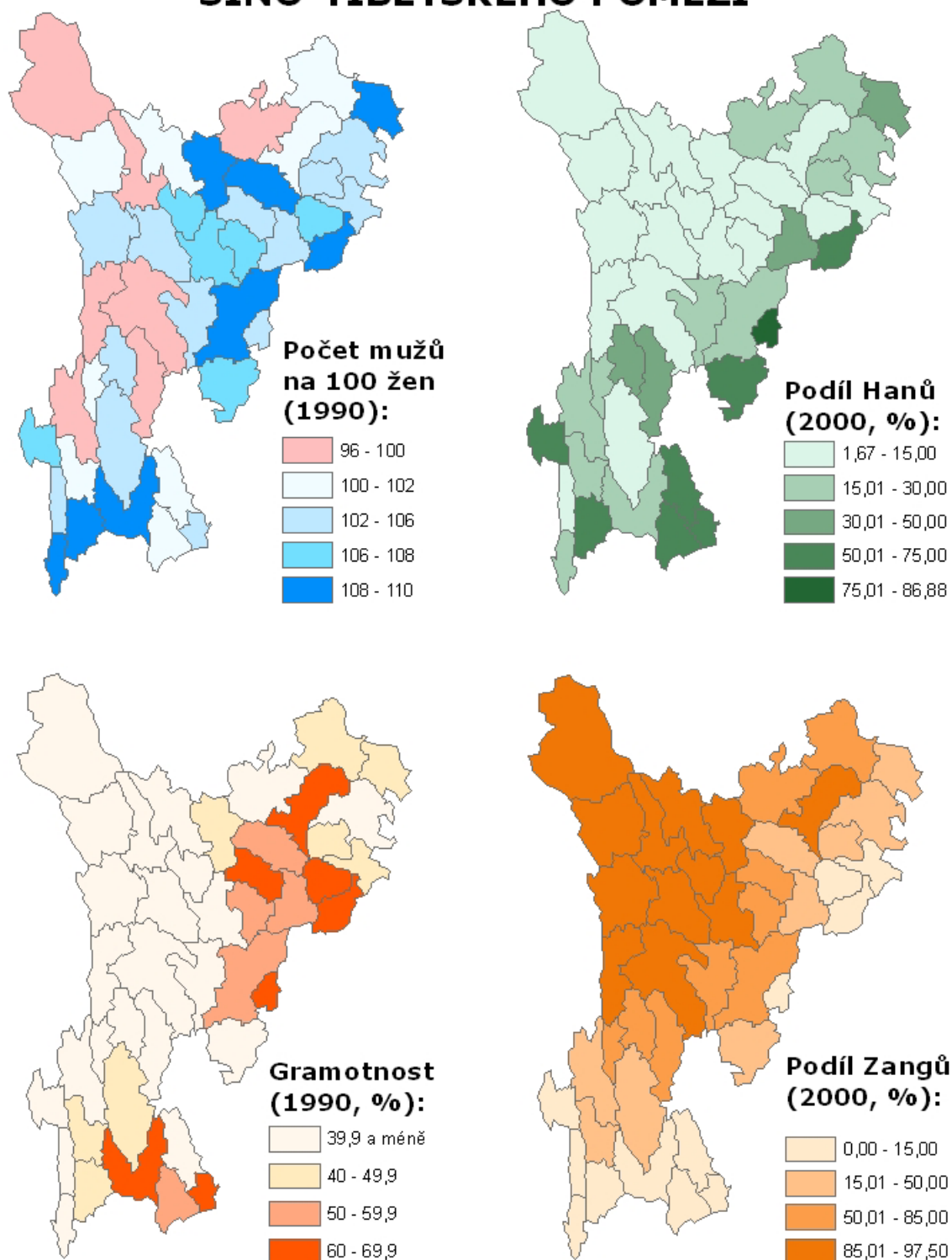
vací jazyk čínština též nepřispívá k ochotě rodičů nechat vzdělávat své děti.

Právě z důvodu, že dnešní etnické či kulturní oblasti nelze vyjádřit jasnou a nespornou hranicí, ale pouze územím přechodu jedné oblasti v druhou, je použití termínu sino-tibetské pomezí legitimní. Na východ od vymezeného území je možno mluvit o oblasti čistě čínského vlivu, byť ne zcela hanského (žijí zde i jiná etnika). Na západě dodnes domínuje, ač v potlačené podobě, tibetský etnokulturní okruh. Multietnický jih (severní Yunnan) představuje z pohledu sledovaného regionu jinou oblast etnicky i historicky. Na severu i jihu významná komunita Huiů pak představuje prvek, který v severojižním směru prostupuje celým pomezím. Sino-tibetské pomezí ve vymezeném území tak představuje oblast nejintenzivnějšího střetu¹¹⁴.

¹¹⁴ Střet není nutno chápat pouze negativně.

10. Mapa IV.1.d.:

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA SINO-TIBetskÉHO POMEZÍ

Autor: Adam Horálek, Podklad: ArcGIS 9.0, Zdroje: census 1990, In: Kolektiv (1994): 35-38, census 2000, In: www.wikipedia.org, výpočty a úpravy autora. Mapové zdroje: Yunnan Sheng Ditu, ISBN 7-80104-934-9, Beijing 2005; Sichuan Sheng Ditu, ISBN 7-80544-557-5, Beijing 2005.

IV.1.1. Tibeťané (Zangzu) 藏族

Tibeťané představují na vybraném území relativní majoritu, tvoří ale jen 1/3 populace (1,2 milionu), což je dáno množstvím etnik. Žijí na většině území, které do 18. století (1720) bylo ve sféře zájmu tibetského státu. Nejvíce Tibeťanů žije v AP Ganzi, dále v AP Aba a Diqing (viz výše Tab III.1.2.b.). V AP Nujiang je jejich počet v řádu několika set, obdobně tomu je v Lijiangu.

Tibeťané se dělí na několik etnografických skupin. Na území bývalé tibetské oblasti Kandze (odpovídá dnešnímu Ganzi) se nachází Khamové, kteří tvoří většinu místních Tibeťanů. Na jihu historického Khamu, v AP Diqing (tib. Dečchen), žijí Tibeťané, kteří si říkají Šangrilané (Xianggelila ren 香格里拉人). Toto etnonymum pochází z názvu bájně oblasti Šangri-la¹¹⁵. Doposud se neví, kde bájná Šangri-la byla (jestli byla), avšak podle badatele Josepha Rocka¹¹⁶ se nachází zde- s centrem ve městě Zhongdian¹¹⁷. Při tibetských národních slavnostech v Litangu se ale zástupci této oblasti k etnonymu Šangrilan (Xianggelila ren) hrdě hlásí. V tomto případě tedy zřejmě lze souhlasit s tvrzením Saida o vnějším původu etnického vědomí¹¹⁸.

Počátky etnogeneze Tibeťanů spadají do 6. století n. l. Na rozdíl od úrodné Číny, tibetské území neumožňovalo rychlý nástup usedlého zemědělství. Kočovné kmeny, které se v historických pramenech označují

¹¹⁵ Asijská obdoba Atlantidy.

¹¹⁶ (1884-1962), Američan rakouského původu. Věnoval se především naxiskému písmu dongba, ale mimo to právě on proslavil oblast města Zhongdian jako Šangri-lu. Viz [http:// huntbot.andrew.cmu.edu/ HIBD/ Departments/ Archives/ Archives- HR/ Rock.shtml](http://huntbot.andrew.cmu.edu/HIBD/Departments/Archives/Archives-HR/Rock.shtml).

¹¹⁷ Na mapách se uvádí stále název Zhongdian, avšak autobusové nádraží i stanice vyznačená na jízdence nesou název Xianggelila. Otázkou je, do jaké míry se jedná o identifikaci názvu a do jaké o marketingový tah na turisty.

¹¹⁸ Viz citace výše, Said, E. (1979): *Orientalism*. Vintage, New York. In: Hinsch (2004): 83.

jako Qiang羌¹¹⁹, obývaly rozsáhlá a pustá území, která znemožňovala koncentraci obyvatelstva do větších středisek. Pozdní nástup zemědělství a jeho značné přírodně determinované limity a překážky vzniku významnějších center umožnily konsolidaci Tibetu teprve v době, kdy již na jihu, východě i západu byly vyspělé civilizace. Sjednotitelem prvního státního útvaru na území Tibetu- království Tubo, byl Songcän Gampo (605-650).

Je nutné hledat pravděpodobné kořeny Tibeťanů na dvou územích¹²⁰ - v oblasti dnešního Khamu a v severovýchodní části Tibetu, na pomezí dnešních provincií Gansu a Qinghai. Konsolidace proběhla v politické, právní, jazykové, kulturní i vojenské oblasti, ale v centrální části Tibetu. Byl přijat indický vzor písma (dévanágarský systém) a státním náboženstvím se postupně stal buddhismus. Tibet byl velmi expanzivním královstvím a dostal se tak často do sporů se sousedy. Sledované území se stalo místem střetů mezi Tibetem a Čínou, což vedlo k vytváření pevnostních sídel (Qiangové či Čchangtengové¹²¹) či k migračním vlnám etnik. Tibeťané se tak začali angažovat v oblasti, ze které zřejmě, alespoň částečně, pocházeli.

Důležitým milníkem pro sino-tibetské pomezí jsou počáteční roky 18. století. Již od nástupu k moci měli Qingové (1644-1911) snahu o „obnovení“ čínské svrchovanosti nad Tibetem¹²². V té době byla moc v Tibetu rozdělena na světskou, jež byla de iure v rukou chošútských chánů - tibetských králů¹²³, a duchovní v rukou dalajlamy. Qingové ve

¹¹⁹ Viz oddíl věnovaný Qiangům; Hinsch (2004).

¹²⁰ Předkládaný koncept vychází z několika, v mnoha přístupech odlišných, zdrojů: Baara (2001):162-168, Kolmaše (2004), Kolektivu (1985).

¹²¹ Tibeťané v oblasti města Xiangcheng, tibetsky Čchangteng (Changtreng). Lokální výslovnost zní spíše Čchatreng, což se odráží i v některých prepisech (viz Chatreng).

¹²² Termínu „obnovení“ svrchovanosti používá Baar (2001): 163.

¹²³ K rozdělení moci došlo z vděčnosti 5. dalajlamy (Ngawang Lozang Gjamccho) za pomoc chošútského Gušri-chána při sjednocení Tibetu roku 1642. Spojenectví mezi mongolskými Chošúty a Tibetem bylo založeno již mezi 3. dalajlamou (Sönam Gjamccho) a mongolským vládcem Altan-chánem, který „udělil mongolsko-tibetský titul

snahách podmanit Tibet získali na svou stranu Chošúty. 6. dalajlama se spojil s odpůrci Mandžů- Džungary a roku 1717 společně svrhli chošútského panovníka na tibetském královském trůně. Qingové však již roku 1720 džungarské povstání potlačili a Tibet s ním. Byl vybrán nový, Qingy dosazený 7. dalajlama a revidovala se hranice mezi Tibetem a Čínou. Čínští vojáci byli rozmístěni i v Centrálním Tibetu, aby dohlíželi na dodržování smluvních vztahů mezi oběma zeměmi. Hlavní změnou, podstatnou pro sledované území však je připojení části oblasti Kham k Číně. Správní středisko oblasti Ganzi (Kandze) bylo nazváno Kangding, což bychom mohli přeložit jako „Vladikham“- ovládnutý Kham¹²⁴.

S pádem císařství roku 1911 se Tibet přestal cítit být vázán smlouvou o područenství, přičemž argumentoval, že smlouva byla podepsána se stranou, která již neexistuje (dynastie Qing 清朝). Tibet užíval po dobu Čínské republiky jistou nezávislost, neuznanou čínskou stranou. Kandze (Ganzi), Ngapa (Aba) a několik dalších území zůstalo v rámci Číny, i když část těchto území byla v menších vojenských potyčkách mezi Tibetem a Čínou připojena k Tibetu (Baar 2001: 162-168).

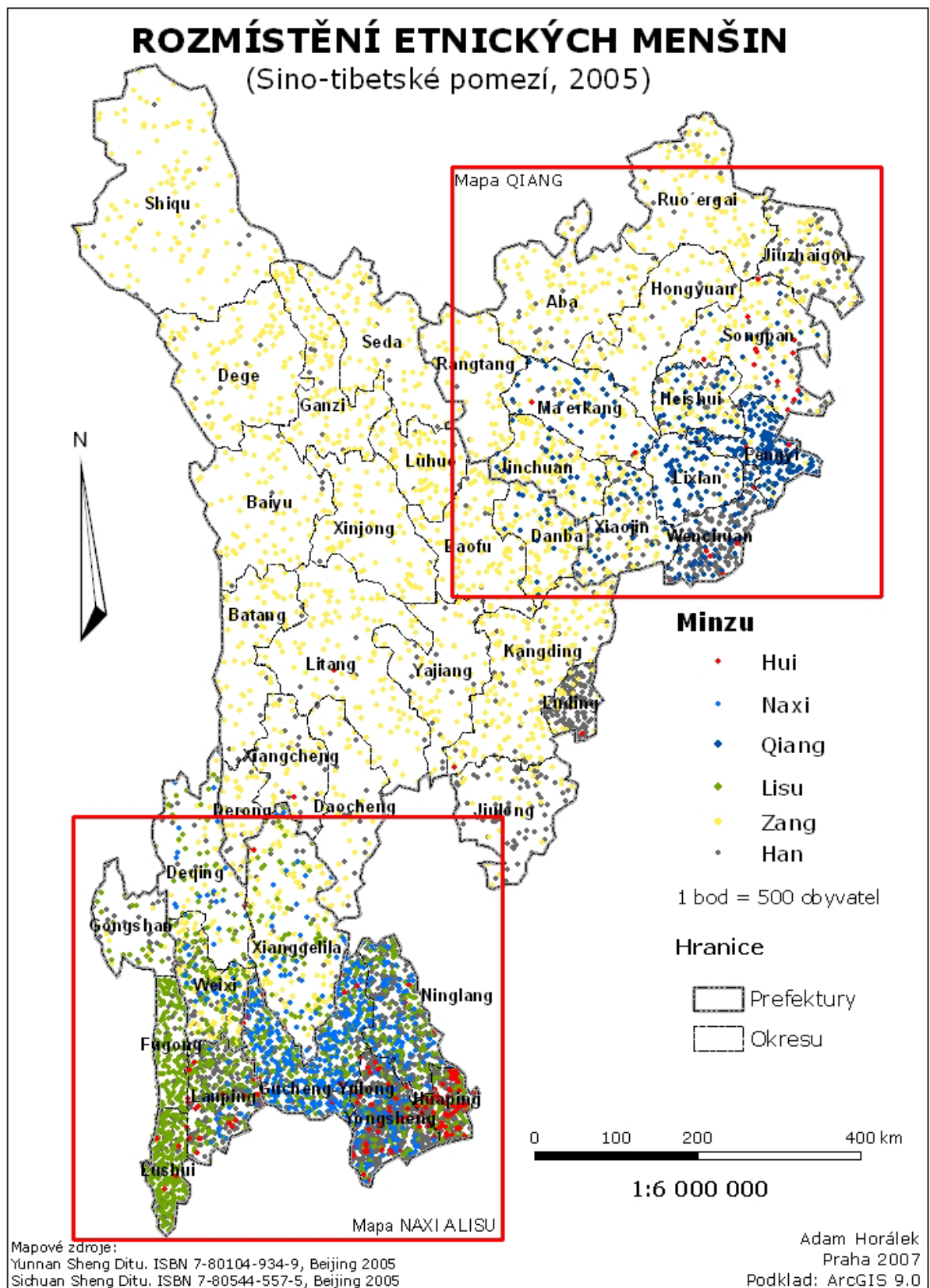
V roce 1949 začala již opět sjednocená Čína pod rukou Mao Zedonga anektovat oblasti sino-tibetského pomezí- Kandze (Ganzi) a Ngapu (Aba). Sedmnáctibodovým diktátem z 23. května 1951 byl Tibet „osvobozen a znovu připojen“ k Číně¹²⁵. Všechna Tibetem dobytá území

dalajlama a povýšil škola Gelugpa na oficiální náboženství všech svých poddaných“; Převzato a upraveno dle Zvelebila, J. (1993): Dalajlama-konec starých časů. Reflex, Praha, 4(11):32, In: Baar (2001): 163. a Grushkeho (2001 a 2004). Vzhledem k povaze tibetských a čínských historických pramenů existuje množství, často protichůdných, interpretací dějin oblasti.

¹²⁴ Obdobně pojmenovávali např. i Rusové města zakládaná na dobytých územích (např. Vladikavkaz aj.)

¹²⁵ Většina výše uvedených skutečností je čerpána z Baara (2001): 162-168 a jím citovaných zdrojů.

11. Mapa IV.1.1.a.:

se opět navrátila zpět do dnešních prefektur Ganzi a Aba, které jsou součástí provincie Sichuan. Navíc byl Tibet rozdělen na dvě základní části- Xizang, který získal roku 1965 (14 let po připojení!) status autonomní oblasti, a provincii Qinghai.

Vývoj na sino-tibetském pomezí se od roku 1951 značně odlišoval od vývoje v ostatních tibetských oblastech. Vzhledem k tradici čínské správy v oblasti nebyly hanizační a hlavně sinizační snahy tak markantní, neboť oblasti, jež byly vhodné pro usazování Hanů byly osídleny již v dřívějších dobách. Dlouhodobější tradici (200-300 let) mají hanské komunity ve městě Garze (Ganzi) a na hranicích s AO Tibet v okrese Shiqu (Mapa IV.1.1.a.)¹²⁶ na západě území. Výraznější podíl je však ve východní části území s centry v městech Kangding, Luding a Songpan, která měla strategickou pozici a byla základnami pro čínské vojenské jednotky v oblasti.

Tibetské tradice i jazyk se v oblasti dochovaly lépe než v samotné AO Tibet. Nebeský pohřeb¹²⁷, svátky a slavnosti (mj. Tibetský národní festival v Litangu), ale též každodenní život zde přetrvaly i období, kdy totéž bylo v AO Tibet striktně zakázáno anebo dosud zakázáno je. Dokonce není neobvyklé při bližším seznámení s místními zjistit, že na druhé straně medailónku s fotografií „oficiálně schváleného“ pančenlamy je fotografie 14. dalajlamy, což je v jiných oblastech Tibetu striktně zakázáno. Zákaz platí i zde, na sino-tibetském pomezí, avšak z rozhovorů s místními vyplývá, že zde jsou úřady tolerantnější:

¹²⁶ Srov. mapy Distribution of Ethnic Minorities (Jin, Qian 2003: 21), Distribution of Ethnic Groups in China (Kolektiv 2005: 98-99) a bodovou metodu použitou v mapě IV.1.1.a.

¹²⁷ Pohřeb spočívající v rituálním rozřezání těla nebožtíka na plošině nad obcí a vyha-zování ostatků k hejnu supů, kteří jsou svoláváni předem. Jedná se o specifický pohřeb vlastní tibetské kultuře, která žije v extrémních vysokohorských podmínkách a kde jiné způsoby pohřbívání nebyly dostupné (spalování není možné kvůli nedostatku dřeva a pohřbívání do země kvůli dlouhodobě zmrzlé půdě).

„I zde byl nebeský pohřeb zakázán, avšak díky dobrým vztahům s čínskými [hanskými] úředníky jsme mohli tento náš rituál udržet po celé období, kdy byl ve vlastním [Centrálním] Tibetu zakázán. Úřady o našich pohřbech oficiálně nevěděly a my jsme je prováděli nadále...

...i co se týče 14. dalajlamy, to, že ho má mnoho lidí na druhé straně medailónku či z druhé strany fotografie zastrčené za sklem v autě, ví mnoho Číňanů [Hanů], ale nevadí jim to."

Tagong, AP Ganzi, 28.7.2005¹²⁸

IV.1.2. Lisu 傈僳族

Po Tibeťanech nejpočetnějším etnikem v oblasti jsou Lisuové. Jejich centrem je tradičně údolí řeky Nu ve stejnojmenné AP Nujiang. Nejvíce jich žije v okolí města Fugongu. V AP Nujiang žije přibližně 230-tisícová komunita, což představuje 37 % celé populace. Přestože na 14 703 km² žije celá třetina populace, zbývající dvě třetiny jsou rozmístěny na území o rozloze přibližně 100 tisíc km² ¹²⁹, dokonce až v okrese Muli¹³⁰ v Sichuanu v sousedství Yiů. Je zvláštností, že Lisuové představují relativně homogenní etnický celek¹³¹, přestože sousedí s množstvím ostatních etnik, která často jednotlivé lisuské komunity oddělují. Navíc rozmístění Lisuů jde „napříč“ směru horských hřebenů a údolí řek, což je

¹²⁸ Z rozhovoru s mnichem z místního kláštera. Díky Angličance Marry, která v tomto třítisícovém městečku učí v místní škole, zde mnoho lidí ovládá angličtinu.

¹²⁹ Odhaduji rozlohu na základě rozsahu rozmístění etnika.

¹³⁰ Muli je okres v Sichuanu, který sousedí s okresem Gongshan v prefektuře města Lijiangu.

¹³¹ Zdroje se shodují na relativně jednotné etnogenezi, jazyku i religiozitě, ale lokální varianty tradic, oděvu a architektury se výrazně liší, neboť jsou ovlivňovány okolními etniky, srov. Wang (2004):139-141, www.chsource.org, [www.c-c-c.org/chinese culture/minority](http://www.c-c-c.org/chinese-culture/minority) a další.

poněkud neobvyklé, neboť to znemožňuje užší styk mezi jednotlivými komunitami. Například vzdušná vzdálenost mezi Fugongem a Jianchuanem (Ao Lanping) je přibližně 100 km, avšak nejkratší cesta absolvovatelná autem je dlouhá přes 450 km, právě kvůli nutnosti objet pohoří, která jednotlivé skupiny značně izolují.

K dějinám a etnogenezi Lisuů není zatím žádný relevantní dostupný zdroj. Lisuové 傈僳族 doposud, stejně jako Qiangové 羌族, představují etnikum mimo ústřední zájem etnologů. Wang (1994:139-140), stejně jako ostatní zdroje¹³² o Lisuech příliš mnoho informací nepodávají.

Původní domovina Lisuů byla zřejmě více na východ¹³³, v oblasti dnešního okresu Muli v údolí Jinshajiang. Byli vytlačeni dominantními skupinami Wudengů a Liangliů (dnešní Yi) a své centrum přesunuli do údolí Nujiang.

Více než nejasná historie a původ je důležitý vývoj posledních stalet. Těžko dostupné a obyvatelné svahy řek Nujiang a Lancangjiang byly přirozeným útočištěm mnoha etnik, kromě Lisuů 傈僳族 též Vaů 佯族, Jingpoů 景颇族, Achangů 阿昌族, Daiů 傣族, Nuů 怒族, Pumiů 普米族 aj. Celá oblast se stala pro Čínu důležitou teprve v době sporů mezi Brity a Číňany o opium, neboť opiové stezky vedly právě lisuskými oblastmi. Kontrola údolí způsobila první vlnu hanizace území prostřednictvím zakládání vojenských posádek a usazování rodin vojáků.

Lisuové byli významnými obchodníky a řemeslníky oblasti. Měli vlastní jazyk- lisuštinu, vyvinuli i svůj specifický typ písma, ale ten byl roku 1957 nahrazen upravenou latinkou. Lisušтина se díky obchodu stala lingua francou údolí jako dorozumívací jazyk mezi všemi místními etniky¹³⁴. S prvními Hany přišla i čínština a postupně lisušтина jako lingua

¹³² Kolektiv (1985) či Kolektiv (2004).

¹³³ Jedná se spíše o výsledek srovnávací lingvistiky, viz www.acc6.its.brooklyn.suny.edu/pha/sall/texts/chinethn.html, www.c-c-c.org/chineseculture/minority, www.china.org.cn/e-groups či www.chsource.org.

¹³⁴ Lisuové vynikají dodnes jako mečíři a nožíři a jejich produkty byly vyhlášeny i mezi místními Hany (Kolektiv 2004: 36-39, Wang 2004: 139-140). Zajímavostí je, že lisus-

franca upadala. Lisuové ovládali jako obchodníci tradičně tři i čtyři řeči (nuštinu, vaštinu, lisuštinu a čínštinu). Dodnes i negramotní lidé ovládají dvě až tři řeči, ale v komunikaci mimo obec dominuje již čínština.

Kromě období Kulturní revoluce, která se dotkla celé Číny, se v případě Lisuů příliš žádná významnější politika od roku 1949 neuplatňovala. Pouze období Velkého skoku, které zapříčinilo celočínský úbytek populace, znamenal u Lisuů zmenšení populace o 15 %, což však bylo kompenzováno boomem za Kulturní revoluce, během níž se počet Lisuů zvýšil téměř na jeden a půl násobek¹³⁵.

Většina Lisuů žije na venkově. Sídlní systém je specifický v tom, že vesnice jsou rozmístěny na vrcholových partiích těsně pod vrcholy hřbetů a jejich dostupnost je tudíž značně ztížena. Vliv hanizace je tak patrný pouze ve městech v údolích. Čínština je také proto spíše v pasivním užívání a jen při komunikaci s Hany. Vzhledem k téměř subsistenčnímu systému hospodaření je návštěva měst pro vesnické obyvatelstvo spíše sváteční záležitostí. To se mění v důsledku povinné školní docházky. Paradoxem je, že i přes výuku minoritního jazyka ve školách znalost vlastní řeči u nejmladší generace opadá a i vícejazyčnost (znalost ještě jiného jazyka než mateřského a čínštiny) se stává méně častou (viz kapitola IV.2.).

ký svátek mečů (8. den 2. lunárního měsíce) je spojen s oslavou „dárců“, kteří naučili Lisuy pracovat s kovem. Těmi zřejmě nebyli nikdo jiný než Hanové, od kterých se Lisuové tomuto řemeslu naučili ještě v původní domovině, tedy někde v oblasti dnešních Yiů v okrese Muli (Kolektiv 2004).

¹³⁵ Mezi lety 1953 a 1964 se snížil počet Lisuů z 318 000 na 271 000 (tj. 14,8 %) a během let 1964 a 1982 se zvýšil z 271 000 na 482 000 (tj. o 77,9 %), viz Příloha B.

IV.1.3. Naxi 纳西族

Naxiové představují, kromě Tibeťanů, nejznámější menšinu v regionu. Je to dáno hned několika unikátními charakteristikami. Jednou z etnografických skupin jsou i Mosuové 摩梭人, jediná skupina v Číně, která je matrilineární a matrilokální¹³⁶. Právě jako součást Naxiů v rámci oficiální nomenklatury minzu se proslavili mezi laickou veřejností- čínskou i zahraniční. Mosuo představují zřejmě nejznámější případ etnika, které nezískalo status minzu, přestože relativně splňuje všechna stalinistická kritéria: obývá omezené a ucelené území okolo jezera Lugu, mají specifickou „psychologickou povahu“ i ekonomiku (mj. díky odlišnému příbuzenskému systému). Naxiové jsou obdobně jako Mosuové matrilineární společností, ale oproti nim duolokální.

Dalším specifikem Naxiů je jejich jazyk a písmo, neboť jsou posledními uživateli dodnes živého piktografického písma na světě- Dongba. Ačkoliv je všeobecně písmo Dongba označováno jako piktografické (Wang 2004: 143), je jím jen z části¹³⁷ (Gaca 1997).

Etnogeneze Naxiů je opět, jako u většiny etnik Číny, předmětem spíše lingvistických konceptů a odhadů. S odvoláním na Gacu¹³⁸ (1997: 18-26) pochází Naxiové z „pravlasti“, která se nachází v dnešním okrese Muli. Zde společně s předky Luoluo, dnešních Yiů, vytvářeli tzv. Malimasa (Muli Moso). Byli tedy spjatí s původním obyvatelstvem Mosuo (Mosuo), ale vytvářeli západní (xi 西 v názvu Naxi 纳西 to dokládá, i když se jedná o čínské etnonymum) větev tohoto obyvatelstva. Z čínské strany (Gaca 1997:19) byli považováni za jeden z „kmenů Qiangů“ 羌, což však

¹³⁶ Za matriarchální Mosuy označují např. www.chsource.org, www.c-c-c.org/chinese-culture/minority. Ve skutečnosti je sporné mluvit o matriarchátu všeobecně, proto se přidržuji korektnější definice matrilineární a matrilokální společnosti.

¹³⁷ Písmu Dongba má tři hlavní zdroje: piktogramy (simplifikované obrázky), čínské znaky a slabičné znaky.

¹³⁸ A jím citovaných zdrojů.

bylo čínské označení pro západní „barbary“, takže spojovat etnogenezi Naxiů s dnešními Qiangy je zavádějící, i když vyloučené to také není. Historické kořeny tak jsou pro Mosuy i Naxie společné, ale pro dnešní etnicitu obou jsou již příliš vzdálenou minulostí.

Naxiové představují s 308 tisíci příslušníky 27. největší etnikum Číny¹³⁹. Zhruba 2/3 žijí v jednom jediném autonomním okrese Lijiang, kde tvoří přibližně 60% majoritu. Byli prohlášeni společně s Mosuy za Naxizu 纳西族 již v „první vlně minzu“ v roce 1954. Kromě Kulturní revoluce, kdy bylo kulturní dědictví Naxiů, hlavně hudební nástroje a lidová hudba, terčem rudých gard, se těší značné ochraně, mimo jiné díky mezinárodnímu zájmu. Již J. Rock, první tvůrce naxisko-anglického slovníku (Nakhi-English Dictionary), byl v 30. letech 20. století průkopníkem odborného zájmu o Naxie a jejich kulturu Dongba.

V současnosti lze tvrdit, že naxiská kultura i společnost sestává ze dvou hlavních částí- turistické a původní. Lijiang a okolí, kde je soustředěna přibližně třetina Naxiů, je značně turisticky „deformován“. Na rozdíl od Majewicze se domnívám, že v tomto turisticky exponovaném území se etnické vědomí přesouvá spíše do roviny obchodního artiklu. Na příkladu Naxiů je zřejmý i ambivalentní přístup vědců k samotné otázce zachování etnických menšin a jejich jazyků v Číně. Gaca je skeptický a připouští, že by do deseti či dvaceti let mohlo ze současných 55 minzu být schopno uchování 20-30 a v případě ne-minzu, tzv. „ren“ (viz výše), je jen otázkou, kdy se v oficiální kategorie asimilují. Na druhou stranu Majewicz tento trend nevidí a přiklání se spíše k jiné formě etnického vědomí, poupraveného potřebami moderní, multikulturní i „globální“ společnosti¹⁴⁰. Můj názor na situaci Naxiů dokumentuji na dvou následujících základních charakteristikách.

¹³⁹ Census 2000, In: Wang 2004: 9.

¹⁴⁰ K takovým závěrům došli oba zmínění autoři při rozhovorech, které jsem s nimi učinil 26.2. – 2.3. 2007 v Poznani.

8. Graf IV.1.3.a.: Rozmístění Naxiů dle okresů

Provincie AO	Prefektura AP	Okres Ao	Naxi příslušníků		Autonomní etnikum	
			celkem	% Naxi	Ao	AP
Yunnan	Lijiang	Lijiang/Yulong*	201 066	65,10	Naxi	
	Deqen	Zhongdian	25 840	8,37		Tibeťané
	Lijiang	Ninglang	19 653	6,36	Yi	
	Deqen	Weixi	18 489	5,99	Lisu	Tibeťané
	Lijiang	Yongsheng	9 259	3,00		
	Kunming	Guandu	2 660	0,86		
	Kunming	Wuhua	2 100	0,68		
	Dali	Dali	1 531	0,50		Bai
	Kunming	Xishan	1 355	0,44		
	Lijiang	Huaping	1 079	0,35		
	Dali	Jianchuan	1 034	0,33		Bai
	Nujiang	Lushui	1 007	0,33		Lisu
	Deqen	Deqen	940	0,30		Tibeťané
	Kunming	Panlong	918	0,30		
	Dali	Heqing	575	0,19		Bai
	Nujiang	Gongshan	460	0,15	Derung, Nu	Lisu
	baoshan	Longyang	458	0,15		
	Dali	Eryuan	402	0,13		Bai
	Nujiang	Fugong	365	0,12		Lisu
	Chuxiong	Chuxiong	357	0,12		Yi
Tibet	Qamdo	Markam	1 113	0,36		
Sichuan	Liangshan	Muli	4 317	1,40	Tibeťané	Yi
	Panzhihua	Yanbian	1 720	0,56		
	Liangshan	Yanyuan	792	0,26		Yi
	Garze	Derong	719	0,23		Tibeťané
	Panzhihua	Xi	365	0,12		
		ostatní	10 265	3,32		
CELKEM			308 839	100,00		

* 26.12.2002 zanikl Ao Lijiang a v obdobných hranicích vznikl Ao Yulong

Zdroj: Census 2000, In: <http://de.wikipedia.org/wiki/Naxi> (12.5.2006)

Dongba je označení kultury, jejímiž nositeli jsou naxiští šamani. Jedná se nejen o uchování písma Dongba, ale všech rituálů, obyčejů a zvyků. V etnických kategoriích jsou to stále Naxiové. V současnosti ale lze pozorovat jev, kdy někteří Naxiové sebe samotné označují jako Dongba. Převádějí tak označení kultury na etnickou skupinu. Je to „cultural shift“, posun kulturních vzorců, který však vychází z jisté míry odcizení se vlastním tradicím. Byť tento jev není plošný, je to již jeden

z rysů, které lze považovat za „varovný signál“ před ztrátou vlastní identity.

Druhým úskalím je značně rozdílná situace u turisticky exponovaných a „nezasažených“ lokalit. Lijiang a vesnice Baisha jsou turistickými centry. Dále několik vesnic při cestě ke Sněžným horám Jadeitového draka jsou turismu vystaveny také. Přestože se jedná o zhruba třetinu Naxiů, kteří v důsledku turismu a s ním spojené modernizace ztrácejí původní identitu, jedná se jen o malou část jejich teritoria. Odlehlejší oblasti turismem nejsou zasaženy vůbec anebo jen minimálně a tradice i etnické vědomí jsou jevy, které se zde uchovávají v relativně „původní“ podobě¹⁴¹. Z vlastního výzkumu v roce 2005 vyplývá, že v chápání i znalosti vlastní kultury jsou mezi těmito dvěma skupinami značné rozdíly.

Na druhou stranu, cestovní ruch, tzv. etnoturistika, realizovaný v Lijiangu a okolí nastolil nový trend, který bychom mohli nazvat „revitalizací“. Vzniklo Centrum výzkumu kultury Dongba (DCRC- The Dongba Culture Research Centre), které zajišťuje výzkum kultury, publikační činnost o kultuře Dongba a v jazyce Dongba, realizuje semináře, konference i populárně naučné prezentace. Zároveň se etablovala skupina naxiských umělců, kteří využívají specifik své kultury Dongba při výtvarné realizaci. Například v Chryzantémové čajovně v Lijiangu vytvořil místní umělec cyklus šesti nástěnných obrazů za použití piktografického písma, takže obrazy kromě své estetické hodnoty mají i textový obsah. V paralele k pojmu „world music“ bychom toto nové umění mohli nazvat „world art“.

Ačkoliv je tato nová forma daleka původnímu zdroji, může se stát novou základnou při „revivalu“, který v současnosti u Naxiů nastupuje. Je tedy otevřenou a nezodpověditelnou otázkou, jak se nadále bude identita Naxiů vyvíjet.

¹⁴¹ Použití označení „původní“ je při zkoumání etnického vědomí a tradic dosti zavádějící. Zde mluvím o stavu nezasaženém turismem a modernizací lokálních společenstev.

IV.1.4. Qiang 羌族

Qiangové jsou početně srovnatelní s Naxiy. Obývají převážně vlastní autonomní prefekturu Aba a přilehlé oblasti. Centrem je údolí řeky Min a jejích přítoků, kde se koncentruje cca 80 % populace. Na severu končí jejich osídlení přibližně městem Songpan, kde Číňané při dobytí Kandze (Ganzi) a Ngapy (Aba) zřídili jednu ze svých vojenských stanic. Qiangové žijí v hlubokých a těžko přístupných údolích a svá sídla umísťovali na nepřístupné ostrohy.

Označení Qiang 羌 se objevuje již velice brzy a jako označení západních barbarů se používal od doby vlády dynastie Shang 商朝 (1600-1100 př. n. l.)¹⁴². Tento termín však se stávajícím etnikem Qiang 羌族 má společného jen velice málo, zda vůbec něco. Qiangové byly nečínské „barbarské“ kmeny na západ od Číny. Ve sledované oblasti se pohybovalo množství kočovných kmenů, které vlivem různých politických, ale i ekologických (neúroda) událostí neustále migrovaly mezi úrodnými oblastmi, o které museli bojovat s Hany, a tibetskými vysokohorskými neúrodnými plošinami. Konsolidací Tibetu a Tibeťanů na počátku 7. století se značně zúžil obsah termínu Qiang na zbývající, „nestátní“ a nesjednocené kmeny. Vlivem událostí mezi 8. a 12. stoletím, kdy docházelo v oblasti k významným migračním vlnám a v důsledku nichž se postupně utvářely zárodky pozdějších Luoluoů 落落人 (Loloů, Yiů 彝族), Naxiů 纳西族 a Mosuů , 摩梭人 , Lisuů 傈僳族, Vaů 佯族, Baiů 白族 či Nuů 怒族, se teprve od 14. století začíná utvářet skupina na severozápadě dnešního Sichuanu, kterou bychom mohli považovat za počátek současných Qiangů 羌族.

Proto považovat Qiangy za předky Tibeťanů, jak sami s hrdostí tvrdí, je nejen neprůkazné, ale v první řadě zavádějící. Stejně tak je

¹⁴² Fairbank (1998): 556.

problematické spojovat Qiangy s Yiy a Naxiy. Naopak, jak dokládá např. vesnice Taoping v okrese Lixian, sídelní struktura sahá až do 1. tisíciletí př. n. l. Jestliže předchůdci současných Qiangů byli kočovným kmenem, pak nemohli vyvinout neuvěřitelně dokonalý systém kanalizace na odpadní a pitnou vodu, obranný systém vesnic a strážné věže. Jde spíše o pozůstatek, který zanechali původní obyvatelé, nahrazení či amalgamování nově usedlými kočovníky. Proto je nezbytné v případě etnogeneze velmi kriticky přijímat internetové zdroje¹⁴³. Na druhou stranu, že mohou mít Qiangové část své etnogeneze spojenou s jinými etniky severozápadního Yunnanu, potvrzují jiné doklady. Např. lingvistická klasifikace je řadí do skupiny tibeto-barmské, tedy do skupiny zmíněných etnik (Lisu, Achang, Nu, Va, Pumi, Naxi, Bai, Yi aj.). Na druhou stranu, jako jediní se nacházejí tak izolovaně od ostatních- až na severu provincie Sichuan. Dalším zajímavým úkazem je zhubaorou 猪宝肉- sušený vepř¹⁴⁴. Tato gastronomická specialita je unikátní a objevuje se pouze u dvou etnik v celé Číně- u Qiangů a u Lisuů, kde má mnohasetletou tradici a obě etnika ji považují za sobě vlastní. Přitom Lisuové od Qiangů jsou vzdáleni minimálně 600 km vzdušnou čarou přes tibetské území, kde se tato specialita vůbec neobjevuje.

Přes území obývané Qiangy putovala komunistická armáda během Dlouhého pochodu a Qiangové samotní si tak vysloužili uznání jako minzu hned v první vlně roku 1954, přestože jejich počet byl jen necelých 36 tisíc (a patřili tak k nejmenším minzu jmenovaných v roce 1954). Předseda Mao Zedong navštívil oblast ještě jednou po vyhlášení ČLR ro-

¹⁴³ Kritika se týká hlavně www.chsource.org, www.c-c-c.org.

¹⁴⁴ Jedná se o unikátní způsob sušení masa na slunci. Suší se celý vepř, nijak nekrájený, vysoko v horách a bez jakýchkoliv konzervačních přísad (např. soli). Takto sušený vepř, pravidelně otáčen z břicha na záda a zpět, vypadá jako „vylisovaný“. Po vysušení se zavěšuje do speciálních chladných komor, kde zraje. Jeho kvalita stoupá s roky, avšak nesmí být starší deseti let, pak je nebezpečí začervení masa. Samotný Qiang přirovnal toto maso k evropským archivním vínům, která zrají s roky.

ku 1949¹⁴⁵. Qiangové byli považováni za jedno z nejstarších etnik (Kolektiv 1985), sahající svou historií až do období dynastie Shang 商朝, což bylo jedním z rozhodujících důvodů, proč byli již v roce 1954 jmenováni..

Qiangové mají nekodifikovaný nepsaný jazyk. Většina Qiangů však již dnes mluví čínsky, což je výsledek více jak 300 let trvající hanizace území, která však nikdy nebyla příliš významná. Přestože tedy Qiangové nebyli po roce 1949 vystaveni silnému vlivu hanizace a sinizace, jako tomu bylo např. u Tibeťanů, Ujgurů aj., čínštinu přijali oproti zmíněným nejsnáze. Jako vyznavači bönismu, případně tibetského buddhismu, nebyli nijak výrazně omezováni ani za Kulturní revoluce, ke které se však část obyvatelstva připojila dobrovolně. Přesto bönistické svatyně přetrvaly i toto období.

Zvláštní kapitolou byl také vývoj vztahů mezi Qiangy a pandami. Qiangové byli vedle profesionálních lovců pand jejími největšími lovci. Když začala čínská vláda pandu velkou chránit, tak to vyžadovalo značnou angažovanost i u místních Qiangů. Ti nakonec ochranu pandy velké přijali a mnoho Qiangů z okolí Wolongských hor (Sichuan) dnes dokonce pracuje jako správci stejnojmenného národního parku.

V současnosti mají Qiangové nejvyšší přírůstek mezi všemi etniky v oblasti, neboť mají povoleny tři děti. Během krátkého období 1953 – 2000 zvýšili svůj počet z 36 na 306 tisíc¹⁴⁶! Vzhledem k ekonomickému využití řeky Min a dopravnímu koridoru, který vede jejím údolím a spojuje provincii Gansu se Sichuanem, je ekonomická situace Qiangů srovnatelná s obdobnými hanskými oblastmi, a i gramotnost u Qiangů je v celé oblasti nejvyšší (viz mapa IV.1.d.).

¹⁴⁵ Fotografie z návštěvy Mao Zedonga ve vesnici Taoping a okolí jsou vystaveny téměř ve všech veřejně přístupných prostorech, ale též v rodinných domech.

¹⁴⁶ Z části je tento nárůst tvořen úředně, tedy přihlášením několika lokálních společenství k tomuto minzu.

13. Mapa IV.1.4.a.:

QIANG

(Aba, 2005)

Minzu

- Qiang
- Hui
- Zang
- Han

1 bod = 500 obyvatel

Hranice

- Prefektury
- Okresy

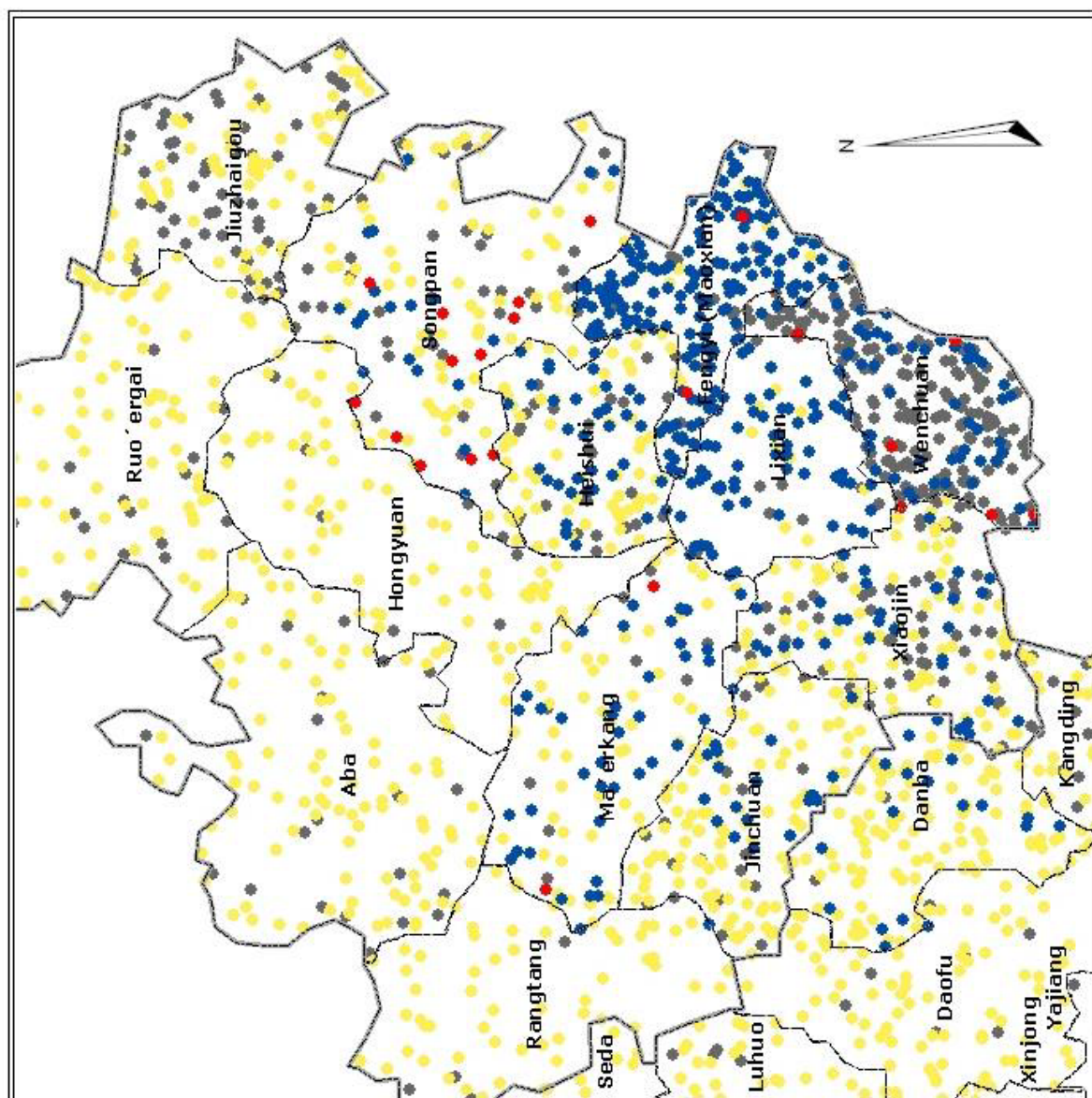
0 50 100 200 km

1:3 000 000

Adam Horálek
Praha 2007
Podklad: ArcGIS 9.0

Mapové zdroje:

Yunnan Sheng Ditu, ISBN 7-80104-934-9, Beijing 2005
Sichuan Sheng Ditu, ISBN 7-80544-557-5, Beijing 2005

IV.1.5. Hui 回族

Huiové jsou z pěti jmenovaných etnických menšin sino-tibetského pomezí jediným neautochtonním prvkem. Jak již bylo výše uvedeno, Huiové tvoří určitou diasporu na území téměř celého čínského území. Jejich složení není etnicky homogenní a jediným silným, ne však dokonalým, jednotícím prvkem je náboženství- islám, tedy kritérium, které se ve stalinistické koncepci, podle které jsou určovány minzu, neobjevuje.

Historie Huiů jako celku sahá zpět do období 8. – 10. století a je spojena s příchodem prvních islám vyznávajících obchodníků do měst jižní Číny, mj. též do Kantonu (Guangzhou). Jednalo se hlavně o arabské a perské obchodníky. Druhá vlna muslimského „vpádu“ do Číny směřovala ze Střední Asie přes dnešní území Xinjiangu (Východního Turkestánu) a byla tvořena převážně turkickými dobyvateli. S přijímáním islámu i autochtonním obyvatelstvem na území ovládaném Říší Středu se etnogeneze značně zkomplikovala. Za vlády dynastie Ming 明朝 a její izolacionistické politiky, která byla nastolena v 15. století, se však rysy Huiů upřesnily¹⁴⁷.

Pojetí kategorie Hui 回族 má dnes dvě roviny- širší a užší. Z pohledu širšího pojetí jsou Huiové chápáni jako všichni čínští muslimové, přičemž sem nepatří pouze ti, co přináleží jednomu z 55 oficiálně vyhlášených minzu a jsou muslimové (např. Ujguři, Uzbekové aj.). Užší pojetí pracuje s termínem Hui jako se specifickou skupinou čínských muslimů ve smyslu muslimských Hanů. Toto vymezení je zcela

¹⁴⁷ Srov. pojetí etnogeneze u Wasilewské (1994: 13-30). Její historické pojetí je podáno z perspektivy Hanů, tak, jak Huie viděli a vidí Hanové. Autorka zároveň příliš nerozlišuje v používání přídomku „etnické“ historický, politický a samotný etnický koncept Huiů.

vágní a jeho bližší definování není a nepoužívá se. V praxi se Huiové jako minzu vymezují zhruba dle širšího principu¹⁴⁸.

Huiové, ačkoliv žijí diasporicky po celé Číně, mají tři významnější centra- Ningxia na severozápadě, Yunnan na jihozápadě a Guangdong na jihovýchodě Číny. Sino-tibetské území ovlivňují dvě z těchto center- ze severu Huiové z AO Ningxia a z jihu Huiové z oblasti Yunnanu¹⁴⁹. Starší je huiské osídlení na jihu, v prefekturách Lijiang, Nujiang a omezeně též Diqing, které spadá do období dynastie Yuan (1271-1368)¹⁵⁰.

Huiská menšina v AP Ganzi a Aba sahá svými kořeny do podstatně mladšího období. Do těchto historických tibetských oblastí Gandze (Ganzi) a Ngapa (Aba) přišli Huiové jako „kolonizátoři“ společně s Hany po připojení území k Číně roku 1720. Dodnes Tibeťané Huie na svém území vnímají jako kolonizátory, avšak vztahy mezi oběma etniky jsou zcela korektní a navzájem se respektují.

V současnosti žije na území celého pomezí přibližně 100 tisíc Huiů¹⁵¹, žijících téměř výhradně v koncentrovaných městských komunitách. Nejvýznamnějšími centry jsou Songpan a Maowen v prefektuře Aba v Sichuanu a Kangding v prefektuře Ganzi¹⁵².

Huiové v prefekturách Lijiang a Nujiang nejsou tolik koncentrováni do měst, ale žijí často i v malých obcích, proto nejsou uváděni v mapách (Wasilewska 1994:57). Přesto významnější počet Huiů nalezneme

¹⁴⁸ Srov. Wasilewska (1994: 13-30), též ve srovnání s kapitolou věnovanou hainanským Huiům (75-89).

¹⁴⁹ Hlavní koncentrace Huiů v Yunnanu je v Kunmingu, správním středisku oblasti, a v Dali, jižně od prefektury Lijiang.

¹⁵⁰ Viz Wasilewska (1994: 31-59).

¹⁵¹ Jedná se o osobní odhad na základě výzkumu v roce 2005, bližší informace o počtu Huiů v oblasti nejsou dostupné. Např. údaje za provinční úroveň uvedené Wasilewskou (1994: 32) jsou značně zastaralé a není je možno brát, na druhou stranu v mapě na s. 48-49, 52 a 57 (tamtéž) jsou zaznačena hlavní huiská centra (převzato z mapy „The Peoples of China“ publikované v National Geographic Magazine, 7/1980). Na nižší úrovni a novějšího data nejsou informace dostupné.

¹⁵² Dle mapy Wasilewska (1994: 57), jsou uvedena jen významná centra.

v okresech Huaping a Lushui. Malé skupiny Huiů nalezneme téměř v každém větším městě v oblasti (nad 10 000 obyvatel).

Huiové nemají vlastní jazyk (jsou většinou bilingvní¹⁵³) a jejich disperzní rozmístění vytváří jisté dílčí rozdíly mezi huiskými komunitami. Někde je již fotografování (i žen) docela běžné (Songpan), naopak jinde je to stále ožehavé téma (Xiangcheng). Obdobné rozdíly jsou patrné u oděvu, zahalování hlavy, pití alkoholu, dodržování modliteb aj. Liberální vzezření huiské komunity na sino-tibetském pomezí (ale nejen zde) je výsledkem dlouhodobého soužití množství rozdílných kultur a vzájemného ovlivňování. I dnešní silný radikální proud, který se čínská vláda snaží kontrolovat prostřednictvím Čínské islámské asociace (IAC), není v této oblasti tolik patrný. Mešity buď přijímají stavební prvky svého okolí (Songpan), anebo jsou zcela oproštěny prvků svatyní či nahrazeny „společenskými“ prostory pro modlitby (Litang, Xiangcheng).

IV.2. Školství a menšinové jazyky

Základní školní docházka v ČLR je povinná. Ze zákona mají všichni rodiče povinnost posílat své děti do školy. Výuka na škole je zdarma, ale množství rodin si přesto nemůže dovolit posílat své děti do školy, případně je to stojí nemalou část jejich ročního příjmu. Bezplatné školství totiž neznamena, že rodiče nemusí za školu platit. Neplatí za samotnou docházku, ale školní uniforma, jež je povinná, školní pomůcky a příp. další výdaje musí rodina platit z vlastního rozpočtu.

Při výzkumu v roce 2005 jsem mimo jiné zjišťoval příjem rodin a jejich výdaje na vzdělání svých dětí. U většiny případů se podíl výdajů na školní docházku jednoho dítěte dostával na polovinu příjmů rodiny. V případě informátora z lisuské vesnice u Fugongu se náklady na do-

¹⁵³ Mateřským jazykem je zpravidla čínština a liturgickým klasická arabština, takže se ve skutečnosti jedná o určitý typ diglosie.

cházkou jednoho dítěte pohybovaly okolo 2/3 příjmů rodiny. Při větším počtu dětí, které příslušníci etnických menšin mají, by tak náklady na docházku přesahovaly v mnoha případech celkové příjmy rodiny. Vzhledem k tomu, že rodiny dotázaných již nežijí zcela subsistenčním způsobem (až na rodinu informátora od Fugongu, jejíž výdaje byly opravdu minimální), je nutné se ptát, jaká je skutečná situace rodin. Pravdou zůstává, že náklady na vzdělání představují největší položku rodin živících se zemědělstvím. Rodiny nevedou žádné účetnictví, a proto uvedené částky byly pouhými odhady a je tedy možné, že náklady jimi uvedené byly nadhodnoceny¹⁵⁴. Dodnes v mnoha oblastech funguje značně reciproční systém, díky kterému se eliminují mnohé finanční výdaje rodin, často za podpory učitelů, které však při odpovídání nemuseli dotázaní zahrnout.

„ Já si vydělám přibližně 1200 yuanů měsíčně, což mi bohatě stačí na život tady. Není to na žádné zbohatnutí, ale pokud si kupuji základní potřeby, vyžít se s tím tady dá. Z počátku jsem bydlela přímo ve škole, později mě ubytovali do rodiny jednoho ze žáků. Téměř všechny peníze utratím tady v Tagongu, jen malou část si můžu ponechat na cestování, ale i to mám jako učitelka po okolí mnohdy zadarmo- lidé mě svezou, když můžou ... některé rodiny jsou opravdu chudé, čas od času některému z dětí koupím tužku nebo sešit, protože rodina zrovna nemá peníze. Na oplátku mě pozvou na čaj a pohostí mě. Pohoštění by mě v restauraci stálo více než ten sešit, ale je to nic nestojí- mají to ze svých zdrojů...”

Tagong, AP Ganzi, 26.7.2005

¹⁵⁴ Neptal jsem se na podíl nákladů na školní docházku, ale na příjmy rodiny a následně na náklady spojené se školní docházkou. Ve všech případech se podíl nákladů na školství pohyboval kolem 50 %, tedy odhady rodin byly podobné.

Z rozhovoru pořízeného v Tagongu za pomoci Angličanky učící na místní škole vyplývá, že i velmi malé finanční výdaje mohou představovat pro nejchudší problém.¹⁵⁵

V praxi je tedy školství výraznou finanční zátěží pro množství venkovských oblastí. V případě kočovných skupin, jako např. černých Tibetanů, jsou úřady benevolentní a vyžadují docházku alespoň jednoho dítěte.

Nejen příjmy, ale v horských oblastech často také vzdálenost hrají v míře gramotnosti značnou roli. Urbanizace je v celé Číně nízká a zde, na sino-tibetském pomezí nepřesahuje 40 %. Zbývající obyvatelstvo žije na venkově, často ve značných vzdálenostech od nejbližšího střediska. Docházka do vzdálených škol, často i dvě až tři hodiny chůze, není v takovém případě ničím příjemným jak pro děti, tak pro rodiče.

Vzdálenost škol je jedním z dílčích důvodů, proč také u dětí školou povinných upadá zájem o výuku vlastního jazyka. Ve všech školách, včetně těch, které jsou určeny etnickým menšinám, je povinným jazykem čínština¹⁵⁶. Při značné ngramotnosti tibetských území (často přes 60 %) je těžké získat dostatek místních učitelů ovládajících tibetštinu i čínštinu, proto mnoho učitelů je Hanů, případně Huiů¹⁵⁷.

Výuka probíhá v čínštině a ze zákona mají etnické menšiny právo na výuku vlastního jazyka, nikoli ve vlastním jazyce. Proto samotná výuka menšinového jazyka je předmětem odpoledních vyučovacích hodin,

¹⁵⁵ Z rozhovoru s Marry, Angličankou, která do Tagongu dobrovolně odjela učit angličtinu. V době rozhovoru zde učila přibližně 10 měsíců. Příjem 1200 RMB měsíčně je zhruba pětina oproti příjmu učitelů (vč. zahraničních) v Chengdu i jiných velkoměstech. Náklady zde jsou však také výrazně nižší.

¹⁵⁶ Tuto skutečnost potvrzuje též Majewicz.

¹⁵⁷ Vyplývá z návštěv škol v Songpanu, Taopingu, Moxie, Litangu, Xiangchengu, Fugongu a Tagongu. V oblastech, kde je výraznější komunita Huiů (Xiangcheng, Songpan, ale i Litang a Kangding), je podíl huiských učitelů vyšší, neboť Huiové patří v oblasti mezi nejgramotnější etnikum společně s Qiangy a Naxiy, a to právě díky značné koncentraci do měst.

v době, kdy hanské a jiné děti, které nemusí (anebo nechtějí) navštěvovat výuku menšinového jazyka, mají již volno. Je to značně demotivující efekt, kdy děti rodičů, kteří chtějí, aby se jejich dítě učilo minoritní jazyk, musí být de facto „po škole“. Tento fakt vyvolává u mladší generace značnou averzi k výuce vlastního mateřského jazyka ve škole¹⁵⁸. Stává se tak často, že rodiče po svých dětech nevyžadují navštěvování takových hodin. Výsledkem je „pologramotnost“, tedy gramotnost pouze v čínštině, nikoli ve vlastním mateřském jazyce. Tento jev je patrný nejen u nejmladší generace (dnes školou povinné), ale i u starších lidí – často u Tibeťanů žijících ve východní části prefektury Ganzi (Luding, Kangding apod.).

Podle zákonů o právech etnických menšin je výuka mateřského jazyka a jeho užívání na úřadech a na veřejnosti právem všech příslušníků dané etnické menšiny. Zároveň však nikdo nesmí být nucen kdekoli tento jazyk používat. Hanové žijící v minoritních oblastech tak mohou používat čínštinu, která je rovnocenná s příslušnými místními menšinovými jazyky. Díky tomu je vše – od výuky a komunikace na úřadech až po nápisy na dopravních značkách a cedulích dvoj- a vícejazyčné. Paradoxem vznikajícím z poloviční gramotnosti však je, že i Tibeťané čtou častěji a lépe nápisy čínské nežli tibetské.

V případě Huiů je problematika vlastního jazyka bezpředmětná, neboť jejich mateřským jazykem je čínština. Klasická arabština jako liturgický jazyk je předávána sporadicky, spíše formou mezigeneračního učení v rámci rodiny. Ze zkušenosti u několika rodin v Songpanu, kde Huiové tvoří významnou komunitu, se domnívám, že arabština je předávána jen ústní formou, písemnou verzi Huiové neovládají, a často se jedná jen o pasivní znalost dílčích pasáží Koránu.

V případě Naxiů se kromě čínštiny děti neučí jazyk Dongba, který byl a je tradičně používán spíše k liturgickým a svátečním účelům, ale jazyk Geba. Tento jazyk, převedený do upravené latinizované písemné

¹⁵⁸ Na tento fakt upozorňuje Majewicz.

podoby, se však téměř nikde neuplatňuje na veřejných nápisech či dopravních cedulích. Z odpovědí místních jak v Baisha a Lijiangu, tak i v odlehlějších vesnicích však vyplývá, že tato skutečnost nikomu výrazněji nevadí.

Obr. IV.2.a. Všechny nápisy, včetně dopravních a informačních cedulí musí být v autonomních prefekturách v čínštině a příslušném menšinovém jazyce. Zde ukazatel v obci Moxi, okres Kangding, AP Ganzi, 20. 7. 2005. V pořadí- tibetština, čínština (znaky) a pinyin přepis.

Qiangové vlastní jazyk nikdy neměli ukotvený písmem, proto je přijetí čínských nápisů i používání čínštiny na veřejnosti zcela běžnou a dominantní záležitostí. Qiangský jazyk se dnes používá jen u bönistických rituálů, v rámci rodiny u starších příslušníků a při některých slavnostech.

Lisuové, jak již bylo zmíněno, mají vlastní jazyk i původní písmo, jež však bylo v roce 1957 nahrazeno upravenou latinkou. S tou jsem se ale nikde v okolí Fugongu na veřejných institucích či dopravních cedulích nesetkal¹⁵⁹. Lisuové žijí v etnicky velmi diversifikovaném prostředí a neustálé kontakty se sousedními etniky přispěly k značné jazykové vyba-

¹⁵⁹ Možným vysvětlením může být to, že většina dopravních značek je psána kromě znakového písma i pinyin přepisem, a proto se latinizovaná podoba přepisu jazyků nepoužívá, neboť všechny obce mají své čínské názvy a původní název je zapomenut.

venosti. Přestože i zde negramotnost přesahuje 60 % (jako u Tibeťanů), není žádnou výjimkou znalost tří až čtyř jazyků. Čínština se do značné míry internalizovala a i v domácnosti dnes již lisuštinu vytlačuje, přesto je lisuštiny stále živá a praktikovaná.

„... já byl taky ve škole, ale jazyky jsem se naučil sám, mluvením. Kromě lisuštiny a čínštiny umím mluvit i nuštinou. Číst ale umím pouze čínsky, psát jen trochu. Nuštinou i lisuštinou umím mluvit, ale ne psát ani číst. Děti se učí ve škole čínsky. Třikrát týdně se po škole učí i lisusky, ale i doma už mluví často čínsky. To televize, kterou mají rádi.“

Informátor, Fugong, Nujiang, Yunnan, 26.8.2005

Současné nastavení výuky jazyků v minoritních oblastech nepřispívá k osvojení gramotnosti i ve vlastním jazyce, naopak, jak dokládají dílčí případy, vytváří se u dětí spíše averze vůči vlastnímu jazyku. Větší vliv však má současná „televizní sinizace“. Televize se stala pro všechny vrstvy obyvatelstva doslova novodobým opiem. Již od doby „osmi velkých“¹⁶⁰, mezi kterými byla i televize, její popularita jen roste. Je v každé pouliční vývařovně i v nejnuznějších obydlích. Dokonce není neobvyklé vidět kočovné „černé“ Tibeťany usazovat se podél cest u přípojek k elektrickému vedení a s přenosným satelitem u stanu.

Nejmladší generace je televizí nejvíce zasažena. Přestože ještě na sino-tibetském pomezí děti netráví většinu času u televize či počítačů, ale venku, každou možnou chvíli se na televizi rády podívají. Vzhledem k tomu, že vysílání je téměř výhradně pouze v čínštině, je proces sinizace mnohonásobně urychlen, než jak by tomu bylo v případě, že by závil sel pouze na výuce ve školách. Čínština je tak u dětí internalizována jako jazyk médií, jazyk hrdinů i jazyk, se nímž jediným se budou

¹⁶⁰ Viz Fairbank (1998): 456; jednalo se o osm věcí, jež byly cílem pro každou čínskou rodinu v rámci Deng Xiaopingových reforem v 80. letech 20. století (přesněji 1978 – 1988), jednalo se o televizor, ledničku, stereo, fotoaparát, motocykl, nábytek, pračku a elektrický ventilátor.

v budoucnu schopny porozumět téměř všude (v Číně). Dochází tak k diglosii, kdy se mateřský jazyk stává méně vhodným dorozumívacím prostředkem než je čínština.

Zvláště patrný je tento jev u Tibeťanů, více než u kteréhokoliv jiného etnika oblasti. Tibeťané a tibetština měli v oblasti tradičně dominantní postavení. Přestože si, jak již bylo osvětleno, v rovině demografické Tibeťané dominantní postavení udržují a zřejmě i dlouho udrží, v rovině jazykové je tento „úpadek“ evidentní. Jestliže se tradice oproti AO Tibetu v oblasti zachovaly mnohem autentičtější, pak jazyková situace je na tom ve srovnání hůře. Přijmeme-li tvrzení, že jazyk je jedním z esenciálních elementů etnicity, pak i uchování tradic v oblasti nemusí mít tak pozitivní účinek, jako by měla negativní účinek ztráta vlastního jazyka.

Dalším neopomenutelným problémem je současný výklad dějin¹⁶¹. Dějiny Naxiů, Lisuů, Tibeťanů, Qiangů i Huiů jsou odlišné od hanských. Každé etnikum má své tradice, vycházející z vlastní historické zkušenosti a reagující na vlastní vývoj v důsledku vlastních událostí. Dějiny jsou tedy vlastnictvím etnik a zdrojem jejich „sebelegitimizace“ a „sebeidentifikace v čase“. Stejně jako je důležité mít vědomí společné „domoviny“¹⁶², je důležité mít i vědomí společné historie, společných kořenů, společné descendance.

Současný školský systém v tomto ohledu potřeby etnických menšin nezohledňuje. Ve školách se žáci učí všeobecné dějiny čínského národa (zhonghua minzu), nikoliv své vlastní a nikoliv dějiny Hanů. Jedná se o záměrný koncept spojený s politickým smýšlením již od dob Čínské

¹⁶¹ Na tuto skutečnost upozorňuje Gaca a lze s ní jen souhlasit.

¹⁶² Společná domovina jako sdílené území je jedním z prvků téměř všech přístupů k národu a etniku- od herderovské představy, přes primordialistické pojetí, stalinistická kritéria národa (nacionalnosti) až po kulturně a etnicky relativistické pojetí (viz například „Bud’-anebo“ a „Nejen-ale i“, Šatava 2001: 19-21).

republiky¹⁶³. Čína byla a je chápána jako jednotná země více etnických „zdrojů“¹⁶⁴, přičemž všechna etnika jsou vnímána jako členové čínské rodiny národů (zhonghua minzu jia 中华民族家). Proto i dějiny vyučované na školách jsou jednotné. Tibetské děti se tak naučí jen pár jmen osobností svých dějin, které zasáhly do celočínského vývoje, Qiangové, Naxiové či Lisuové se pak o svých dějinách neučí téměř vůbec. Vlastní dějiny se tak stávají předmětem tradování mezi generacemi, ale tento proces v dnešní době, kdy dochází k rozpadu tradiční velkorodiny¹⁶⁵, ztrácí na síle a významu.

„Mnoho dětí dnes neví, že žijí ve městě, kde se narodil 6. dalajlama. Mnoho z nich také neví, že je ve zdejší klášteře jeho pohřební stúpa. Když se jich zeptáte, jestli o něm něco neví, zavrtí hlavou, že ne. Naopak o Maovi a Kulturní revoluci ví pomalu už od první třídy, stejně jako o tom, že prvním císařem Číny se stal Qin Shihuangdi.“

Informátor, Litang, AP Ganzi, 4.8.2005

Krátkou zmínku zasluhují i lokální názvy. Ty se všechny převádí do sinizované podoby. Mnoho Tibeťanů v Songpanu a okolí už neznají původní název obcí ani samotného města. Když jsem se místních zeptal na tibetský název významné nedaleké hory, nejen že si nevzpomněli, ale často dokonce popřeli, že by vůbec tibetský název měla.

Časté měnění i čínských názvů mnoha názvů obcí, ale i geografických názvů (okresů, hor, řek aj.) k zapomnění původních názvů napomáhá, neboť ty v řadě splývají a identita ve vztahu k názvu místa přestává být tolik silnou. Je otázkou, do jaké míry jsou tyto změny názvů záměrné.

¹⁶³ Viz Schwarz 1978 či Joniak, Lüthi 2001, Joniak 2004.

¹⁶⁴ Blíže viz kapitola II.2.

¹⁶⁵ Systém velkorodiny nebyl vlastní pouze Hanům, proto je nutné jej uvažovat i zde. Navíc proměna tradičních rodinných struktur doznává v nehanských oblastech mnoho výraznějších rysů, jako např. monogamie u muslimů či pozice tradiční tibetské bratrské polyandrie.

IV.3. Etnické vědomí

Problematika vědomí etnické příslušnosti se dnes pohybuje na úrovni dichotomie oficiální-neoficiální. Kategorie minzu si mnohdy a mnohde protiřečí s vlastní identifikací těch, kterých se klasifikace týká. Lze si představit situaci, kdy z nabídky 55, resp. 56 minzu při sčítání lidu si jednotlivci či celé skupiny lidí nedokáží vybrat z nabídky. Cítí se být někým, kým však oficiálně být nemohou, nemohou takovou příslušnost uvést do občanských průkazů. Povinná volba se pak může odehrávat několika způsoby. Tak se stalo např. i v době první Československé republiky, kdy byli někteří příslušníci zařazeni proti své vůli k Čechoslovákům¹⁶⁶.

Obdobné případy nejsou ojedinělé v evropském i čínském měřítku¹⁶⁷. Jedním z příkladů je skupina lidí Na¹⁶⁸ žijící v oblasti Zuosuo u jezera Lugu, kteří se skládají z několika dílčích skupin, mimo jiné též z Mongolů (Mengguzu 蒙古族)¹⁶⁹. Tito lidé pravděpodobně s Mongoly jako takovými příliš společného nemají¹⁷⁰. Jejich identifikaci je možno spojovat s faktem, že se necítili být žádným z možných sousedních minzu, a proto raději zvolili neutrální skupinu, vůči níž žádná afektivita do té doby nebyla.

¹⁶⁶ Jako byl případ Moravců a přístupu demografa Antonína Boháče, který nerespektoval jejich vlastní identitu, ale řídil se vědeckým (a politickým) přístupem, viz Lozoviuk 2005.

¹⁶⁷ Na tuto skutečnost upozorňuje Majewicz, hlavně na případ Mongolů v oblasti Yunnanu, viz dále.

¹⁶⁸ Nejedná se o minzu, avšak v některých statistikách jsou zahrnováni, viz Joniak, Lüthi (2001): 73.

¹⁶⁹ Joniak, Lüthi (2001): 70-84, ale na tuto problematiku právě upozorňuje Majewicz.

¹⁷⁰ I když je nutno připustit, že určité množství potomků Mongolů v provincii Yunnan skutečně žije. Jejich přítomnost byla způsobena mongolsko-tibetskými vpády do blízkých oblastí v 17. a 18. století, avšak nejedná se o žádnou koncentrovanou a identifikovatelnou skupinu.

Obdobné případy, kdy si oficiální identitu skupina lidí vybere zcela náhodně z možného výběru, na sino-tibetském pomezí nejsou. Je to dáno mimo jiné relativně nízkým počtem etnik. Zde se objevuje problém jiný, a to, že v rámci jednoho etnika (minzu) existuje více dílčích skupin, které se nějakým způsobem odlišují.

V případě Tibeťanů se vyčleňují hlavně Khampové a Čchangtengové, ale všichni se cítí být Tibeťany a jedná se spíše o lokální příslušnost, etnografickou skupinu. Khampové se vymezují územně, jako obyvatelé provincie Kham (ve vymezeném regionu přibližně Ganzi a Aba), Čchangtengové skrze specifickou pevnostní architekturu.

Lisuové tvoří množství malých lokálních komunit s izolovanou ekonomikou i tradicemi. Jak tradiční oděv, tak i strava, slavnosti a religiozita se značně odlišují. Přesto mají Lisuové značné společné etnické vědomí „Lisu“.

Jediným výraznějším vnitřně nesourodým celkem jsou Naxiové v případě, že je uvažujeme v kategorii minzu. Do té jsou totiž začleněni též Mosuové, specifické etnikum v oblasti jezera Lugu. Bereme-li však Naxie jako etnikum (ne oficiální minzu), pak tvoří značně homogenní celek.

Etnické vědomí na sino-tibetském pomezí tak příliš nekontrastuje s oficiální kategorizací minzu (minzu shibie 民族识别). Otázkou však zůstává, do jaké míry je etnické vědomí u dílčích etnik silné. To závisí na několika faktorech, mimo jiné též na užívání vlastního jazyka, udržování tradic, oděvu, tradiční ekonomiky aj. Vzhledem k současnému vývoji však tradiční zdroje etnického vědomí ustupují do pozadí a nabízí se samotná otázka podstaty etnických kategorií.

Politický vliv na současnou tvář sino-tibetského pomezí dnes již ustupuje ve svém významu před silou médií, která však zůstávají de facto nástrojem politické moci. Sinizace, proces kulturního a jazykového počínšťování oblasti, získala na síle s nástupem televize. Důsledkem není pouze upřednostňování čínštiny před mateřským jazykem, ale též za-

líbení v moderním stylu života, který potlačuje doposud silné prvky etnické identifikace- architekturu, oděv, stravu, zvyky a obyčeje.

K identitě však u „moderních“¹⁷¹ etnik a národů tyto prvky přispívají jen málo, základním identifikačním prvkem bývá jazyk a státní příslušnost. Je to však koncept eurocentrický, vycházející z dějin, jež umožnily vznik „relativně národních“ státních útvarů. Stát a jazyk se stávají v duchu francouzského konceptu národa hlavními identifikačními znaky¹⁷². Avšak v rámci stávajících státních hranic by byla v případě Tibeťanů, Qiangů, Naxiů a Lisuů aplikace těchto identifikačních znaků značně problematická. Zaprvé, identitu s hranicemi autonomních celků nelze srovnávat s identitou budovanou v rámci hranic suverénního území. Zadruhé, slabou teritoriální identitu by musela nahradit identita jazyková, avšak i ta je v současné době pod silným tlakem. Můžeme sice etnocentricky aplikovat teorii tří generací¹⁷³ i na situaci na sino-tibetském pomezí a domnívat se, že třetí generace o svou etnicitu opět projeví zájem, ale připouštíme tak nebezpečí, že se etnicita v oblasti v důsledku odlišných podmínek bude vyvíjet jinak, třeba směrem k trvalé ztrátě etnického vědomí.

K úvahám nad budoucností etnických menšin Číny, nejen sino-tibetského pomezí, nutí současný vývoj. Jednou ze základních otázek, kterou je nutné si položit při nahlížení současné situace, je, zda se jedná o proces synkreze a pluralizace hodnot či o jejich úpadek a asimilaci¹⁷⁴. Na jedné straně tradiční hodnoty ustupují, na druhé je to však proces modernizace, který probíhal a probíhá neustále.

¹⁷¹ Či postmoderních?

¹⁷² Přestože zde používám značně generalizovaný model, pro nastínění odlišnosti sledovaného území od situace v Evropě postačuje, srov. Šatava 2001, Lozoviuk 2005, Gellner 1993.

¹⁷³ Teorie vyplývající z vývoje v USA i jinde, kdy první generace etnické vědomí opouští, druhá ztrácí a třetí se k němu opět vrací; viz Šatava (1989): 61-78, (2001): 15,41.

¹⁷⁴ Srov. schéma možného vývoje od Berry, B., Tischler H. L. (1978): *Race and Ethnic Relations*. Boston, p. 91, In: Šatava (1989): 65. Toto schéma je vztaženo na imigraci, ale lze jej použít i ve zmíněném případě.

Proměna hodnot v čase je neustálým spouštěcím mechanismem pro vznik nových identifikačních kategorií. Na druhou stranu, proces například demografické revoluce trval v Číně oproti Evropě zhruba pouhou čtvrtinu (30 let). Obdobné zrychlení procesů můžeme pozorovat i v ekonomické rovině. Avšak v případě etnické identity je zrychlování nebezpečným procesem.

Všechny identifikační kategorie slouží k ukotvení určitých hodnot a idejí, jejichž souhrn můžeme nazývat kulturou¹⁷⁵, a slouží k lepší orientaci v prostoru, čase a společnosti. Častá změna hodnot a idejí není pozitivní, změna hodnot vyžaduje čas, avšak v současné Číně se přizpůsobování moderní společnosti děje neuvěřitelně rychle. Lisuský informátor ve Fugongu bydlel v domě o dvou kamenných a dvou proutěných stěnách, plechové střeše a otevřeném ohništi v rohu hlavní místnosti. Na druhou stranu zde měl starou černobílou televizi, opotřebovaný satelit a elektřinu bral načerno z nedalekého vedení. Právě tato synkreze starého a nového může být zdrojem jak pro přetvořené nové etnické vědomí, tak i pro jeho ztrátu.

Jako negativní jev pro etnické vědomí lze také chápat urbanizaci. Ta je v Číně v současnosti nejintenzivnější na celém světě. Za pouhých 19 let mezi lety 1985-2004 se dokázala městská populace zvýšit na dvojnásobek, z 251 na 543 milionů obyvatel. V době vrcholu urbanizace (1985) se za jediný rok přestěhovalo do měst 59 540 000 obyvatel, víc, než je současný počet obyvatel Francie!¹⁷⁶ Migrace se týká i značné části etnických menšin, které ve velkoměstském a kosmopolitním prostředí rychle ztrácejí vlastní identitu. Ta se postupně redukuje na vědomí „kolonky minzu“ v občanském průkazu. Urbanizace je na sino-tibetském pomezí jevem ne tolik významným. Hlavní nárůst zaznamenávají milio-

¹⁷⁵ K obsahu pojmu kultura viz Lawless (1996): 5-66, Murphy (2001): 30-37.

¹⁷⁶ Data jsou z Čínského statistického úřadu (China Statistical Bureau): www.stats.gov.cn.

nové aglomerace Číny¹⁷⁷, kdežto na sino-tibetském pomezí ve vymezených hranicích je největším městem Lijiang s cca 250 tisíci obyvateli. Přesto i zde stěhování za „lepší budoucnosti“ do měst láká mladé generace, které se tak vzdalují od svých kořenů jak geograficky, tak i hodnotově.

Migrace je dalším významným jevem, ale na etnické vědomí nemá významnější vliv, neboť migranty představují většinou lidé z měst¹⁷⁸. Kromě ojedinělých případů není migrace etnických menšin nijak znepokojivým a masivním jevem. Výjimku tvoří např. Tujiaoové 土家族, kteří se téměř z ¼ přestěhovali během jednoho desetiletí více na jih. Bylo to způsobeno zaplavením značné části jejich území při budování přehradní nádrže Tři soutěsky (Sanxia 三峡). Vystěhované obyvatelstvo získalo náhradu v podobě půdy či nových bytů ve městech v okolí. Náhrada za ztrátu „rodného“ území však nebyla brána v potaz¹⁷⁹. Jedná se o ojedinělý jev způsobený ekonomickými a hlavně energetickými nároky Číny.

Zůstává otázkou, jaká je pozice a význam etnického vědomí a význam kategorií minzu. Dovoluji si tvrdit, že jestliže kategorie minzu byla na počátku omezujícím faktorem, který znemožňoval zcela svobodné určení etnické příslušnosti, pak v budoucnu se právě tato oficiální kategorie může stát tím, co bude jedním z hlavních etnických identifikačních znaků, byť politického původu.

¹⁷⁷ Těch je v současné Číně 236 (údaj k roku 2004), viz Encyclopaedia Britannica Yearbook 2004.

¹⁷⁸ Odmyslíme-li tu část migrace, kterou představuje urbanizace. Migrace mezi provinciemi se týká již pouze 10,5 milionů lidí (Kolektiv 1994) a je tvořena převážně městským obyvatelstvem.

¹⁷⁹ V souvislosti se stavbou kontroverzního projektu přehrady Tři soutěsky se mluví oficiálně o 1,3 a neoficiálně až o 3 milionech vystěhovaných ze zaplavených území. O skutečnosti, že se to týká značné části Tujiaoů, se žádný z veřejných zdrojů nezmiňuje (srov. s www.chsource.org).

V.

**REAKCE NA
POPULAČNĚ
NÁRODNOSTNÍ
POLITIKU**

V poslední kapitole se zamyslím nad reakcí na PNP z několika pohledů. Každý impakt politického rozhodnutí vyvolává u těch, vůči kterým je uplatňován, reakci. Reakce je základním projevem střetu. Střetu ne v pojetí Huntingtonově (2001), ale v pojetí čistě kulturním- střetu jako seznámení se s jiným kulturním vzorcem, vůči němuž je nezbytné vyvinout nějakou reakci, ať už pozitivní či negativní.

Základní otázkou, která vyplývá z pozorování současného vývoje, je, zda dochází k homogenizačním procesům, které již v roce 1971 označil Schwarz jako „Gleichschaltung“ (Schwarz 1971:26) a Huntington je nazývá universalismem:

„Mnozí lidé se domnívají, že zažíváme zrod „univerzální civilizace“, jak tento fenomén nazval V. S. Naipaul... položíme si však otázku, co se pod tímto označením skrývá. Samotný pojem navozuje představu, že dochází ke kulturnímu sjednocování lidstva a že lidé celého světa v rostoucí míře přijímají stejné hodnoty, víru, orientace, praxi i instituce. Zamyslíme-li se však nad tímto pojmem důkladněji, zjistíme, že může označovat věci, které jsou hluboké, avšak irelevantní, nebo věci, které jsou relevantní, ale nejsou nijak hluboké, a také věci, které jsou irelevantní a k tomu ještě povrchní.“

Huntington (2001): 51

Huntington v poslední citované větě nastínil zajímavou myšlenku. Jsou oblasti, ve kterých k univerzalizaci, uniformitě, homogenizaci či gleichschaltování dochází, avšak to samo o sobě ještě neznamená, že se takovou stává celá společnost. Důležitou otázkou je, v jaké rovině tyto procesy probíhají a jak jsou pro danou společnost tyto roviny podstatné.

Mnohdy se přání a představy o zachování či revitalizaci etnického vědomí nekryjí s představou těch, kterých se týká. Jak říká Nováček (1999), nacházíme se v historicky první době, kdy jsou přiznávána práva i těm, kteří se k nim nemohou vyjádřit- budoucí generace. Avšak

mnohdy se neptáme ani těch, kterých se tato otázka týká a vyjádřit se mohou- současné generace menšin.

Pohled na uchování tradic v co nejlepším a nejautentičtějším tvaru je přežitkem herderovského pojetí národa, který nekoresponduje s představami místních. Při všech takových úvahách musíme mít na paměti ony dva protikladné přístupy- emický (autochtonní) a etický (externí). Oba přístupy v sobě zahrnují jiné koncepty uvažování a jsou tedy z jejich pohledů platné a správné, ale při jejich juxtapozici se zdá být realita velmi vágním pojmem. Výsledkem je, že jeden a tentýž proces je možno nahlížet dvěma odlišnými úhly pohledu a oba jsou správné, přičemž navzájem se vylučují. Obdobně je to i v případě důsledků PNP.

Když mluvíme o sinizace či hanizaci jako jednostranně negativním jevu, tak je to proto, že ohrožuje identitu etnických menšin v těch nejzjevnějších oblastech jejího projevu- jazyce a tradicích. Avšak součástí obou procesů, ať už přímo či nepřímo, je i proces modernizace. Ten je rovněž chápán jako něco ohrožujícího, nahrazujícího. Zde se však jedná o přístup čistě herderovský a nemá nic společného se skutečným myšlením a opravdovými očekáváními autochtonního obyvatelstva. Modernizace života ve všech oblastech, od bydlení až po vzdělání, je jev, který nemusí být a také mnohdy není chápán negativně.

„Máme tři děti. Všechny se učí čínsky, ne qiangsky. Qi-angština je malý jazyk. Čínština, tou se domluvíte v celé Číně. Ve Wenchuanu je množství firem a všechny vyžadují čínštinu. Pracovat v Taopingu, to není moc perspektivní, pracovat ve Wenchuan ano. Plat je tam dobrý a děti nebudou muset pracovat na poli.“

Taoping, AP Aba, Sichuan, 18. 7. 2005

Přijímání čínštiny je často chápáno jako něco dobrého- děti tak budou mít více možností. Ale záleží to na okolnostech a i specifikách daného etnika. Opouštění jazyka u „hrdých“ Tibeťanů je pomalejší a více negativně vnímáno než například u zmíněných Qiangů, u nichž jazyk

nebyl nikdy řádně kodifikován a neměl pozici významného identifikačního znaku.

Obdobně je tomu i s modernizací života. Sledování televize není nic špatného, ale z pohledu západního vědce se často setkáme s kritikou, že děti v Tibetu příliš sledují televizi, která je čínská, a tak se de facto počínášťují dobrovolně¹⁸⁰. Jediným řešením, jak se vyhnout takovým etnocentrickým hodnocením a zároveň pomoci místním s prevencí sinizace, je vysílání v lokálním jazyce. To je součástí širšího procesu revitalizace, jenž je spojen nejen s obnovou tradičních institucí, ale též se vznikem takových asociací¹⁸¹, jež umožní rovnocenný a moderní život menšinových společenství ve všech oblastech.

Nastartování revitalizačních hnutí je však problematické. Stejně nástroje pro spuštění procesu návratu k hodnotám (třeba i při jejich částečné úpravě) v jedné oblasti nemusí pomoci jiným. Takovým příkladem mohou být Naxiové. Ti jsou příkladem etnika, které se již značně modernizovalo a vytvořilo si nové instituce, které pomáhají k uchování identity v novém prostředí i pojetí. Turistický ruch se v tomto případě stal značným spouštěcím mechanismem přerodu etnického vědomí, což ale není obnovou. Naxiové etnické vědomí nikdy neztratili, jen v důsledku vnějších skutečností začali na ně reagovat a přetvářet se. Sice dochází k množství paradoxních až úsměvných „komolenin“ původních hodnot (viz kapitola Naxi, např. zmíněné ztotožnění etnické kategorie Naxi 纳西族 s kulturní kategorií dongba), ale identita Naxiů tím příliš narušena být nemusí. Obdobně spornou je i identifikace Tibeťanů z okolí města Zhongdian s ethnonymem Xianggelila ren 香格里拉人 - Šangrilané, které má teprve 70-ti letou historii, ale jehož internalizace je značná. Zde byl významným prvkem etnického vědomí vnější zásah - internalizace vnějších hodnot a idejí.

¹⁸⁰ Obdobně se vyjádřil i Tournader, který v Litangu a okolí prováděl výzkum tibetských dialektů.

¹⁸¹ Instituce a asociace v antropologickém pojetí.

Při hodnocení každého procesu, včetně toho revitalizačního, je tedy nutné se bedlivě střežit a jednostranně nehodnotit případy, které mohou mít ambivalentní charakter. Obzvláště v dnešní dynamické Číně, která naskýtá prostor pro mnoho takových procesů, je pravděpodobné, že vývoj hodnot a vzorců bude značný a jejich chápání bude možné v celé škále od pozitivních až po negativní, jak dokládají rozdílné přístupy Majewicze a Gacy (viz výše).

V.1. Zdroje konfliktu (Heberer)

Z jiného úhlu nahlíží současnou situaci Heberer (2006), který se domnívá, že další vývoj etnických menšin závisí na tom, jak se podaří zúčastněným stranám vyhnout konfliktům, které střet konceptů (etnických a politických) může vyvolat. Tato myšlenka je spíše politického rázu a je založena na konfliktní povaze kulturních konceptů.

„Vidění a viděné“ se nemusí shodovat. K nastartování konfliktu, jenž je otevřeným řešením střetu, může dojít v důsledku konfrontace dvou protikladných pojetí v případě, že (slovy Huntingtona, viz výše) předmět sporu je viděn jako hluboký i relevantní, nezávisle na tom, jestli takové podstaty opravdu je či nikoli! Heberer (2006) vidí pět hlavních zdrojů potenciálních konfliktů:

- 1) kolektivní paměť a historické vědomí (Collective memory and historical knowledge),
- 2) politický zdroj konfliktu (Political source of conflict),
- 3) ekonomický zdroj konfliktu (Economic source of conflict),
- 4) kulturní zdroj konfliktu (Cultural source of conflict) a
- 5) zdroje vycházející z ekonomické a sociální změny a pádu autority (New conflicts due to economic and social change and due to the erosion of authority)

Hebererem předkládané pojetí vychází spíše z politologického přístupu k problematice. Jeho hlavním přínosem je propojení několika myšlenek v jednotnou koncepci.

V případě kolektivní paměti a historického vědomí Heberer upozorňuje na již zmíněný „komplex Středu“, tedy na vidění čínské společnosti jako nejvyšší a nejvyspělejší. Také upozorňuje na to, že menšiny byly a jsou viděny dvěma odlišnými zornými úhly: (1) jako něco cizího a nebezpečného, tak i (2) jako něco exotického a „dobrého z džungle“ („good guy from the jungle“¹⁸²). Třetí důležitou poznámkou, která souvisí s Harrellovým „Civilizing Projects“ je koncepce laodage 老大哥, „velký starší bratr“ opravňující Hany 汉族 (Číňany) být těmi, co učí ostatní. Kolektivní paměť a historické vědomí tak představují potenciální konfliktní oblast (dle Heberera) z důvodu hierarchizace a konzervace pozic a vztahů mezi jednotlivými etniky. Nejde zde o oficiální rovinu, která již v roce 1949 prohlásila všechna oficiální shaoshu minzu 少数民族 za rovnocenná, ale o rovinu individuálních kulturních vzorců a rámců, díky kterým tyto stereotypy přetrvávají.

Na úrovni politického zdroje jsou nejzávažnějším tématem autonomie a koncept unitární multietnické země (viz výše). Otázka autonomie, samosprávy a faktické nezávislosti (dichotomie de iure a de facto) je značným zdrojem afektivity, jak dokazují Carney a Moran (2000).

Ekonomický zdroj konfliktů je ožehavým tématem v současné Číně. Případné konflikty vycházející z chudoby, rozevírajících se nůžek rozvoje i příjmů či nevhodného využívání území (a jeho následné degradace – jaderné zkoušky, těžba nerostných surovin aj.) jsou neetnického charakteru. Jak však dokládá Heberer (viz např. Graf III.1.1.a.), propojení ekonomických regionálních rozdílů koresponduje s etnickou skladbou území. Etnické menšiny tak jsou potenciálním zdrojem

¹⁸² Leiris 1979: 40-41, In: Heberer (2004)

území. Etnické menšiny tak jsou potenciálním zdrojem ekonomicky etablovaného konfliktu, který však může přerůst v konflikt etnický¹⁸³.

Kulturní zdroj konfliktu vychází z odlišného chápání podstatných prvků lokální kultury, jako jsou například zvyky a obyčeje. Ty, jak tvrdí Heberer (2006: 12), mají původ v 50. letech, kdy se začalo uplatňovat „vykořeňování“ nevhodných či pro socialistickou společnost nezdravých zvyků a obyčejů. Nikdy nebylo toto konstatování blíže specifikováno, a proto je těžké určit, co je „zdravé“ a co „nezdravé“. Odlišné vidění prospěšnosti určitých tradic (zvyků a obyčejů) pak může vyvolávat animositu, která může vyústit v konflikt.

Jako poslední zdroj konfliktu jsou chápány modernizační procesy, vyčerpávání zdrojů, migrace (hanizace), korupce či narůstající problém nezaměstnanosti.

Úskalím Hebererovy klasifikace je nejednoznačné stanovení hranic mezi jednotlivými zdroji konfliktů. Kulturní zdroje jsou značně spojeny s koncepcí Zhongguo 中国, laodage 老大哥, které jsou politického charakteru, a které lze přiřadit také do sociálních zdrojů kvůli své podstatě vycházející z hierarchicky koncipovaného sociálního systému. Obdobně lze všechny zdroje vycházející ze současných změn zařadit do jedné ze čtyř předchozích kategorií. Je zde nekompatibilita posledního zdroje s ostatními, neboť ten řeší vývojovou složku, kdežto ostatní určují příčiny.

Přes všechny nedostatky takového členění, jaké předložil Heberer, je vhodné se nad touto úvahou zamyslet. Současné směřování vědy do interdisciplinárních studií vychází z problémového šetření- ne šetření z pohledu oboru, ale z pohledu problému, za použití všech dostupných metod. To se shoduje s koncepcí této práce, která se snaží vidět příčiny

¹⁸³ Opět upozorňuji, že zde nemluvím o konfliktu ve smyslu ozbrojeného konfliktu, ale ve smyslu širším. Zároveň je na tomto místě možno upozornit na již zmíněné události v Číně v polovině 19. století, kdy mimo jiné neúroda a životní úroveň způsobily jedny z prvních do etnicky motivovaných projevů dovedená povstání.

současného postavení etnických menšin v Číně ze všech relevantních úhlů pohledu (viz opět Huntington 2001: 51).

Současný stav je výsledkem převážně posledních 50-ti let vývoje od roku 1949, kdy byla vyhlášena Čínská lidová republika. Avšak mnohé procesy, jako jsou asimilace, homogenizace, emancipace, adaptace či separatismus započaly teprve v poslední dekádě 20. století. Jak ujgurské separatistické akce v druhé polovině 90. let 20. století, tak i ojedinělé teroristické akce v Qinghaii či AO Tibet po dobu celých 90. let 20. století, jsou dokladem toho, že etnická otázka začíná i v Číně být předmětem nejen politické či vědecké, ale i všeobecné diskuze. Pro pochopení současného stavu a možného dalšího vývoje v této oblasti je proto nutné se krátce zastavit nad hlavními reakcemi na populačně národnostní politiku- separatismus, emancipaci, adaptaci a asimilaci. Pro potřeby této práce není nezbytné zabíhat do faktografické přesnosti podstaty současného stavu. Naopak, ta v tomto případě není tolik podstatná jako vidění reality samotnými aktéry. Podstatou konfliktů totiž nemusí být (a často ani není) realita sui generis, ale realita viděná aktéry, a ta se skutečností nemusí mít příliš mnoho společného.

V.2. Separatismus (Tibetáné a Ujguři)

Tibetáné 藏族

Tibetská exilová vláda se na svých webových stránkách¹⁸⁴ snaží poukazovat na čínskou agresi a okupaci tibetských území. Ve snaze přimět představitele států k podpoře myšlenky nezávislého anebo značně autonomního Tibetu používá vláda na těchto stránkách značně zkreslená data.

¹⁸⁴ Oficiální stránky tibetské exilové vlády: www.tibet.net, dalšími neoficiálními jsou např. www.tibet.org a polooficiální www.tibet.com.

Celkový počet Tibeťanů v Číně i ve světě se odhaduje na cca 6 milionů obyvatel, přičemž podle censu 2000 jich v Číně žije 5 416 000 (Wang 2004: 9), z toho v autonomních regionech 4 894 000¹⁸⁵. Tibetská exilová vláda obviňuje čínskou ze záměrného snižování tohoto čísla a tvrdí, že celkem žije na území ČLR přes 6 milionů Tibeťanů¹⁸⁶. Mimo samotnou Čínu pak podle exilové vlády žije další milion Tibeťanů, takže celkový počet dosahuje 7 milionů. S celkovým počtem cca 6 milionů by se v celosvětovém žebříčku „národů“ bez vlastního státu Tibeťané nacházeli na 69. místě¹⁸⁷, kdežto se 7 miliony by se Tibeťané pohybovali zhruba na 50-55 místě. Exponovanost národnostní problematiky sice souvisí částečně s velikostí neautonomního či nesuverénního etnika¹⁸⁸, na druhou stranu mezinárodní postavení 14. dalajlamy coby představitele exilové vlády Tibetu zaručuje pozornost světa více než početnost samotného etnika.

Tibeťané sebe také prezentují jako mírumilovný „národ“, který se neuchyluje k násilí v boji za samostatnost. Toto oficiální stanovisko se neshoduje se skutečností, potvrzenou Nicolasem Tournaderem, že i v Tibetu (AO Tibet i Qinghai) dochází k bombovým atentátům, přepadením a střetům s čínskou policií. Jedná se o ojedinělé případy, ale přesto k tomu dochází. Paradoxně tuto skutečnost nepouští na veřejnost ani čínská vláda, která se tak snaží eliminovat tibetskou otázku v médiích na minimum. Ze strany exilové vlády Tibetu je zatajování těchto skutečností zcela evidentní.

Spor o pravdu mezi Pekingem a Dháramsalou (exilovým sídlem 14. dalajlamy) dochází v mnoha případech až do krajnosti. Nenasytý dynamický čínský trh vyžaduje množství surovin, mimo jiné i dřevo. Tato

¹⁸⁵ census 2000, Zdroj: census 2000, In: <http://en.wikipedia.org/wiki/Tibet>

¹⁸⁶ všechny informace o tvrzeních tibetské exilové vlády jsou převzata z www.tibet.net, www.tibet.com a www.tibet.org

¹⁸⁷ srov. Baar (2001): 71-83, zde jsou uvedena data starší.

¹⁸⁸ Viz např. exponovanost kurdské otázky, přičemž Kurdové jsou považováni za jeden z největších „národů“ bez vlastního státu (mimo indické národy).

skutečnost přiměla čínský dřevařský průmysl začít těžit dřevo i na tibetských územích. Jedná se o jev, který se i jinde ve světě stává předmětem sporu mezi ochránci přírody a vládami. Avšak v případě Tibetu se dostává na úroveň etnického konfliktu/střetu¹⁸⁹.

Další zajímavou a spornou otázkou je území Tibetu. Jak dokládá mapa tibetského území na hlavní webové stránce (www.tibet.org), exilová vláda si nárokuje všechna tibetská území v Číně¹⁹⁰. Jak však dokládá Gruschke (2001, 2004), tato území byla historicky jen ve velmi specifickém a volném vztahu k centrální vládě ve Lhase.

Tibetská otázka se postupem času, v důsledku ekonomického vývoje Číny v 90. letech 20. století a ve 21. století, vytrácí z oficiálních diplomatických kruhů a přesouvá se do podoby aktivistických hnutí, která mj. doprovázejí oficiální návštěvy čínských politických představitelů v demokratických zemích (hlavně v Evropě a USA). Vliv silné ekonomiky na oficiální rovině diplomacie dokládá i vývoj česko-čínských vztahů od roku 1989. V roce 1991 přijal československý prezident Václav Havel oficiálně 14. dalajlamu. Tento akt se stal terčem ostré kritiky ze strany čínské vlády. V důsledku toho byl vývoj hospodářských vztahů mezi ČR a ČLR na několik následujících let zpomalen. Od té doby již žádný z vládních představitelů ČR 14. dalajlamu oficiálně nepřijal, přestože se v Praze několikrát účastnil Fóra 2000.

S rostoucí mezinárodní pozicí čínské centrální vlády v Pekingu (v důsledku ekonomického boomu) se otázka Tibetu neustále přesouvá do neoficiální roviny. Tato skutečnost a nemění se vztahy mezi Pekingem

¹⁸⁹ Nabízí se zde srovnání s bojem Laponců v Norsku o údolí Alta. V letech 1979-1981 se bránilo místní obyvatelstvo, převážně laponské, výstavbě přehrady, což mělo výrazný vliv i na etnickou uvědomělost a konsolidaci Laponců a jejich následnou revitalizaci (Šatava 2001:64-65).

¹⁹⁰ Tibetská území v Indii, Nepálu a Bhútánu, jež mají vůči Lhase stejný či podobný historický vztah jako oblasti Vnitřního Tibetu v Číně, zde nejsou uvedena. Indie poskytuje tibetské vládě exil, proto takové nároky vůči Indii nejsou předmětné.

a Dháramsálo¹⁹¹ vedou mladou generaci k separatistickým projevům, demonstracím či násilným akcím. Revitalistické hnutí ve smyslu aktivních (nediplomatických) projevů Tibeťanů za skutečnou autonomii či dokonce nezávislost tak již začalo. Je na počátku a je otázkou, jak velká část Tibeťanů se s ním ztotožní a jaký prostor a jaké mantinely mu vláda v Pekingu poskytne.

Ujguři 维吾尔族

Druhým příkladem separatismu je ujgurský Xinjiang. Zde nalezneme několik separatistických tendencí najednou, protože ty se netýkají jen Ujgurů samotných, ale v důsledku politických změn ve Střední Asii po rozpadu SSSR v roce 1991 i dalších „národů“, jako Kazachů, Uzbeků, Kyrgyzů či Tádžiků.

Ujgurský exil, opět v opozici proti čínským oficiálním zdrojům, předkládá zcela odlišný koncept skutečné situace v AO Xinjiang. Jak dokládají články uveřejněné na oficiálních exilových stránkách Ujgurů (www.uygur.org) a oficiální stanoviska čínské vlády (GPRC 2003: 365-416), mnohé oblasti sporu a vzájemné afektivity v regionu pramení z ekonomické činnosti. V této oblasti dominují dva základní sporné body – těžba ropy a jaderné zkoušky.

Těžba ropy je z pohledů Ujgurů chápána jako „kradení národního bohatství“ pro potřebu Číny, naopak Čína chápe všechna nerostná naleziště za vlastnictví všech – celého zhonghua minzu 中华民族. Tento spor má již půl století dlouhé trvání (Schwarz 1971: 153-154). Jaderné zkoušky jsou pak chápány jako něco, co znehodnocuje vlast. Skutečností je, že tyto spory nalezneme i jinde ve světě a nejsou etnického charakteru. Jedná se o záměry, cíle a představy rozvoje oblasti realizované na lokální a na celostátní úrovni. Přesto právě skutečnost, že hlavní čín-

¹⁹¹ Tibetská exilová vláda a vláda ČLR spolu neustále vedou vyjednávání, ale pozice obou stran se zatím nijak nemění.

ské ropné rezervy jsou alokovány v Xinjiangu a oblasti jaderných zkoušek díky velkým neobydleným oblastem také, představují stejný zdroj etnicky zabarveného konfliktu jako u Tibeťanů či zmíněných Laponců, přestože základem jsou ekonomické či vojenské potřeby státu.

Kritika čínské vlády ze strany ujugurského exilu se však soustřeďuje hlavně na otázky lidských práv, hanizačně zaměřenou politiku dosídlování oblastí či jazykovou diglosii a další oblasti přímo spojené s etnickou problematikou¹⁹².

Ačkoli jsou Ujguři výrazně početnější než Tibeťané (zhruba dvojnásobně), jsou v mezinárodním kontextu méně exponovaným etnikem, neboť jejich exil nemá žádnou významnou vůdčí osobnost. Na druhou stranu, jejich nižší exponovanost je jen relativní, protože ji chápeme spíše z euroamerického pohledu. Naopak arabský a muslimský svět celkově o Ujgury (a Huie) projevuje zvláštní zájem. Z něj proudí značné finanční prostředky na obnovu islámských sakrálních památek a výstavbu nových, ale též existují speciální stipendia pro muslimské studenty z Číny v arabských zemích (hlavně v Saúdské Arábii)¹⁹³. S těmito aktivitami pronikají do Číny současné trendy v muslimském světě, včetně extremismu. Tomu, přičemž za něj čínská vláda považuje i jakékoli projevy separatismu či nacionalismu v Ujgursku (Xinjiangu), se snaží čínská vláda předejít monitorováním všech obdobných aktivit, mimo jiné prostřednictvím IAC- čínské islámské asociace¹⁹⁴.

¹⁹² Viz např. Etic Human Rights Report 2004-2005, Human Rights Violations In East Turkistan In 1999 či Terrorist Actions of the Communist Chinese Regime in East Turkistan in the Area of Mass Media Channels (uveřejněných na oficiálních exilových stránkách Ujgurů www.uygur.org/enorg/h_rights/) či Go West, Young Han (Pomfret 2000).

¹⁹³ Viz www.uygur.org

¹⁹⁴ CIA byla založena již v roce 1953; <http://www.answers.com/topic/islamic-association-of-china>.

V.3. Emancipace (Hui 回族)

Huiové v období 90. let 20. století prožili revitalizaci v podobě, kterou Baar (2001) nazývá emancipací. Emancipace ve smyslu etnického sebeuvědomění a obnovení hodnot a idejí, aniž by to nastartovalo další doprovodné procesy typu separatismu či nacionalismu. Emancipace odpovídá celkové podstatě této etnické menšiny, která, jak již bylo zmíněno, nemá konstitutivní prvky (dle stalinových kritérií) ani území, ani jazyk, ani ekonomiku a dokonce ani psychologickou povahu. Emancipace Huiů tak jde ruku v ruce s celkovým uvolněním náboženského života v důsledku ekonomických a společenských reforem od konce 70. let 20. století do současnosti.

Obnova mešit a náboženských i lidových tradic, zvyků a obyčejů (regionálně specifických) byla hlavní oblastí, kde k emancipaci došlo. Obnovení islámských předpisů pro odívání mužů a žen se uplatňuje jen lokálně. Celková intenzita pak je také závislá na lokálních specifikách.

V okolí jezera Erhai, tradičně silně huiském regionu na jih od vymezeného sino-tibetského pomezí, se revitalizace projevila ve velmi silné míře. Obnovilo se zde nošení tradičního muslimského oděvu u žen (vč. zahalování tváří) a každodenní život se značně soustřeďuje okolo mešit. Výzdoba i nově postavených domů nese prvky islámské architektury a téměř každý dům má nad vchodem arabský text z Koránu. Oproti tomu Huiové v Songpanu v AP Aba jsou o poznání sekulárnější. Přestože v roce 2005 postavili novou mešitu (v čínském tradičním slohu), jejich život se soustřeďuje spíše kolem muslimského tržiště a ani oděv se příliš od ostatního obyvatelstva neodlišuje.

Kvůli disperznímu rozmístění a téměř všude minoritnímu postavení (např. ve srov. s pozicí Ujgurů v Xinjiangu) se u Huiů nemůže pro udržení dobrých „sousedských“ vztahů s ostatními etniky vyvinout nějaká rigidnější, extrémnější forma etnického uvědomění, a proto lze zcela oprávněně mluvit o emancipaci.

V.4. Adaptace (Naxi 纳西族)

Adaptaci lze chápat několika způsoby. V případě Naxiů jde o proces přizpůsobení se moderním požadavkům jak ze strany státu vůči etniku, tak i ze strany příslušníků etnika na společné instituce (ve smyslu antropologickém).

Naxiové jsou jedním z mála etnik, které bychom (s jistou mírou benevolence) mohli srovnávat s etnickými menšinami v Evropě, avšak jedná se o srovnání pouze v rovině revitalizace a adaptace. Naxiové v Lijangu založili Centrum výzkumu kultury Dongba (DCRC- The Dongba Culture Research Center), v sídle této organizace je i muzeum naxické kultury. V Lijangu se každoročně konají setkání zástupců etnických menšin, konají se zde semináře, velký kinosál nabízí turisticky lákavý film o Naxiech a jejich kultuře dongba aj.

Specifika své kultury dokáží amalgamovat na moderní život (či naopak?) a potřeby s tím související. Umělecká řemesla si udržují značnou popularitu a jsou stále výnosnými živnostmi, byť jejich produkce směřuje spíše na trh pro turisty. Díky historickému jádru města Lijiang, které je zapsáno na seznamu UNESCO, se udržují i tradiční řemesla spojená se stavebnictvím (řezbářství, kamenictví, keramické dílny aj.).

Přestože se mnohdy setkávám s názory, že toto vše už tu existuje a uchovává se jen kvůli turistům, považuji to za jednu z možných variant adaptace na současný vývoj okolí, která ve svém důsledku sice značně modifikuje původní společnost, kulturu i etnicitu, na druhou stranu toto vše (společnost, kulturu i etnicitu) tvoří konkurenceschopným.

V.5. Asimilace (ren 人)

Proces asimilace dnes u žádného etnika oficiálně uznaného (minzu) není patrný, mimo jiné i proto, že ze zákona o národnostních menšinách (GPRC 2000: 423-489) má stát povinnost dbát o jejich uchování. Proto dnešní etnologie v Číně plní úlohu spíše etnografie- sběratele krojů a jiných dokumentů etnické pestrosti Číny.

Minzu jsou institucionálně i organizačně zakotveny a chráněny, mají autonomii a v určitých oblastech folklóru, duchovní i materiální kultury jsou podporovány- finančně i politicky. Opačná situace je u těch etnik (či etnografických skupin), jimž status minzu přisouzen nebyl. Zde dochází v mnoha případech ke značné asimilaci, přičemž ta může být orientována k různým asimilujícím vzorům. Většinou se jedná o asimilaci v rámci minzu, neboť veškeré obyvatelstvo ČLR musí mít svou minzu- příslušnost uvedenou v občanském průkazu. Proto každý člověk musí, byť jen pro potřeby úřadů, uvést jednu z 56 možností. Ačkoliv to automaticky neznamena, že se jedinec s takto uvedenou příslušností identifikuje. Z již zmíněných 400 etnických menšin, které žádaly v 50. letech 20. století o uznání coby minzu, si dodnes výraznou identitu uchovalo jen několik. I například identita Naů v oblasti Zuosuo (Joniak, Lüthi 2001) je zvláštním konglomerátem. Naové jsou tvořeni jak příslušníky minzu (Mengguzu- Mongolové, Naxi, Pumi, Xibo aj.), tak i neoficiálními etniky, jako např. Mosuy, Nahiy aj. Jedná se v tomto případě spíše o identitu lokální než etnickou.

Přestože vědomost o etnonymech a příslušnosti stále ve většině případů nevymizela, je nutné se ptát, jestli tak tomu bude i v budoucnu. Kategorie ren jako neoficiální a neinstitutionalizovaná nemá takové předpoklady k vzdorování sílícím homogenizačním, unifikačním, gleichschaltovacím či globalizačním procesům jako kategorie minzu.

VI.

ZÁVĚR

Populační a národnostní politika Číny vychází z konceptů a kontextů z poloviny 20. století a období po Kulturní revoluci. Obě doby, jak vznik Čínské lidové republiky za Mao Zedonga, tak i reformy nastolené po konci Kulturní revoluce za Deng Xiaoping, jsou pro dnešní Čínu jen odrazovým můstkem. Samotná Čína a její obyvatelé jsou však již v jiné době, 21. století, které, jak tvrdí Fishman (2005), patří na světové scéně právě rozvíjející se dynamické zemi, jež si do nového milénia vzala s sebou pouze název své země- Čínská lidová republika.

Navracíme se k otázce již nastolené, a to, co si Čína při svém neustálém pohybu (kupředu?) s sebou bere a co nechává za sebou. Jsou etnicita, etnické menšiny a vůči nim uplatňovaná populační a národnostní politika tím, co si Čína s sebou bere, anebo nechává v zapomnění?

*„ ‘Cizinci musí zírat a závidět při pohledu na toto’,
poznamenal. Bylo to poprvé, co jsem jej slyšel vychvalovat [čínskou] lidovou republiku.*

Žije v New Jersey a je už Američanem, ale dnes večer, v září roku 2000, cítí můj otec opět silné pouto své domoviny. Vyrůstal na druhé straně řeky Jang-c’ [Chang Jiang] a studoval na Shanghaiské universitě Jiao Tong. Opustil ale Čínu ještě před koncem druhé světové války a když jsem vyrůstal, vždy jsem jej slyšel mluvit o pádu Mao Zedongova režimu. Dnes tak nemluvil, protože země, kterou před sebou najednou viděl, byla silná a prosperující.

‘Co přinese zítřek?’ hlásala reklama na obří letadlo Boxing. Můj otec si najednou myslí, že budoucnost [Číny] bude zářivá. Mnozí z nás si to ale nemyslí. Pro Číňany v Číně je nalezení odpovědi naléhavou záležitostí. Jejich země je v mnoha ohledech na prahu změn. Navíc v zemi, kde existuje minimálně milion pravd, je těžké hledat budoucnost.”

Chang (2002): 256-257

Changův otec je původem Han, žijící však v USA. Jeho krátká návštěva Shanghaie mu radikálně změnila názor na dnešní Čínu- už ji neodsuzuje k pádu. Neodsuzuje, protože již není „Maova“. Obdobně jako ve všech historických obdobích Číny i dnes mají čínští státníci „cit“ zapomenout nepotřebné a udržovat vlivné. Často v tomto důsledku dochází k vynechání obsahu a ponechání formy. Tak je tomu i s obrazem i mauzoleem Mao Zedonga na náměstí Tiananmen v Pekingu, stejně jako s oficiálním názvem země.

V roce 2005 vyšla nová emise bankovek a po delší odmlce se na lících stranách všech bankovek objevuje opět tvář Mao Zedonga. Revitalizace tohoto kultu není spojena s návratem k jeho učení- maoismu, ale k formě. Ta je prostředkem legitimizace i legalizace, procesem, jímž se společnost osobitým a snad amalgamujícím způsobem vyrovnává se svou tolik složitou minulostí. Je to obdobná synkreze staré formy a nové myšlenky či obsahu, jako když ve Zvonové věži na centrálním náměstí v Xi'anu hraje v parném létě soubor na starodávnou rituální zvonkohru Rolničky, rolničky. Oba případy aplikují neaplikovatelné na stávající, alespoň z našeho, etnocentrického pohledu. Je to však opravdu nesourodé, anebo je to jev vlastní čínské společnosti? A lze takto nahlížet i současnou etnickou problematiku?

Politika v oblasti národnostní problematiky, přes všechny stávající proklamace oficiálních úřadů o progresivním vývoji na tomto poli, ustrnula ve svém vývoji někde mezi 50. a 70. lety 20. století. Odpovídá tehdejší politické, sociální i kulturní situaci. Jak je možné v 21. století tak explicitně a rigidně aplikovat primordialisticky chápané etnické kategorie?

Pro vědce je problematické při výzkumu pracovat s daty o etnické skladbě USA, když i běloch se může prohlásit za černocho a naopak. Obdobně lze těžko uchopit volně vyjádřenou identitu v případě České republiky. Jak pracovat se statistickými daty, když podle nich žije v ČR 9 200 Romů anebo se za 10 let snížil podíl Moravanů na populaci o 66 %?

Takové problémy v případě Číny, kde je etnická příslušnost téměř askriptivním znakem každého jednotlivce, odpadají.

Avšak k čemu jsou výsledky censu, dle nichž je příslušníků toho či onoho etnika tolik, když z příslušníků samotných, a o ty tu hlavně jde, se k dané státem proklamované kategorii nikdo nebo jen málo lidí hlásí? Jak jsem se dozvěděl od přátel v Xi'anu, pro změnu minzu- etnické příslušnosti, je nutno doložit, že minimálně z 1/32 opravdu k dané skupině člověk patří. Avšak co toto číslo vypovídá o identitě jedince?

Z minzu se postupně v mnoha případech stává pouhá kolonka v občanském průkazu. Na druhou stranu, identita lidí spojená s některou z neoficiálních etnických kategorií (ren) ve většině případů upadá. To je dáno skutečností, že „ren“ nejsou státem nijak uznávány, podporovány ani evidovány. Kromě několika málo etnik, jež tuto identitu díky velmi silným lokálním vazbám uchovávají, dříve či později většina neoficiálních skupin svou identitu spojí s jednou z uvedených 55+1. taková identita však již nemusí mít (a často ani mít nebude) obdobný význam té původní, neboť vazba k nově přijaté nebude svou intenzitou tolik významná.

Výsledkem může být, že se čínská společnost konsoliduje na ustanovených 55+1 a dichotomie mezi připsanou a vnímanou etnickou identitou se smaže. Takový proces by do značné míry odpovídal stávajícímu vývoji neliterárních jazyků (Šatava 2001: 89-94). Zůstává otázkou, jaký význam takové identity přisoudit.

Člověk má tolik sociálních rolí, kolika sociálních institucí je členem. Zároveň tato role nejsou v rovnoprávném postavení. Ve společnosti, kde je identita etnického typu dobrovolná, silná, tradiční se bude od etnické identity založené na volbě z možného výběru, slabých vazbách a nové koncepci značně odlišovat. V druhém případě bude etnická role jedince značně slabší než např. ekonomická anebo občanská.

Etnocentricky se často uchylujeme ke kritice, že opouštěním stávajících hodnot a etnického vědomí se ztrácí kus authenticity. V případě etnických menšin Číny tak mluvíme především o jazyku, materiální a

duchovní kultuře, folklóru. Významnější, než se ptát na to, co se ztratí, je otázka po tom, co se změnou získá. Aniž bychom museli přijímat teorie vysvětlující lidské chování skrze ekonomiku, je pravdou, že ve všem člověk vidí pro a proti- zisky a ztráty. Ziskem může být „pouze“ vyšší sociální status, větší možnosti, dostupnost vzdělání, nikoli vždy jen ekonomický profit. A obdobně i změna identity se dá z této perspektivy nahlížet.

Populačně národnostní politika i kategorie minzu jsou z pohledu dnešních potřeb etnických menšin Číny zastaralým, překonaným elementem. To však neznamena, že taková jsou i samotná etnika. Bylo nastíněno mnoho příkladů, kdy etnika procházejí významnými procesy adaptace a emancipace. I asimilace, či spíše amalgamace, jsou procesy, které v Číně lze vidět. Je těžké rozlišit, co je ještě progresivním znakem emancipace a co znakem asimilace. Vliv státu je silný, ale není to jediný zdroj vnějšího vlivu. Dnes výraznější vliv představují média a modernizace samotná. Co nedokázala sinizační politika za půl století, to zvládla masmédia za necelé dvě dekády.

Přesto vše, anebo právě proto, etnická identita se i v Číně vyvíjí a stále významně neztrácí na intenzitě. Přetváří se, mění se, přijímá některé vnější podněty a vůči jiným se vymezuje. Jak říká Huntington (2001:51), universalismus je možný jen v určité rovině a je nutné se ptát, jestli tato rovina je či není relevantní (z pohledu identity jedince) a jak je hluboká či naopak plytká. Proto záleží na tom, jak moc a jakým způsobem se etnika dokáží vypořádat s nástrahami současnosti a budoucnosti. V případě Číny byl sinizační vliv vždy velmi silný, snaha o unifikovanou kulturu zde byla od počátků, přesto v polovině 20. století zde bylo na 400 skupin, jež měli sílu a ochotu se identifikovat. Pro 21. století je doposud zakonzervováno obdobných etnických skupin 55+1. Je jich méně a jsou „etnické“ v jiné podobě než byly ty v polovině 20. století, ale mají na druhou stranu za sebou zákony, které je chrání. Jestliže může dojít k situaci, že se etnicita převede jen na kolonku „minzu“ v

občanském průkazu, tak je možný i opačný vývoj, a to, že z této „kolonky“ vznikne nová a svým způsobem specifická identita.

Navzdory vládním tvrzením a prohlášením, že je v oblasti etnicity výrazný progresivní vývoj zajišťovaný státními institucemi, je přístup státu k této otázce spíše značně strnulý. Progrese tu však je a možná, že tato skutečnost, že není řízená státem, ale samovolně, ji tvoří etnickější a autentičtější.

VII. RESUMÉ

Tato práce se zabývá vztahy mezi etnickou problematikou Číny na jedné straně a populační a národnostní politikou na straně druhé. Základní otázkou je, zda etnické kategorie opravdu vycházejí z etnického vědomí jejich příslušníku, anebo zda se jedná o značně politicky modifikovaný konstrukt. Snahou není přímo podat jasnou odpověď, ale předložit množství argumentů pro i proti tomuto tvrzení.

Důležitou součástí práce je rozbor terminologie se zaměřením na nejdůležitější pojem – minzu. Ta, vzhledem ke specifickým a značně odlišnostem regionu, je těžko srovnatelná s etnologickou terminologií uplatňovanou na Evropu. Přestože klasifikace dnes používaná v ČLR vychází ze stalinistické koncepce národa (nacionalnost), je nutné upozornit na odlišné prvky.

Problematika je aplikována na celou Čínu a jen pro její dokumentaci je použito výzkumu sino-tibetského pomezí a zde žijících etnik. Přesto práce neobsahuje žádnou mikroregionální analýzu, protože se jedná spíše o teoretickou práci.

Pro uchopení tématu bylo zapotřebí použít interdisciplinární přístup, vycházející především (mimo etnologie) z geografie, demografie, sinologie a kartografie. Pomocí těchto přístupů bylo možno množství dílčích a fragmentovaných informací propojit a navzájem dokládat možnou realitu.

Cílem práce je nabídnout pohled na etnický vývoj Čínské lidové republiky od poloviny 20. století až do současnosti, se zaměřením na nejaktuálnější data a informace. Není cílem popsat stav, ale vývoj a trendy, které na tomto poli probíhají.

Klíčová slova: Čína, etnicita, etnické vědomí, minzu, populačně národnostní problematika, revitalizace.

This study deals with relations between ethnic issue of China on the one hand and the population (and) national policy on the other. The essential issue is whether the ethnic categories are exactly based on ethnic consciousness or if they are more of a politically modified construct. This study does not aspire to judge whether or not it is such case, but rather to put forward many arguments for and against this statement.

The important thing that must be discussed is terminology concerning the essential concept- minzu. To correlate minzu with any in-Europe-practiced ethnological terminology is disputable, especially because of the diametric distinctions between both regions. Although the temporarily used terminology has its roots in Stalinist conception of "natsionalnost", different components must also be pointed out.

The results of the research on Sino-Tibetan borderland and its ethnic minorities are used to support the documentation of the issue as applied on the whole People's Republic of China (PRC). Nonetheless, this work is out of any micro regional analysis, due to its more theoretical focus.

In accordance with this theme, it was necessary to work in interdisciplinary point of view based mostly (except for ethnology, of course) on geography, demography, sinology and cartography. Due to this holistic approach, it was possible to combine the much fragmented data sources and therefore build up the eventual reality.

The primary goal of this work is to document the progress of the PRC in the case of ethnic minorities since the fifties of the 20th century with regards to the up-to-date data and information. There is no aspiration to show the state of things being, but the progress and trends within this field.

Keywords: China, ethnicity, ethnic consciousness, minzu, population (and) national policy, revitalization.

VIII. BIBLIOGRAFIE

ATIHAN, E.(2002): ***Terrorist Actions of the Communist Chinese Regime in East Turkistan in the Area of Mass Media Channels.*** http://www.uyur.org/enorg/h_rights/etic_report_june_2002.html [16.10.2006].

BAAR, V. (2001): ***Národy na prahu 21. století. Emancipace nebo nacionalismus?*** Ostrava, Tilia, 415 s.

BAI Bibo, XU Xianming (2005a): ***Hani Language Preservation and Literacy in Hani Under Globalization.*** In: MAJEWICZ, A. F. (ed.; 2005): *Linguistic and Oriental Studies from Poznan*, Vol. 7. Wydawnictwo naukowe, Poznan, p. 69-78.

BAI Bibo, XU Xianming (2005b): ***Linguistic relationship Between the Bai Nationality and the Neighboring Hani Nationality in Yuanjiang County.*** In: MAJEWICZ, A. F. (ed.; 2005): *Linguistic and Oriental Studies from Poznan*, Vol. 7. Wydawnictwo naukowe, Poznan, p. 83-94.

BAUMAN, Z. (1996): ***Myslet sociologicky.*** SLON, Praha, 234 s.

BECKER, J. (2002): ***Čína na přelomu století.*** Brno, Jiří Buchal-BB art, 395 s.

BERGER, P.L., LUCKMANN, T. (1999): ***Sociální konstrukce reality.*** Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 214 s.

BLUNDEN, C., ELVIN, M. (1997): ***Svět Číny.*** Kulturní atlas. Knižní klub, Praha, 237 s.

BROUČEK, S. a kol (1991): ***Základní pojmy etnické teorie.*** In: *Český lid*, 78, 4/1991, s. 237-257.

CARNEY, C.P., MORAN, J.P. (2000): ***Imagining Communities in Central Asia: Nationalism and Interstate Affect in the Post-Soviet Era.*** In: *Asian Affairs: An American Review*, 1/2000, pp. 179-198.

ELIADE, M. (2006): ***Posvátné a profánní.*** OIKOYMENH, Praha, 147 s.

ERKINAY (2005): **Etic Human Rights Report 2004-2005**. http://www.uygur.org/enorg/h_rights/report_2004_2005.html [6. 5. 2006].

ERTUGHRUL, A. (2002): **Terrorist Actions of the Communist Chinese Regime in East Turkistan in the Area of Mass Media Channels**. http://www.uygur.org/enorg/h_rights/etic_report_june_2002.html [16. 2. 2007].

FAIRBANK, J.K. (1998): **Dějiny Číny**. Praha, NLN, 656 s.

FISHMAN, T. C. (2005): **China Inc. How the Rise of the Next Superpower Challenges America and the World**. Scribner, New York, 342 p.

GACA, M. (1997): **Literatura piktograficzna Naxi (Chiny południowe)**. International Institute of Ethnolinguistic and Oriental Studies (Monograph Series 12), Steszew, 115 s.

GACA, M., MAJEWICZ A. F. (eds.; 1999): **Through the Gate of Yunnan Borderland (Ethnic Minorities of Southern China)**. Linguistic and Oriental Studies from Poznan, Vol. 4. Monograph Supplement. Wydawnictwo naukowe, Poznan, 158 p.

GACA, M. (2006): **Perspektywa przetrwania, rozwoju lub zaniku kultur shaoshu minzu w ChRL w kontekście tybetańskim**. In: Problemy Humanistyki, Nr. 12/2006, s. 73-84.

GELLNER, E. (1993): **Národy a nacionalismus**. Josef Hříbal, Praha, 158 s.

GPRC (2003): **Population and Family Planning Law of the People's Republic of China**. Law Press China, Beijing, 29 p.

GPRC (2000a): **White Papers of the Chinese Government I**. Beijing, Foreign Languages Press. 585 p.

GPRC (2000b): **White Papers of the Chinese Government II**. Foreign Languages Press, Beijing, 489 p.

GPRC (2003): **White Papers of the Chinese Government III**. Foreign Languages Press, Beijing, 537 p.

GRUSCHKE, A. (2001): ***Amdo. The Cultural Monuments of Tibet's Outer Provinces***. White Lotus, Bangkok, 284 p.

GRUSCHKE, A. (2004): ***Kham. The Cultural Monuments of Tibet's Outer Provinces***. White Lotus, Bangkok, 318 p.

HANSEN, M. H. (1999): ***Lessons in Being Chinese. Minority Education and Ethnic Identity in Southwest China***. Studies on Ethnic Groups in China. University of Washington Press, Seattle, 205 p.

HARRELL, S. (ed.; 1997): ***Cultural Encounters on China's Ethnic Frontiers (Studies on Ethnic Groups in China)***. University of Washington Press, Seattle, 379 p.

HARRELL, S. (1998): ***From Ethnic Group to Minzu (and back again?). Yi Identity in the People's Republic***. (A Paper presented at the Second International Conference on Yi-Studies), Trier, 21 p.

HARRELL, S. (ed.; 2001): ***Perspectives on the Yi of Southwest China***. Studies on China Series. University of California Press, Berkeley, 321 p.

HARRELL, S. (2001): ***Ways of Being Ethnic in Southwest China***. Studies on Ethnic Groups in China. University of Washington Press, Seattle, 370 p.

HEBERER, T. (2006): ***China's Nationalities Policy: Quo Vadis?*** http://www.casaa-sia.es/pdf/21904105720AM1077184640_713.pdf, 22 p. [16. 4. 2006].

HINSCH, B. (2004): ***Myth and the Construction of Foreign Ethnic Identity in Early and Medieval China***. In: Asian Ethnicity, Vol. 5, Nr. 1, 2/2004, Carfax Publishing Co., p. 81-103.

HONG Xiao (1998): ***Minority languages in Dehong, China: policy and Reality***. In: Journal of Multilingual and Multicultural Development, Vol. 19, No. 3, 1998, p. 221-235.

HUBINGER, V. HONZÁK, F., POLIŠENSKÝ, J. (1985): ***Národy celého světa***. MF Praha, Praha, 387 s.

HUBINGER, V. (1988): ***Etnos a etnikum***. In: Český lid, 75, 1/1988, s 43-50.

HUNTINGTON, S. P. (2001): ***Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu***. Rybka Publisher, Praha, 448 s.

CHAI, W. (ed.; 1972): ***Essential Works of Chinese Communism***. Bantam Books, Toronto, 543 p.

CHANG, G. G. (2002): ***The Coming Collapse of China***. Arrow Books, London, 344 p.

JIN, Fengjun, QIAN, Jinkai (2003): ***A Social and Economic Atlas of Western China***. China Intercontinental Press, Beijing, 94 p.

JONIAK, A. (2004): ***The Course and Consequences of the Ethnic Classification Project (minzu shibie) – in the People's Republic of China (on the example of southwestern regions)***. In: MAJEWICZ, A. F. (ed.; 2004): *Linguistic and Oriental Studies from Poznan*, Vol. 6. Wadawnictwo naukowe, Poznan, p. 111-120.

JONIAK, A., LÜTHI, P. (2001): ***„Since they have never been to school, they do not know who they are“- An Analysis of Ethnic Identification in Zuosuo (Southwest China)***. Diplomová práce obhájená na Institute of Oriental Studies Adam Mickiewicz University, Poznan a Institute of Ethnology, University of Bern (dosud nepublikováno), 258 p.

KLEIN, D. W., CLARK, A. B. (1971): ***Biographic Dictionary of Chinese Communism 1921-1965***. Harvard University Press, Cambridge, MA., 1194 p. (Vol. 1 a 2).

Kolektiv (1985): ***Life and Life Styles***. China Handbook Series, Beijing, Foreign Languages Press, 261 p.

Kolektiv (1994): ***The National Economic Atlas of China***. Oxford University Press, Hongkong, Oxford, New York, 314 p.

Kolektiv (1999): ***Lexikon zemí 2000***. Fortuna Print, Praha, 503 s.

Kolektiv (2002): ***China 2002***. New Star Publisher, Beijing, 191 p.

Kolektiv (2004): ***Dress and Festivals of the Minority Peoples in Yunnan***. China Travel and Tourism Press, Beijing, 120 p.

Kolektiv (2005): **China in Diagrams**. China Intercontinental Press, Beijing, 200 p.

KOLMAŠ, J. (2004): **Tibet: dějiny a duchovní kultura**. Praha, Argo, 439 s.

KRUPA, V., GENZOR, J., DROZDÍK, L. (1983): **Jazyky sveta**. Obzor, Bratislava, 507 s.

KURPASKA, M. (2005): **The Language Policy in the People's Republic of China and the Dialects of Chinese**. In: MAJEWICZ, A. F. (ed.; 2005): *Linguistic and Oriental Studies from Poznan*, Vol. 7. Wydawnictwo naukowe, Poznan, p. 39-44.

LAWLESS, R. (1996): **Co je to kultura?** Votobia, Olomouc, 182 s.

LOZOVIUK, P. (2005): **Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě**. Monographica III, Univerzita Pardubice, Pardubice, 190 s.

LUO Liang (ed. et al; 1987): **Encyclopedia of New China**. Foreign Languages Press. Beijing, 990 p.

MAJEWICZ, A. F. (2005a): **Recent Developments in Lesser-used Language Protection in European Union with Projection on China's Minority Language Situation**. In: MAJEWICZ, A. F. (ed.; 2005): *Linguistic and Oriental Studies from Poznan*, Vol. 7. Wydawnictwo naukowe, Poznan, p. 45-58.

MAJEWICZ, A. F. (2005b): **Research Results on „Newly Discovered Minority Languages” in China**. In: MAJEWICZ, A. F. (ed.; 2005): *Linguistic and Oriental Studies from Poznan*, Vol. 7. Wydawnictwo naukowe, Poznan, p. 113-138.

MCGREGOR, J. (2005): **One Billion Customers**. Lessons from the Front Lines of Doing Business in China. Wall Street Journal Books, New York, 312 p.

MUHAMMIDI, P. (2003): **Human Rights Violations In East Turkistan In 1999**. http://www.uygur.org/h_rights/report_2003.html [6.5.2006].

MURPHY, R. F. (2001): **Úvod do kulturní a sociální antropologie**. SLON, Praha, 267 s.

NBS (2003) **China. Facts and Figures 2003**. New Star Publishers, Beijing, 120 p. + CD ROM.

NIETZSCHE, F (2001): **Radostná věda**. Aurora, Praha, 259 s.

NOVÁČEK, P. (1999): **Křižovatky budoucnosti. Směřování k udržitelnému rozvoji a globálnímu řízení**. GPlus, Praha, 281 s.

PAN Jiao (1998): **Theories of Ethnic Identity and the Making of Yi**. (A Paper presented at the 2nd International Conference on Yi-Studies), Trier, 23 p.

POMFRET, J. (2000): **Go West, Young Han**. The Washington Post, Friday 15 September 2000, p. A01.

SHIH Chih-yu (2004): **3+1+1=1: Disempowerment in Multi-ethnic Autonomous Counties- The Case of Longsheng**. In: Issues and Studies, Vol. 40, No. 1, 3/2004, p. 203-223.

SCHWARZ, H. G. (1971): **Chinese Policies towards Minorities: An Essay and Documents**. Occasional Paper No. 2. Western Washington State College Program in East Asian Studies, Bellingham, 200 p.

SCHWARTZ, B. I. (1968): **Chinese Communism and the Rise of Mao**. Harvard University Press, Cambridge, MA., 258 p.

SLOBODNÍK, M. (2006): **Multietnický charakter Číny. Historické pozadie a aktuálne problémy**. In: Ethnologia Actualis Slovaca 6/2006 – Etnický konflikt a identita, s. 94-108.

SVANTESSON, J. O. (1991): **Tradition and reform in China's minority languages**. In: International Journal of Applied Linguistics, Vol. 1, No 1/1991, p. 70-88.

ŠATAVA, L. (1989): **Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA**. Acta Universitatis Carolinae Philosophica et Historica CXI-1985, Universita Karlova, Praha, 163 s.

ŠATAVA, L. (2001). **Jazyk a identita etnických menšin (Možnost zachování a revitalizace)**. Cargo, Praha, 156 s.

ŠATAVA, L. (1994): **Národnostní menšiny v Evropě**. Ivo Železný, Praha, 385 s.

WANG Can (2004): ***Ethnic Groups in China***. China Intercontinental Press, Beijing, 170 p.

WASILEWSKA, H. (1994): ***Etnogeneza, rozmieszczenie i sytuacja językowa mniejszości Hui w Chinach***. International Institute of Ethnolinguistic and Oriental Studies (Monograph Series 7), Steszew, 110 s.

WU, Cangping, MU, Guangzong (2004): ***China's Population Situation and Policies***. Foreign Languages Press, Beijing, 154 s.

WU, D. Y. H. (1995): ***Ethnicity, Identity and Culture***. In: The Humanities Bulletin 2005 (stażeno z: <http://sunzi1.lib.hku.hk/hkjo/view/8/800070.pdf>) [10.8.2006].

YUSUF, F., BYRNES, M. (1993): ***Ethnic Mosaic of Modern China: An Analysis of Fertility and Mortality Data for the Twelve Largest Ethnic Minorities***. <http://www.index-china.com/minority/minority-study.html>.

ZHU Liyong (2005): ***Investigation Report on the current Situation of Hani Language in Honghe Prefecture, Yunnan Province, China***. In: MAJEWICZ, A. F. (ed.; 2005): Linguistic and Oriental Studies from Poznan, Vol. 7. Wydawnictwo naukowe, Poznan, p. 79-82.

ZHANG Tianlu, HUANG Rongqing (2004): ***China's Minority Populations: Surveys and Research (Zhongguo Shaoshu Minzu Renkou Diaocha Yanjiu)***. In: China's Population in Transition and Development, Vol 17, No. 8, 2004, p. 1-24.

Constitution of the People's Republic of China. (4. 12. 1982) English. people.com.cn/constitution/constitution.html [6. 10. 2006].

Encyclopaedia Britannica. Book of the Year (1991-2004).

Internetové zdroje:

Oficiální stránky Tibetské exilové vlády:

- www.tibet.net

Ostatní stránky tibetského exilu:

- www.tibet.com
- www.tibet.org

Oficiální stránky ujugurského exilu:

- www.uygur.org
- lidská práva: www.uygur.org/enorg/h_rights

China's Statistical Bureau:

- www.stats.gov.cn

State University of New York:

- www.suny.edu
- etnické menšiny ČLR: www.acc6.its.brooklyn.suny.edu/pha/sall/texts/chinethn.html

ChinaSource:

- www.chsource.org

XZQH (informační server, jen v čínštině):

- www.xzqh.org/QUHUA

CIA (Central Intelligence Agency,):

- www.cia.gov
- informace o ČLR: <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ch.html>

Oficiální stránky ČLR:

- www.china.org.cn
- etnické menšiny: www.china.org.cn/e-groups

Administrativní jednotky zemí (STATOIDS):

- <http://www.statoids.com/>
- ČLR: <http://www.statoids.com/ycn.html>

The International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA):

- www.iiasa.ac.at

Chinese Culture Center of San Francisco (C-C-C):

- www.c-c-c.org
- etnické menšiny: [www.c-c-c.org/chinese culture/ minority](http://www.c-c-c.org/chinese_culture/minority)

ThinkQuest Library (publikované projekty vzdělávací nadace):

- <http://library.thinkquest.org>

- projekt ChinaStyle: <http://library.thinkquest.org/05aug/01780/index.htm>
- etnické menšiny ČLR: <http://library.thinkquest.org/05aug/01780/chinese-Ethnic-group/>

Answers.com:

- ICA: <http://www.answers.com/topic/islamic-association-of-china>

Wikipedia (zveřejněné části censu 2000):

- www.wikipedia.org
- dílčí informace: <http://en.wikipedia.org/wiki/Tibet>, <http://en.wikipedia.org/wiki/Ningxia> aj.

Hunt Institute, Carnegie Mellon University Pittsburgh, Pennsylvania:

- Joseph Rock: [http://huntbot.andrew.cmu.edu/HIBD/Departments/Archives/Archives HR/Rock.shtml](http://huntbot.andrew.cmu.edu/HIBD/Departments/Archives/Archives%20HR/Rock.shtml)

Mapové podklady vytvořeny v SW ArcGIS 9.0:

- v projekci: Gauss-Kruger: Xian 1980 3 Degree GK CM 102E

Mapové zdroje:

- Yunnan Sheng Ditu. ISBN 7-80104-934-9, Beijing 2005
- Sichuan Sheng Ditu. ISBN 7-80544-557-5, Beijing 2005
- China. World-Map. RV Verlag, ISBN 3-575-11815-9
- Velký atlas Světa. Kartografie Praha, a. s., Praha 2001

IX.

PŘÍLOHY